COMITETUL DE STAT
PENTRU CULTURĂ ŞI ARTĂ

REVISTA MUZEELOR

1

ANUL III – 1966

https://biblioteca-digitala.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
SEMINARUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PÂRVAN"
Nr. inv.: .....
Cota.:.....

Fondul
LUCIAN ROŞU

REVISTA MUZEELOR

Nr. 1 Anul III 1966

https://biblioteca-digitala.ro

APARE SUB ÎNGRIJIREA
CONSILIULUI MUZEELOR DIN C.S.C.A.
Redactor șef: LUCIAN ROȘU

Redacția: str. Fundației nr. 4, raionul
30 Decembrie, București, telefon 121770
Administrația: str. Brezoianu nr. 23—25, tel. 146799

Întreprinderea poligrafică «Arta Grafică»
Calea Șerban Vodă nr. 133—135

https://biblioteca-digitala.ro

studii și cercetări

LUCIAN ROȘU

Cu privire la cele mai vechi urme de activitate a omului

Pe marginea discuțiilor asupra descoperirilor villafranchiene de la Bugiulești

Descoperirea « Culturii de prund » din Valea Dîrjovului, în 1958, a constituit începutul unor mari succese ale arheologiei românești, pe linia cunoașterii celor mai vechi forme de muncă și viață ale unei ființe raționale.

Numeroasele puncte fosilifere identificate în partea de nord-est a Olteniei, începînd încă din 1952, de către cercetătorii Secției paleolitice a Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România și ai Muzeului regional al Olteniei, au ridicat noi probleme legate de studierea sistematică a naturii și a semnificației acestora.

Și iată că în prezent urmele activității conștiente descoperite pe teritoriul patriei noastre coboară de la 500 000 de ani î.e.n. — dată stabilită în urma descoperirilor de la Valea Dîrjovului, Fărcașele, Valea Homorîcei și a Dîmbovnicului — la cca. 2 000 000 de ani. Descoperirile, de o importanță științifică cu totul deosebită nu numai pentru istoria patriei noastre, ci și pentru istoria Europei, făcute la Bugiulești, raionul Oltețu, reg. Oltenia, în 1961, au fost rezultatul unui intens studiu al tuturor cuiburilor fosilifere de mamifere plio-pleistocene de pe țărmul apusean al fostului Lac Getic.

Cercetările făcute pe țărmurile golfului acestui lac, cuprins între Olt și Jiu, în actualul bazin al Oltețului, care în acea vreme nu-și croise cursul, au dus la descoperirea, în 1957, a importantului cuib fosilifer de la « Fîntîna lui Drăghici » — satul Vasilați (Muzeul regional al Olteniei). Apoi între 1959—1961 la Pietrișu-Vîjoești, în 1961—1962 la « Fîntîna alor Tiței » și Valea lui Grăunceanu — comuna Bugiulești, Secția paleolitică a Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România face noi descoperiri, ultima prezentînd cea mai mare importanță științifică. Spre deosebire de celelalte puncte fosilifere, la Bugiulești — punctul Grăunceanu — pe de o parte oasele de animale

https://biblioteca-digitala.ro

Arheologii Raymond Dart și C. S. Nicolăescu-Plopșor examinînd resturile osteologice pe șantierul de la Bugiulești

sînt sparte și fără conexiune anatomică, iar pe de altă parte, pe o suprafață relativ mică, a fost identificată o asociație faunistică de peste 20 de specii, predominînd ecvidele și cervidele, carnivorele, proboscidienii tineri, rozătoarele și primatele fiind prezente într-un procent foarte redus.

S-au identificat apoi serii de oase lungi sparte la un capăt sau la amîndouă, pentru extragerea măduvei folosindu-se procedeul loviri asupra diafizelor sau asupra extremității proximale a oaselor, prin izbire de un corp dur.

Un alt fapt, de cea mai mare importanță, îl prezintă însă seriile de unelte de os identice cu cele descoperite în peșterile de locuire ale australopitecilor din sudul Africii și ale sinantropilor din China, de la Ciu Ku-tien.

Prezența acestor unelte, considerate de către arheologii Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, anatomistul prof. Vasile Gheție, S. A. Semeonov (Leningrad), prof. Mikloș Kretoi (Budapesta), H. Müller Bek (Berna) ș.a. ca fiind rezultatul unor acțiuni intenționate — a trezit interesul oamenilor de știință din întreaga lume.

În urma vizitei profesorului emerit Raymond A. Dart, de la Johannesburg (Africa de Sud) considerațiile dr. C. S. Nicolăescu-Plopșor, căruia îi revine meritul acestor descoperiri, au fost total confirmate. Profesorul Raymond Dart este în momentul de față unul dintre cei mai mari specialiști din lume în problemele de început ale antropogenezei. El face parte dintre primii oameni de știință care primește în 1921 medalia de aur a «Fundației Rockefeler».

În 1924 descoperă craniul de copil de la Taungs. De la această dată se dedică cu totul, avînd rezultate deosebite, descoperirii de resturi fosile de australopiteci și a culturii ostedontocheratice. Interpretarea pe care a dat-o australopitecilor, considerîndu-i drept cea mai veche formă umană, fiindu-le proprie activitatea de producere de unelte, este astăzi acceptată de aproape întreaga lume științifică.

Munca sa neobosită și contribuția adusă în cunoașterea celei mai vechi verigi din procesul de desprindere a omului de animalitate au fost răsplătite cu acordarea, în 1957, la New York, din partea Fundației Wenner-Gren, a «Medaliei Vikingilor» pentru *Antropologia fizică*. A primit de asemenea înaltul titlu de «Doctor honoris causa» al universităților din Natal și Witwatersrand.

Cu ocazia vizitei sale în țara noastră (26—28 octombrie 1965) Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România a organizat o discuție — cu prezentarea materialului descoperit la Bugiulești, fotografii, schițe, la care au participat: prof. Raymond Dart, d-na Dart, acad. prof. Emil Condurachi, directorul Institutului de arheologie, dr. Dorin Popescu — directorul adjunct al aceluiași institut, dr. C. S. Nicolăescu-Plopșor, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, Vl. Dumitrescu, Radu Vulpe și alți cercetători de la Institutul de arheologie, Institutul de geologie-geografie, Institutul geologic, muzeografi etc.

Discuția a fost deschisă de dr. C.S. Nicolăescu-Plopșor care a făcut o scurtă prezentare a condițiilor fizico-geografice ale zonei Bugiulești și a expus metodele folosite pentru stabilirea limitelor

https://biblioteca-digitala.ro

aproximative ale țărmului vestic al Lacului Getic. Localizîndu-se cercetările pe țărmurile vechiului golf dintre Jiu și Olt, s-au făcut o serie de descoperiri de resturi fosile villafranchiene. Descoperitorul a menționat că în timp ce, în majoritatea punctelor fosilifere, animalele au fost scufundate, resturile lor găsindu-se în conexiune anatomică, numai într-unul singur — Valea lui Grăunceanu — oasele sînt răspîndite haotic, prezentînd caracteristicile amintite mai sus. În completarea celor prezentate de descoperitor, geologul B. Ghenea expune punctul său de vedere cu privire la depunerile villafranchiene din același loc. Paleontologul Alexandra Bolomei face de asemenea o trecere în revistă a resturilor faunistice villafranchiene. După prezentarea condițiilor paleogeomorfologice de depunere a stratului în care au fost găsite oasele, geomorfologul Lucian Badea își expune convingerea, dată fiind panta foarte slabă, obîrșia și caracterul apelor care transportau materialul aluvionar, că în nici un caz aceste oase, destul de mari, nu puteau fi transportate de apă. De altfel menționează că depozitele rezultate din transportul apei sînt foarte fine, granulele cu diametrul cel mai mare fiind de 2 cm. Mai observă de asemenea că oasele descoperite nu prezintă nici o urmă de rulare. Or, cu cît piesele sînt mai mari, în cazul unui transport, cu atît și rulajul ar trebui să fie mai mare, ceea ce nu este cazul la obiectele descoperite. Concluzia la care ajunge este aceea că nu poate fi vorba de prezența acestor oase aici ca rezultat al acțiunii de transport a apei, ci ele au fost aduse de către o ființă rațională. Interesante au fost și rezultatele analizelor sporopolinice făcute de A. Ban, ele confirmînd vîrsta villafranchiană, care atestă existența a două complexe climatice: o climă

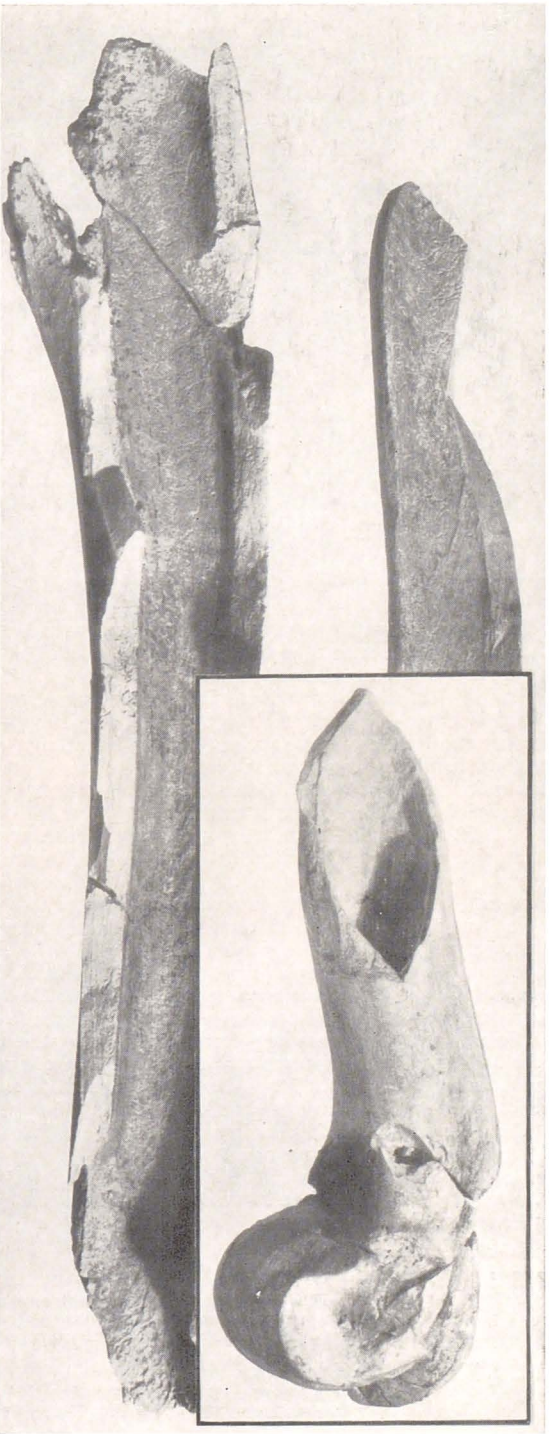

Piese de os, rezultate ale muncii intenționate, descoperite la Bugiulești (cca. 2000000 ani vechime)

https://biblioteca-digitala.ro

Aspect din timpul discuției de la Institutul de arheologie

mai rece caracterizată prin prezența coniferelor — mai nouă — și o climă relativ mai caldă și anterioară celei reci, caracterizată prin prezența nucului și a foarte puține conifere (brad și molid).

S-a prezentat materialul descoperit la Bugiulești, și anume: oase sparte prin presiunea straturilor lîngă care s-au găsit toate fragmentele, dînd posibilitatea reconstituirii lor; oase sparte numai la capăt — fragmentele de spărtură neexistînd —, considerate ca fiind sparte intenționat pentru extragerea măduvei; oase sparte intenționat și apoi roase de hiene; oase considerate ca fiind rezultat al unei munci intenționate de vîrstă villafranchiană, prin comparație cu oase sparte în aceeași tehnică, descoperite în așezările neolitice. Este de menționat lipsa oricărei deosebiri între aceste două categorii.

Prof. Raymond Dart a făcut precizarea că oase asemănătoare cu cele de la Bugiulești au fost găsite și la Makapan. Descoperirile de la Bugiulești prezintă o mare importanță antropogenetică și cercetările vor trebui continuate. Problemele ridicate de aceste descoperiri sînt de mare importanță deoarece « *este indiscutabil* » că aceste oase sparte (care formează serii) sînt rezultatul unei munci intenționate. Profesorul Dart consideră de mare însemnătate o lucrare statistică asupra speciilor din care provin osemintele și numărul lor.

În urma vizitei făcute la Muzeul regional al Olteniei, unde a studiat o parte din bogata colecție de resturi fosile villafranchiene și numeroase fragmente sparte intenționat, și după cercetarea locului de descoperire, — cu această ocazie și-a exprimat dorința de a reveni în anul 1966 în România pentru a participa la cercetările de la Bugiulești — prof. Dart, într-un interviu acordat Radioteleviziunii române, consideră materialul descoperit la Bugiulești « *de cea mai mare importanță posibilă. România* — a spus în continuare prof. Dart — *dispune în prezent de cea mai mare colecție de fosile villafranchiene pe care am putut s-o văd vreodată. Materialul face parte din epoca în care omul a trecut de la stadiul de maimuță la a fi deținător de inteligență și îndeplinește o activitate legată de aceea pe care o putea realiza numai singur omul.*

Nu se cunosc alte locuri în Europa în care **să se fi ajuns la o așa de mare certitudine.** *În acest domeniu al investigațiilor, românii au dat informații pe care nu le-am avut la dispoziție nicăieri altundeva în Europa* ».

РЕЗЮМЕ

В статье описываются дискуции организованные Археологическим Институтом в связи с виллафранскими открытями в Буджулешти, дискуции организованные по случаю визита профессора Раймонда Дарта.

RÉSUMÉ

L'auteur présente les discussions organisées à l'Institut d'Archéologie de l'Académie roumaine à l'occasion de la visite du Professeur Raymond Dart, au sujet des découvertes Villafranchiènes de Bugiulești.

https://biblioteca-digitala.ro

I. R. SELIMHANOV
Institutul de istorie al Academiei de științe a R.S.S. Azerbaidjană

Unele probleme ale istoriei metalurgiei vechi din Caucaz, în lumina celor mai recente rezultate ale analizei spectrale

Problemele cercetării obiectelor arheologice cu ajutorul analizei spectrale au căpătat în ultimii ani o mare importanță. Ocupîndu-mă timp de peste zece ani cu studiul istoriei metalurgiei vechi din Caucaz cu ajutorul analizei spectrale a obiectelor provenite din săpăturile arheologice efectuate în U.R.S.S. am acceptat, la cererea colegilor mei români, să comunic rezultatele cîtorva cercetări recente din acest domeniu al științei[1].

În decursul săpăturilor arheologice efectuate de institutele Academiei de științe, în regiunea Caucazului a fost descoperit un mare număr de obiecte din metal aparținînd culturii vechi, printre care unelte și obiecte de uz cotidian, ornamente etc. Acestea sînt descoperite cu ocazia săpăturilor efectuate la vechile așezări, la mormintele de diferite tipuri, în kurganele de piatră și de pămînt etc. Studiul acestor obiecte în laborator, cu ajutorul analizei spectrale, este foarte important și are drept scop lămurirea caracterului aliajelor din care sînt formate și al minereurilor folosite pentru fuziunea metalelor. Uneori, pe baza rezultatelor analizei acestor obiecte, e posibil să se efectueze un studiu științific ulterior pentru descoperirea căilor de transport al metalelor sau al resurselor minerale începînd de la zăcămîntul metalifer și pînă la locul de schimb și de folosință a obiectelor finite.

Analiza obiectelor vechi de metal prezintă de asemenea o mare importanță în cercetarea problemelor istoriei dezvoltării vechiului meșteșug de fuziune a metalelor în regiunile considerate și —

[1] Autorul va răspunde tuturor întrebărilor și dorințelor cititorilor, ele putînd fi trimise pe adresa Institutului de istorie al Academiei de științe a R.S.S. Azerbaidjană — Baku.

https://biblioteca-digitala.ro

lucru deosebit de important pentru arheologi — stabilirea apartenenței monumentelor la o anumită epocă de dezvoltare a culturii.

Cîteva rezultate ale analizei spectrale publicate pînă acum și efectuate în laboratorul de tehnologie arheologică al Institutului de istorie al Academiei de științe a R.S.S. Azerbaidjene au dus la serioase corectări ale definițiilor anterioare cu privire la epocile monumentelor din metal primar din regiunea Caucazului și a schemelor de producție metalurgică veche (1). S-a constatat de asemenea că în epoca eneolitică a Transcaucaziei arama nativă nu era în uz (2).

Pe baza rezultatelor analizelor spectrale efectuate în laboratorul Institutului de istorie, eminentul arheolog A. A. Iessen (3) a acceptat corectările propuse, atribuind monumentele Caucazului considerate pînă atunci ca « eneolitice », epocii bronzului vechi, adică unei etape mai tîrzii de dezvoltare a culturii materiale [2].

Trebuie notat că, în ciuda rezultatelor cercetărilor obținute pînă acum, o serie de probleme cu privire la istoria începuturilor folosirii metalului și la apariția producției metalurgice vechi în anumite

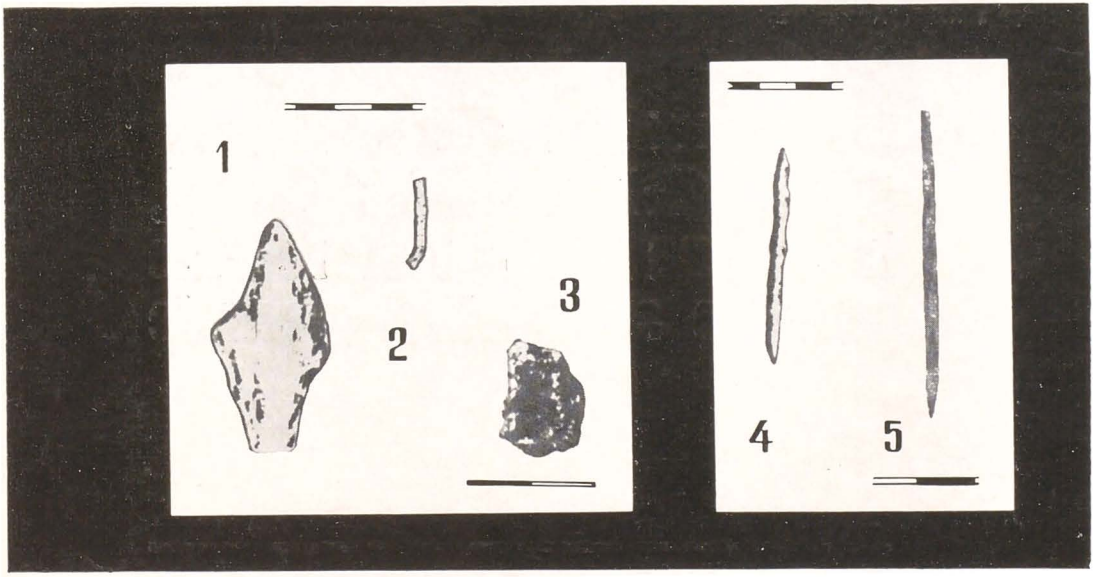

Fig. 1 — *Obiecte metalice din mileniul al IV-lea î.e.n.* Fig. 2 — *Sulă din mileniul III î.e.n.*

locuri din lumea antică continuă să rămînă neclare și să fie discutate în literatura științifică. Este evident că studiul acestor probleme nu poate fi făcut cu succes fără a folosi materialul de studiu de laborator, format din obiecte metalice provenite din monumentele Caucazului și din alte regiuni ale Mării Negre.

După părerea lui H. H. Coghlan (4,5) se știe că omul a început să folosească arama nativă începînd din epoca « eneolitică », mai întîi prin ciocănire și după aceea prin călire. Schema generală a asimilării succesive de către om, în antichitate, a metalelor și aliajelor, citată de cunoscutul istoric R. J. Forbes (6) prezintă un interes destul de mare. Ea a fost stabilită pe baza datelor publicate de exploratori eminenți. În această schemă se vede că primele obiecte metalice au fost confecționate din aramă nativă și din aur. În primul stadiu, omul adună bucăți de aramă nativă. Aceasta, evident, în al șaselea sau al cincilea mileniu înaintea erei noastre. În mileniul al cincilea a fost descoperită maleabilitatea aramei native, această perioadă aparținînd neoliticului. Prin ciocănire erau confecționate mici obiecte ca: ace, agrafe, sule. Obiecte de acest fel au fost găsite în Egipt, în Mesopotamia, în Palestina, în Asia Mică etc.

Ciocănirea urmată de călirea și de lustruirea aramei native a constituit descoperirea următoare, cu 5000—4500 de ani înaintea erei noastre. Datele citate de Forbes cer, după cum el însuși crede, precizarea lor ulterioară, cu atît mai mult cu cît pentru regiunile Orientului Apropiat aceste concluzii se bazează pe analiza chimică a metalelor vechi făcută în special de C. H. Desh (7), C. Ilam (8) și alții, analize care din păcate sînt destul de incomplete. De aceea, îndoiala lui J. R. Maréchal (9) cu

[2] După părerea noastră aceste monumente aparțin așa-numitei « perioade a aramei — arsenicului ».

https://biblioteca-digitala.ro

privire la valoarea lor este cu totul îndreptățită, aceasta limitînd folosirea lor în problemele istoriei metalurgiei vechi. Totuși, pe baza lor, L. Atchisson (10) a tras concluzii ample cu privire la prima apariție a metalelor și la evoluția producției metalurgice vechi. El continuă să creadă că primul metal folosit de om în timpurile vechi a fost arama nativă. În studiul lui E. R. Caley (11) găsim date care arată că în Mesopotamia obiectele cele mai vechi au fost confecționate din aramă cu adaos foarte mic de alte metale. Aceste obiecte datează din al treilea mileniu înaintea erei noastre. Ion Nestor (12) apreciază că în România arama era folosită de om începînd din neolitic sub formă de obiecte de ornament și de unelte de muncă, la început de mici dimensiuni, ca de pildă sulele. Dar oare acesta a fost într-adevăr «neoliticul »? La această întrebare se va putea răspunde de-abia după ce se va fi studiat compoziția chimică a obiectelor metalice găsite.

Care este deci stadiul studiului problemei apariției metalelor primare la popoarele din Caucaz?

Cercetările arheologice și studiile de laborator efectuate pînă în prezent au arătat că obiectele metalice cele mai vechi din Caucaz s-au găsit într-un singur monument datînd din al IV-lea mileniu î.e.n., în stratul inferior al Dealului Kull-Tépé, în apropierea orașului Nahicevan din Azerbaidjan (13).

În monumentele mai vechi astfel de obiecte nu s-au descoperit. În alte monumente datînd din aceeași epocă, în care s-au găsit obiecte de lut de o tipologie asemănătoare, nu s-au descoperit indicii despre folosirea metalului de către om (14). În monumentele Caucazului care datează din mileniul al III-lea s-au descoperit numeroase obiecte de metal. Care este deci compoziția chimică a obiectelor celor mai vechi de metal? Erau confecționate din aramă pură, adică nativă, sau topită cu alte minereuri? Pentru a răspunde la această întrebare dăm în acest articol rezultatele analizelor spectrale ale cîtorva obiecte caracteristice din R.S.S. Azerbaidjană, din regiunea Caucazului de Nord și din Crimeea, dintre care majoritatea se publică acum pentru prima oară.

Să examinăm deci mai amănunțit rezultatele analizelor prezentate în tabel.

Examenul rezultatelor analizelor

Dat fiind volumul limitat al acestei lucrări, tabelul alăturat al rezultatelor analizei spectrale cantitative conține numai cîteva obiecte caracteristice datînd din mileniile IV, III și III-II î.e.n., descoperite în monumente din Caucaz.

Pentru comparație se dau și analizele cîtorva obiecte din monumente din Crimeea, datînd din mileniul III-II î.e.n.

Analiza spectrală a fost efectuată sub conducerea autorului [3].

Al IV-lea mileniu înaintea erei noastre

În tabel sînt prezentate analizele a trei din 7 obiecte găsite, datînd din mileniul al IV-lea î.e.n., descoperite în jumătatea superioară a păturii inferioare a Dealului Kull-Tépé, la o adîncime pînă la 18 m. Cărbunele luat de la adîncimea de 18,20 m din acest Deal, analizat în laboratorul filialei Institutului de arheologie al Academiei de științe a U.R.S.S. din Leningrad a arătat o vîrstă de 3807 $\pm$ 90 de ani înaintea erei noastre (15).

Trebuie notat că toate obiectele de metal găsite, datînd din al IV-lea mileniu î.e.n., erau în stare de oxidare completă și de aceea am fost obligați să ne limităm la rezultatele analizelor unor probe luate din pătura oxidată, în locul metalelor. Vîrful de săgeată de la adîncimea de 17,2 m conține 1,4% arsenic (analiza nr. 1), iar în fragmentul de « obiect necunoscut » de la adîncimea de 17,6 m (analiza nr. 2) nu s-a găsit arsenic. Prezența altor impurități este neglijabilă. În alt fragment de metal (analiza nr. 3) conținutul de arsenic este de 0,4%, dar în acest caz a fost examinată o probă de oxid al metalului amestecat cu produse de coroziune, o probă de « cocleală ».

Mileniile III și III-II înaintea erei noastre

În regiunea Transcaucaziană din Azerbaidjan, Armenia și Gruzia au fost descoperite numeroase monumente datînd din mileniul al III-lea î.e.n. — locuințe, kurgane și dealuri — în care s-au găsit obiecte de metal. În tabelul de analize am despărțit totuși obiectele datînd din mileniul al III-lea de cele care datează de la limita mileniului III-II, deși fixarea vîrstei acestora două din urmă este făcută pe baza metodelor istorice și probabil că va necesita o corecțiune.

Sulele tetraedrice datînd din al III-lea mileniu înaintea erei noastre găsite la Kull-Tépé și cele din monumentele din Daghestan și Crimeea, datînd din mileniul III-II, au un conținut de arsenic de 2,7—3,6%, cu excepția unei sule din așezarea Mekeghi — Daghestan (analiza nr. 7), care are un conținut în arsenic de numai 0,3%. Impuritățile de cositor sînt practic absente în toate cazurile; la fel și antimoniul.

---

[3] La această lucrare a participat S. Efendieva.

https://biblioteca-digitala.ro

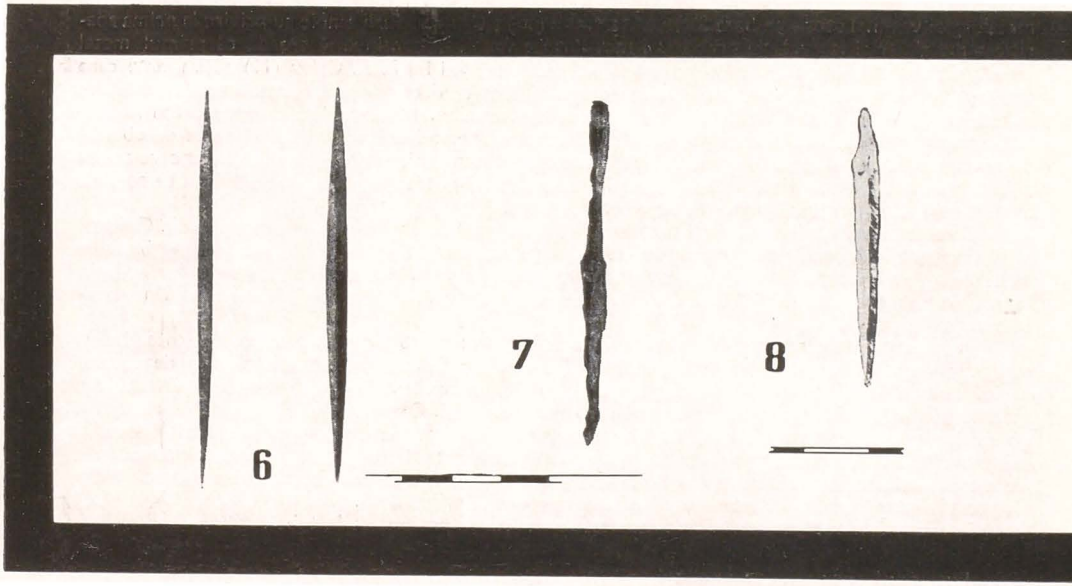

Fig. 3 — *Sule tetraedrice din mileniile III—II' .e.n*

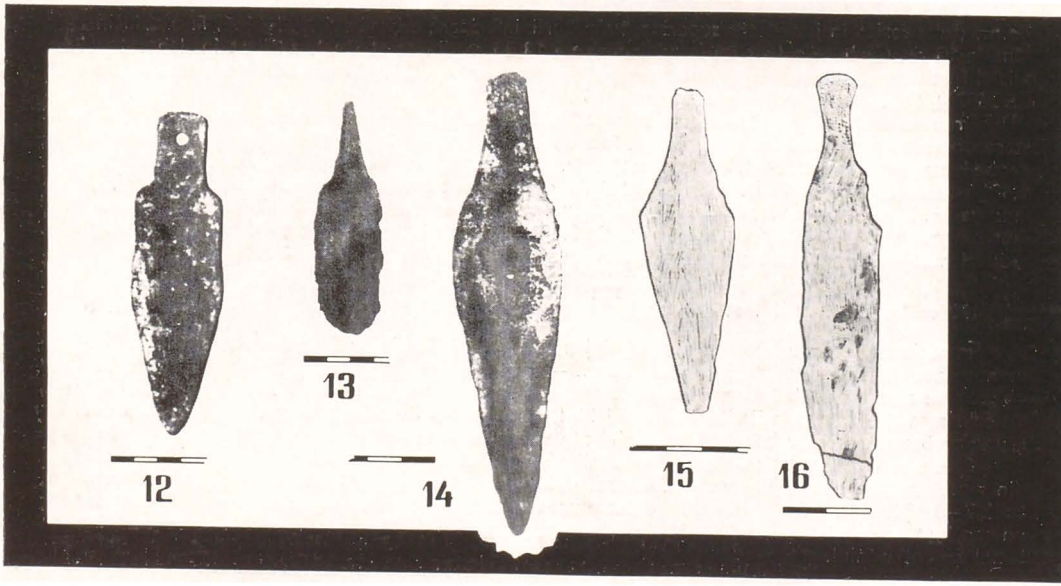

Fig. 5 — *Pumnale din mileniul III î.e.n.*

https://biblioteca-digitala.ro

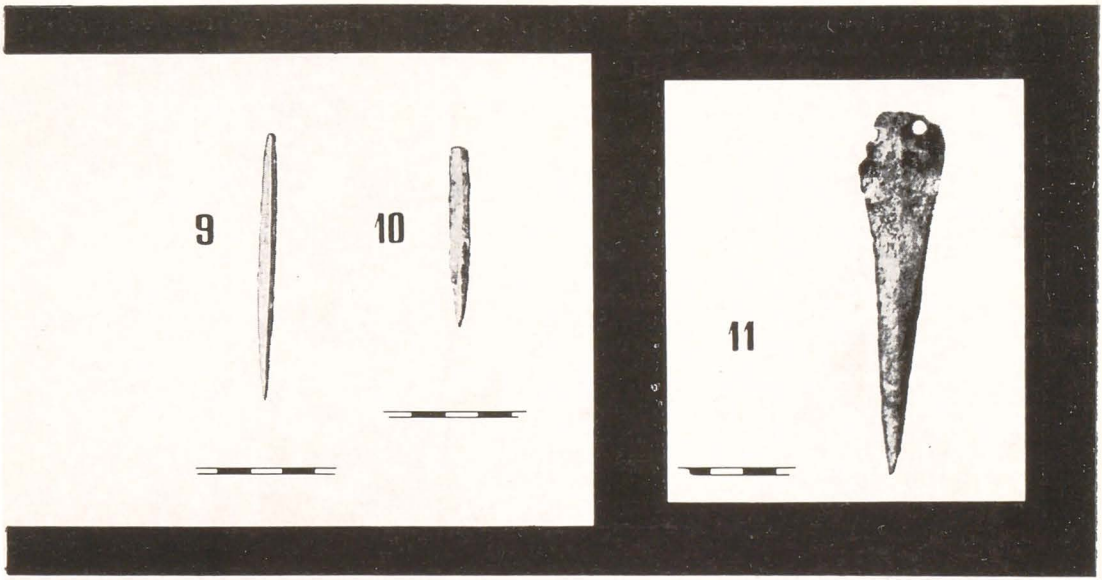

Fig. 4 — *Pumnal din mileniul III t.e.n.*

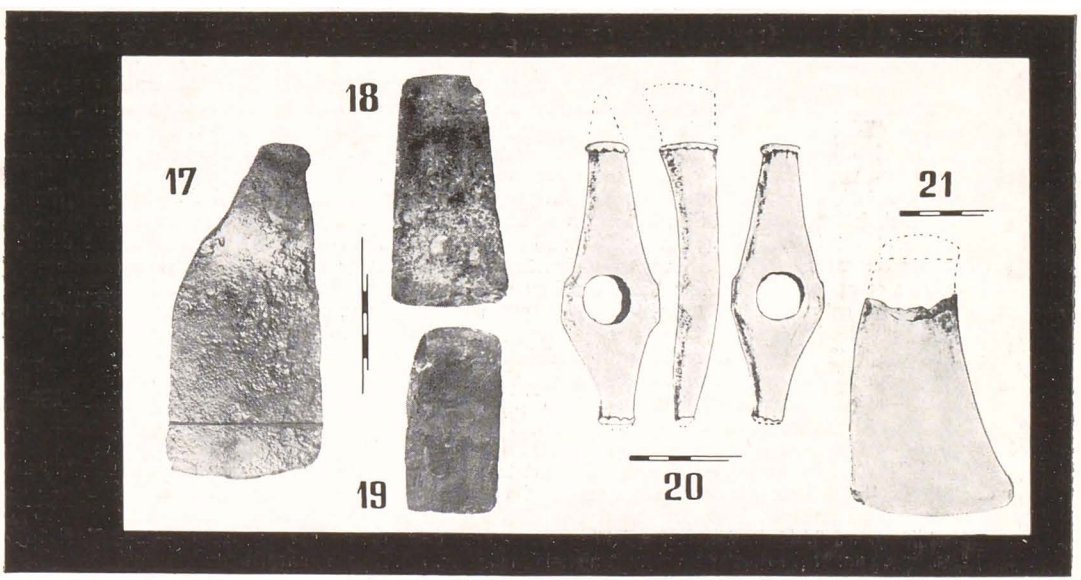

Fig. 6 — *Topoare din mileniile III—II t.e.n.*

https://biblioteca-digitala.ro

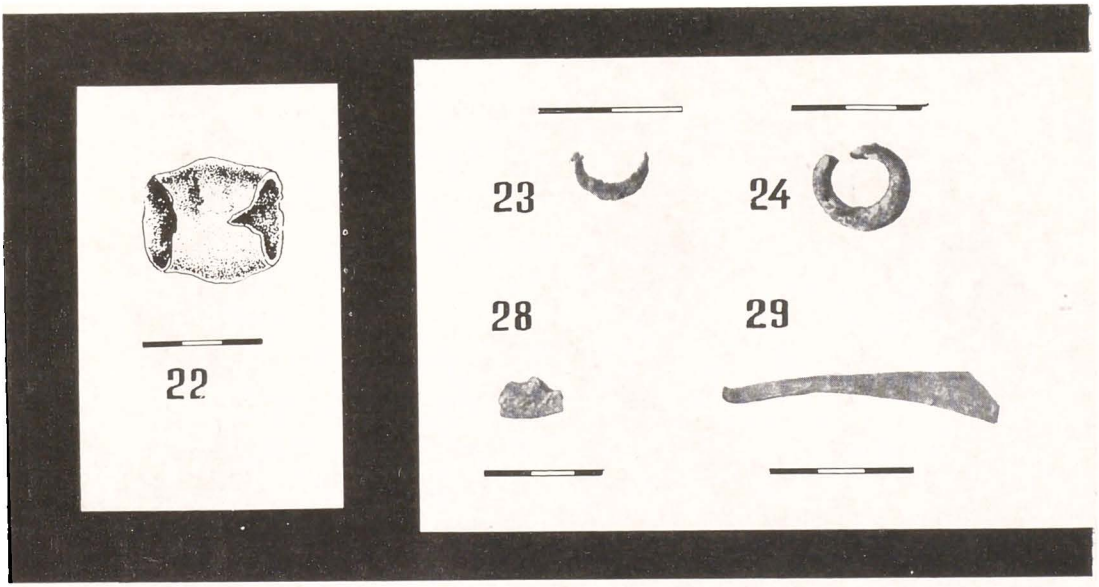

Fig. 7 — „Bucşă" de plumb din mileniul III î.e.n.

Fig. 8 — Obiecte de podoabă din mileniile III—I î.e.n.

La rubrica « unelte de perforat şi sule » din tabelul de analize e trecută şi « unealta de perforat » din stratul inferior al Dealului Kull-Tépé, care a fost găsită la o adîncime de 0,15 m.

Această unealtă conţine adaosuri de arsenic de 1,15% şi de nichel de 1,6% (analiza nr. 4). Obiecte confecţionate din aliaje asemănătoare au fost descoperite şi în monumentul din Gruzia, datînd din mileniul al III-lea (16), precum şi în curganele din mileniul III-II î.e.n. din Caucazul de Nord, de exemplu la Maikop, în staniţele Kostromskaia şi Novosvobodnaia (17), precum şi în Cecено-Ingueţia (18).

În Armenia încă nu s-au găsit obiecte confecţionate din aliaje de tip asemănător; de aceea, am clasificat această « unealtă de perforat » printre obiectele din mileniul al III-lea, deşi în aşezarea de la Kull-Tépé orizontul de 8,3 m este acela care aparţine mileniului III î.e.n., ţinînd seama că analiza cărbunelui extras de aci ne-a dat o vîrstă de 2920 $\pm$ 90 de ani (19). În publicaţiile noastre ulterioare vom reveni mai pe larg asupra acestor probleme.

Pumnale-cuţite. La această rubrică sînt prezentate 5 cuţite din Caucaz şi din Crimeea, dintre care 4 datînd din mileniul III-II î.e.n. Din punct de vedere al compoziţiei ele se aseamănă mai ales prin conţinutul ridicat de arsenic (1,2—4; 18 şi 4,2%), prin lipsa sau prin conţinutul scăzut de alte metale caracteristice, inclusiv cositorul şi antimoniul. În acest grup intră şi « pumnalul-cuţit » găsit în afara complexului, în colina Kazaknbeili cu multiple straturi din regiunea Kazahă a R.S.S. Azerbaidjene (analiza nr. 1). Ca tip seamănă puţin cu acela care a fost găsit de arheologul C. N. Mateescu (20) în România, în aşezarea ce datează din neoliticul mijlociu de la Vădastra. Arheologul D. Khalilov (21) a datat acest cuţit ca provenind din secolul al VIII-lea î.e.n., ceea ce, după părerea mea, este fals. Forma lui primitivă şi compoziţia chimică arată că aparţine probabil mileniului III î.e.n. — avînd un conţinut în arsenic de 3,35%, precum şi un conţinut nesemnificativ de alte impurităţi. Totuşi conţinutul în nichel 0,2% — îl distinge de restul grupului. Această ultimă circumstanţă semnalează şi existenţa altor surse de minereuri pentru metalul obţinut.

Topoare. La această rubrică sînt prezentate 5 topoare descoperite în monumentele datînd din mileniul III-II î.e.n. în curganele şi aşezările din Caucazul de Nord. Printre ele se află topoarele de aramă fără impurităţi de arsenic (analiza nr. 20), precum şi topoare cu conţinut de arsenic (0,68%) (analiza nr. 17). De asemenea, există şi topoare cu conţinut ridicat de arsenic — 2—4% şi 10% (analizele nr. 21 şi 18), precum şi mult nichel (analiza nr. 19). De asemenea, toate topoarele examinate au o compoziţie identică fiind caracterizate prin absenţa sau prezenţa unor impurităţi minime de cositor, plumb, zinc, antimoniu, argint sau bismut, de cobalt sau fier. Cu alte cuvinte, nici unul

https://biblioteca-digitala.ro

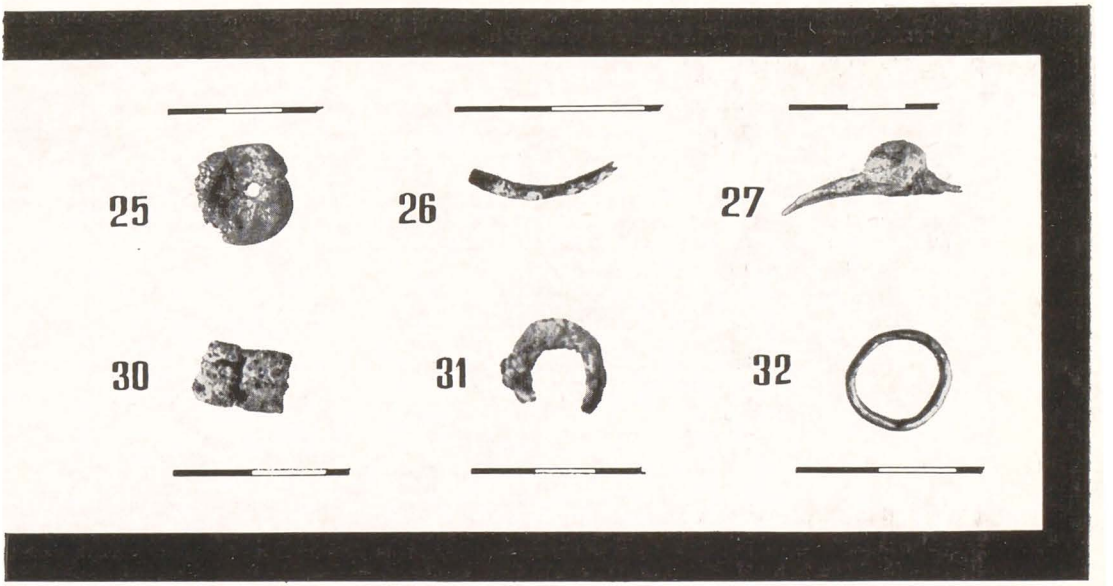

din aceste elemente nu era întrebuințat pentru aliajul aramei care se folosea la confecționarea topoarelor.

Obiecte de ornament. În tabelul de analize sînt prezentate diferite obiecte de podoabă, datînd din mileniile III și III-II î.e.n., găsite în Azerbaidjan și R. S. S. Daghestan.

Toate obiectele de podoabă găsite se prezintă sub formă de agățători, bijuterii, agățători de tîmple, pandantive și altele. În mileniul III î.e.n. apar obiecte de plumb de o puritate extraordinară[4] (analiza nr. 22), de aramă cu arsenic, iar în monumentele din mileniul III-II î.e.n. apar obiecte din aramă cu cositor (analizele nr. 23, 24), obiecte de aur-argint (analiza nr. 32), din argint (analiza nr. 31) și din antimoniu (analiza nr. 30). Prezența marilor impurități de plumb în obiectele de aramă cu cositor e caracteristică și ajunge pînă la 5,5%.

CONCLUZII

Ce concluzii se pot deci trage după interpretarea analizelor prezentate mai sus? Acestea sînt următoarele:

1. Prima producție a industriei metalurgice din Caucaz a fost descoperită într-un singur monument din mileniul al IV-lea î.e.n. Studiul compoziției chimice arată că aceste produse datînd din mileniul al IV-lea î.e.n. nu puteau fi lucrate din aramă nativă doar cu ajutorul ciocănirii la rece. Acestea sînt produse confecționate din aramă sau din aramă cu arsenic; conținutul lor în arsenic este de pînă la 1,4%. Conținutul scăzut în arsenic arată că acest arsenic nu provenea din minereurile locale de aramă oxidată, care îl conțineau în cantități minime.

2. Monumentul studiat, care datează din mileniul al IV-lea î.e.n. nu poate fi considerat ca « eneolitic » deoarece printre obiectele metalice descoperite se găsesc și obiecte de aramă cu arsenic. Probabil că această perioadă reprezintă începutul folosirii « bronzului arsenical ».

3. În monumentele din mileniul al III-lea aliajele de aramă cu arsenic sînt foarte răspîndite, ele servind la confecționarea diverselor obiecte de muncă și viață. În același timp apar obiectele de plumb pur.

[4] Un obiect de plumb datînd din mileniul al III-lea î.e.n. a fost găsit și în monumentele Garni (Armenia) de arheologul E. Hanzadian.

https://biblioteca-digitala.ro

Originea locală a fabricării de obiecte din aramă cu arsenic este confirmată de descoperirile de tipare, de scorii și resturi de scursuri de metal.

4. În mileniul III-II continuă să fie în uz obiectele din aramă cu arsenic, inclusiv obiectele de ornament, în care conținutul de arsenic crește. Unele obiecte de ornament sînt confecționate din aramă cu cositor, din aramă cu cositor-plumb, din aur, precum și din argint și antimoniu.

Deci această perioadă se caracterizează prin apariția cositorului folosit în adaos; zăcămintele de cositor nu au fost niciodată exploatate în Caucaz (22). Astfel acestea trebuie considerate ca obiecte de import.

5. Sursele minerale din Caucaz pentru producerea aliajelor de aramă cu arsenic erau minereurile locale de cupru, precum și minereurile care erau topite cu adaosuri de arsenic, ca de exemplu minералele realgar și auripigment. Zăcăminte bogate în aceste minereuri se întîlnesc în regiunile Transcaucaziei, mai ales în Azerbaidjan.

6. Existența epocii aramei pe teritoriul Caucazului în timpurile preistorice rămîne ipotetică.

BIBLIOGRAFIE

1. I. R. Selimhanov — **Spectral Analysis of Metal Articles from Archaeological Monuments of the Caucasus**, Proceedings of the Prehistoric Society for 1962 — Vol. XXVIII, p. 68—79.
2. I. R. Selimhanov — **Was Native Copper used in Transcaucasia in Eneolithic Times?** Proceedings of the Prehistoric Society for 1964 — Vol. XXX, p. 66—74.
3. A. A. Iessen — **Kavkaz i Drevnii Vostok v IV i III tisiaciletiah do n. eri**, Kratkie soobșenia Instituta arheologhii Akademii Nauk SSSR, vip. 93, 1963, Moskva, p. 4—5.
4. H. H. Coghlan — **A Note on Irish Copper Ores and Metals.** Ores and Metals A Report of the Ancient Mining and Metallurgy Committee Royal Anthropological Institute, London, 1963, p. 1 — 33.
5. H. H. Coghlan — **A Note upon Native Copper: its Occurrence and Properties**, Proceedings of the Prehistoric Society for 1962 — Vol. XXVIII, p. 58—67.
6. R. J. Forbes — **Studies in Ancient Technology**, Vol. IX, Leiden, 1964, p. 30.
7. C. H. Desh — **Sumerian Copper — Reports of the Committee apointed to report on the probable source of the supply of Copper used by the sumerians**, Brit. Assoc. Advancement Sc. Rept., 1928—1936.
8. C. Ilam — **Bronze Specimens from Royal Graves at Ur**, Journal of the Institute of Metals, 4, 8, 1938, N. 1, p. 97—104.
9. J. R. Maréchal — **Le problème des origines du bronze.** OGAM, tradion Celtique, t. V, fasc. 4, 1956, Rennes, p. 279.
10. L. Atchisson — **A History of Metals**, London, 1960.
11. E. R. Caley — **Analysis of Ancient Metals.** Pergamon Press, 1964.
12. Ion Nestor — **Sur les débuts de la métallurgie du cuivre et du bronze en Roumanie.** Nouvelles études d'Histoire, présentées au X° Congrès des sciences historiques, Rome 1955. Bucarest, 1955, p. 49.
13. O. A. Abibullaev — **Necotorie itoghi izucenia holma Kul-Tépé v Azerbaidjane**, « Sovetskaia Arheologhia », nr. 3, 1963, Moskva, p. 157
14. K. H. Kușnareva, T. N. Ciozbinicivili, — **Istoriceskoe znacenie iujnogo Kavkaza v III tisiaciletie do n.e.** Sovetskaia Archeologhia, nr. 3, 1963, p. 10-11.
15. A. A. Iessen — **Iz istoriceskogo proșlogo Milsco-Carabahskoi stepi**, « Trudî Azerbaidjanskoi ekspediții », « Materialî i issledovaniia po Arheologhii SSSR », N 125, Moskva-Leningrad, 1965, p. 12.
16. F. Tavadze, T. Sakvarelidze — **Bronzî drevnei Gruzii**, Tbilisi, 1959, p. 14.
17. I. R. Selimhanov, — **O nikele v drevnih mednîh splavah.** Dokladî Akademii Nauk Azerbaidjanskoi SSR », tom. XVIII, N 6, Baku, 1962, p. 43.
18. R. M. Munceaev — **Pamiatniki Maikopskoi Kulturi v Ceceno-Ingușetii**, Sovetskaia arheologhia, N 3, Moskva, 1962, p. 176—198.
19. V. A. Artemiev, S. V. Boutomo, V. M. Drojin, E. N. Romanov — **Rezultatî opredelenia absoliutnogo vozrasta riada arheologhiceskih i gheologhiceskih obrazov po radiouglerodu**, Sovetskaia arheologhia, N 2, Moskva, 1961, p. 11
20. C. N. Mateescu — **Informație personală** (1964).
21. D. A. Khalilov — **Gazakh rayonounoun Gazakhbeili Kyandi yakhynynda gadim gabristanlyg haggynda.** Izvestia Akademii Nauk Azerbaidjanskoi SSR, seria obșestvennih nauk, N 2, Baku, 1958,
22. M. A. Kachkay, I. R. Selimhanov — **O himiceskoi harakteristike neokotorih pogrebenii drevnego Mingheciaura**, Izvestiia Akademii Nauk Azerbaidjanskoi SSR, N II, Baku, 1954, p. 21—38.

РЕЗЮМЕ

Археологическими раскопками на территории Кавказа обнаружено большое количество металлических изделий, спектральный анализ которых, произведенный в лаборатории Института истории Академии наук Азербайджанской ССР, привел к коррективам в ранее принятые определения эпох памятников первого металла и схемы древнеметаллургического производства. Наиболее ранние металлические предметы обнаружены в единственном памятнике IV тыс. до н.э. в Азербайджанской ССР, которые были изготовлены из меди и медно-мышьяковых сплавов. Этот памятник как последующие памятники IV и III тыс. не могут считаться «энеолитическими» так как большинство металлических предметов изготовлены из сплава меди с мышьяком, а не путем ковки самородной меди вхолодную. Местное их производство подтверждается находками литейных форм, шлака и остатков литья.

В III тыс. до н.э. на Кавказе появились такие предметы из золота, серебра, сурьмы и свинца, а в III—II тысячелетии — первые медно-оловянные.

https://biblioteca-digitala.ro

REZULTATELE ANALIZEI SPECTRALE

Nr. crt.	Denumirea obiectului	Conținutul %													Analiza efectuată
		Cu	Sn	Pb	Zn	As	Sb	Ag	Au	Bi	Ni	Co	Fe	Mo	P	
	OBIECT DIN MILENIUL IV î.e.n.															
1	Vîrf de săgeată, adîncime 17,2 m, greutate 14 g	bază	0.003	0.15	—	1.4	0	0.1	0	0.02	0.005	0	0.15	0.001	0.5	Metal oxidat
2	Fragment dintr-un obiect necunoscut, adîncime 17,6 m, greutate 0, 3 g	bază	0	0	0.05	0	0	0.014	0	0	0	0	0.5	0	0	Metal oxidat
3	Fragment dintr-un obiect metalic, greutate 6 g	bază	0.003	0.07	0	0.4	0.005	0.043	0	0	0.01	0	0.2	0	0.05	Metal oxidat
	UNELTE DE PERFORAT ŞI SULE, MILENIUL III î.e.n.															
4	Unealtă de perforat, adîncime 15,5 m, greutate 2,8 g	bază	0.002	0	—	1.15	0.2	0.018	0	0.003	1.6	0.02	0.02	0	0	Metal oxidat
5	Unealtă de perforat tetraedrică, adîncime 11,75 m, greutate 2 g	bază	0.002	0.001	0.02	2.73	0.007	0.013	0	0.003	0.6	0	0.2	0	0	Metal
	SULE, MILENIUL III — II î.e.n.															
6	Sulă tetraedrică, greutate 6 g	bază	0.001	0	0	2.7	0	0.017	0	0.002	0.006	0	0.03	0	0	Metal
7	Sulă tetraedrică, greutate 5 g	bază	0.001	0.001	0	0.3	0.02	0.07	0.003	0.003	0.05	0	0.03	0	0	Metal
8	Sulă tetraedrică (kurgan nr. 1), greutate 3 g	bază	0	0.002	0	3.58	0	0.022	0	0.004	0.04	0.0008	0.02	0	0	Metal
9	Sulă tetraedrică (kurgan nr. 1), greutate 5,2 g	bază	0	0	0	2.77	0	0.01	0	0.002	0.01	0.0005	0.02	0	0	Metal
10	Sulă tetraedrică (kurgan nr. 1), greutate 5,6 g	bază	0	0.004	0	2.93	0	0.036	0	0.001	0.01	0	0.001	0	0	Metal
	PUMNALE — CUŢITE, MILENIUL III î.e.n.															
11	Pumnal-cuţit, colină distrusă, greutate 68 g	bază	0.05	0.14	0.1	3.35	0.05	0.062	0.001	0.005	0.2	0.007	0.05	0	0	Metal
12	Pumnal (kurgan nr. 119), greutate 41 g	bază	0.005	0.03	0.005	2.11	0.03	0.044	0.0015	0.1	0.006	0.006	0.35	0	0	Metal
13	Cuţit în formă de frunză (kurgan)	bază	0.001	0.2	0	3.65	0.02	0.075	0.001	0.007	3.2	0.001	0.15	0	0.1	Metal
14	Cuţit (kurgan)	bază	0.001	0.001	0	4.18	0.005	0.052	0.001	0.015	0.015	0	0.1	0	0	Metal
15	Cuţit (kurgan nr. 1), greutate 15,2 g	bază	0	0	0	1.2	0	0.015	0	0.001	0.02	0	0.02	0	0	Metal
16	Cuţit, greutate 16,2 g	bază	0	0	0	4,0	0	0.022	0	0.007	0.02	0	0.07	0	0	Metal
	TOPOARE, MILENIUL III î.e.n.															
17	Topor	bază	0.001	0.02	0	0.68	0.002	0.038	0.0005	0.002	0.04	0.002	0.1	0	0	Metal
18	Topor-teslă, greutate 75 g	bază	0.001	0.001	0	10.0	0.007	0.003	0	0	0.001	0	0.01	0	0	Metal
19	Topor (kurgan)	bază	0.001	0.04	0	6.68	0.015	0.022	0.001	0.001	1.9	0.002	0.02	0.001	0	Metal
20	Topor-tîrnăcop	bază	0.002	0.001	0	0	0	0.035	0	0	0.1	0	0.05	0	0	Metal
21	Lama cuneiformă a unui topor greutate 877 g	bază	0,003	0.04	0	2.4	0.02	0.04	0	0.004	0.04	0	0.05	0	0	Metal
22	Obiect în formă de căpăţînă roată, adîncime 11,2 m, greutate 112,5 g	puţin	0.002	bază	0	0	0	0.06	0	0	0	0	0,005	0	0	Metal
23	Fragmentul unui inel de tîmplă greutate 0,4 g	bază	12.7	3.6	0	1.65	0.2	0.2	0.0003	0.02	0.2	0.002	0.2	0	0	Metal oxidat
24	Fragment dintr-o agăţătoare, greutate 3,2 g	bază	12.15	1.8	0	0.45	0.03	0.1	0.0003	0.02	0.3	0.005	0.1	0	0.03	Metal oxidat
25	Agăţătoare, greutate 0,6 g	prezent	0.001	0.003	0.004	0.15	bază	0.24	0	0	0.2	0	0.15	0	0	Metal cu «cocleală»
26	Fragment dintr-o brăţară, greutate 1,8 g	prezent	12.0	0.2	0	0.5	0.02	0.05	0	0.003	0.2	0.001	0.1	0	0	«Cocleală»
27	Ornament în formă de cap de pasăre, greutate 5,5 g	prezent	0.002	0	0	0	0.002	bază	0.05	0.03	0.008	0	0.05	0	0.1	Metal
28	Fragmente dintr-un obiect necunoscut, greutate 0,7 g	bază	0.002	0	0.015	5.4	0.01	0.087	0	0.001	0.003	0	0.04	0	0	Metal cu «cocleală»
29	Agăţătoare, greutate 2,5 g (kurgan nr. 5)	bază	2.5	5.5	0	0.05	0.01	0.007	0	0.001	0.015	0	0.02	0	0	Metal
30	Bijuterie formată din două elemente (kurgan nr. 1), greutate 1 g	bază	0	0.005	0	7.5	0	0.035	0	0.002	0.02	0.001	0.1	0	0.2	Metal oxidat
31	Fragment dintr-o agăţătoare (kurgan nr. 1), greutate 2,5 g	bază	0.002	0.03	0	0.07	0.02	bază	mult	0.03	0.01	0	0.08	0	0	Metal oxidat
32	Monedă de aramă (kurgan nr. I), adîncime 1,95 m, greutate 1.2 g	mult	0.007	0.1	0.01	0	0.003	foarte mult	mult	0.015	0.15	0	0.6	0	0	Metal

https://biblioteca-digitala.ro

1—5 R.S.S.A. Nahicevan, colina Kull Tépé, săpături conduse de O.A. Abibullaev.
6—7 R.S.S.A. Daghestan, aşezări (6-Verhnii Gunib; 7-satul Mekeghi), săpături conduse de V. G. Kotovici
8—10 Crimeea (8 şi 9 — satul Zolnoe, 10 — Eupatoria), mormînt, săpături conduse de A. A. Scepinskii
11—12 Azerbaidjan (11 — satul Kazahbeili, săpături conduse de S. M. Kaziev şi D. A. Halilov, 12 — Stepanakert, săpături conduse de J. I. Gummel).
13 Regiunea Kuban — staniţa Kostromskaia, săpături conduse de N. I. Veselovski
14 Regiunea Rostov, săpături conduse de D. J. Samokvasov
15—16 Crimeea (15 — satul Zolnoe, 16 — Jigulina Roscea) săpături conduse de A. A. Scepinski.
17—19 Regiunea Kuban (17 — staniţa Psebaiskaia, 18 şi 19 — staniţa Novosvobodnaia), săpături conduse de N. I.Veselovski
20—21 Daghestan (20 — Hutor Komib, 21 — satul Mekeghi), săpături conduse de V. G. Kotovici.
22 R.S.S.A. Nahicevan, colina Kull Tépé, săpături conduse de O. A. Abibullaev
23—31 Daghestan (23—28 aşezările Velikent, săpături conduse de V. G. Kotovici; 29 şi 30 satul Miatli, cîmp acoperit de kurgane, săpături conduse de V. I. Kanivetc; 31, — satul Cirkei, mormînt în kurgan, săpături conduse de N. D. Putinceva).
32 Hacibulah în Azerbaidjan, kurgan de piatră, săpături conduse de I. M Dchafarzade

https://biblioteca-digitala.ro

Источниками сырья для производства медно-мышьяковых сплавов явились медные окисленные минералы и мышьяковые — реальгар и аурипигмент, богатые месторождения которых имеются в Закавказье, особенно в Азербайджане. Существование в прошлом на территории Кавказа медного века является гипотетичным.

RÉSUMÉ

Au cours des fouilles archéologiques, effectuées au Caucase, un grand nombre d'objets en métal a été decouvert. L'analyse spectrale faite au laboratoire de l'Institut d'histoire de l'Academie de Sciences de la R.S.S. d'Azerbaidjan aboutit à des correctifs aux définitions antérieures de ces monuments en métal natif et schémas de la production métallurgique ancienne.

Les objets en métal les plus anciens, en cuivre pur et en cuivre à l'arsenic, ont été découverts dans un seul monument du IV-e millénaire A. J. Chr. en Azerbaidjan. Ce monument, comme d'ailleurs les monuments postérieurs du IV et III millénaires, ne peuvent être considérés comme « éneolythiques » car la plupart des objets métalliques ont été fabriqués en alliage de cuivre et d'arsenic et non pas au moyen de martellage à froid du cuivre natif. Leur production locale est confirmée par les moules trouvés, les scories et les restes de coulée.

Au III-e millénaire A. J. Chr. les objets en or, argent, antimoine et plomb paraissent au Caucase aussi et ceux du cuivre allié à l'étain au III-II-e millénaire.

Les minéraux de cuivre oxidés et minéraux d'arsenic, réalgar et auripigment, servaient comme sources de matières premières pour la production d'alliages en cuivre à l'arsenic. De riches gisements de minéraux mentionnés ci-dessus se trouvent en Transcaucasie et surtout en Azerbaidjan.

L'éxistence de l'âge du cuivre en antiquité dans la région du Caucase reste hypothétique.

https://biblioteca-digitala.ro

AUREL GERASIM

Metodele muncii de expunere în muzeele cu profil de istorie naturală

Expozițiile muzeelor cu profil de istorie naturală constituie prin excelență mijlocul de a demonstra în mod intuitiv principiile materialismului dialectic. Într-adevăr, muzeele de istorie naturală au sarcina de a ne face să sesizăm însăși dinamica proceselor evolutive care au loc în natură. Or, aceste procese se desfășoară în conformitate cu principiile materialismului dialectic. Această sarcină revine tuturor muzeelor cu profil de istorie naturală, realizarea ei poate fi însă dusă la îndeplinire în maniere multiple, fiecare muzeu urmînd să stabilească ce anume drum este mai apropiat de specificul colecțiilor, mijloacelor și rolului pe care îl are de îndeplinit.

Sînt cunoscute patru metode fundamentale de alcătuire a unei expoziții de istorie naturală: 1 metoda sistematică; 2 metoda biologică sau ecologică; 3 metoda landșaftului; 4 metoda istorică.

Conform metodei sistematice, exponatele se așază în ordinea în care sînt clasificate în disciplina respectivă. Clasificările entităților care constituie obiectul diferitelor domenii ale științelor naturii au fost realizate pe baza înrudirii constituției și organizației lor. De mult timp s-a ajuns la concluzia că ordinea clasificării viețuitoarelor se suprapune în mare măsură ordinei cronologice în care grupele de animale sau plante cu o organizație mai ridicată au descins din grupe de organizare mai primitivă. De aceea sistemul a fost și este mereu modificat în așa fel, încît să exprime cît mai bine felul cum a avut loc evoluția formelor în decursul timpurilor. Se spune de aceea că sistemul este alcătuit pe bază filogenetică, adică evolutivă — singura bază naturală posibilă. Aranjînd, deci, plantele și animalele în ordine sistematică, indicăm nu numai înrudirea formelor care aparțin unei

https://biblioteca-digitala.ro

aceleiași grupe, ci reflectăm în același timp înseși modalitățile de realizare a evoluției. Dar, pentru ca acest lucru să poată fi înțeles, nu este suficient să aranjăm pur și simplu piesele în ordine sistematică, ci este necesar să completăm expunerea cu teme evoluționiste, arătînd în ce fel și din ce cauze au descins grupele superioare din altele inferioare. Astfel, de exemplu, nu este suficient a așeza în continuarea grupei peștilor grupa amfibiilor, ci trebuie să arătăm cum s-a realizat trecerea de la una la cealaltă. Transformînd în felul acesta metoda sistematică într-o metodă istorică, metoda sistematică — perimată în forma ei inițială — devine un instrument foarte eficace pentru prezentarea proceselor evolutive care au loc în natură.

Este recomandabil să intercalăm în sistem — în măsura posibilului — și forme fosile, legînd în felul acesta mai intuitiv trecutul de prezent. E posibil, de asemenea, să includem în sistematică și forme exotice — dacă muzeul le posedă — aceasta însă numai în măsura în care aceste forme ne pot da indicații prețioase cu privire la felul cum s-au realizat treceri de la o grupă la alta sau cu privire la transformările suferite prin adaptarea la un anumit mediu de viață (de pildă foca, exemplu de adaptare secundară a mamiferelor la mediul acvatic).

Metoda biologică sau ecologică, a doua metodă fundamentală de alcătuire a unei expoziții de istorie naturală, situează exponatele în complexe vitale, și anume în biogrupe. Animalul nu mai este prezentat numai în sine, împăiat, sau ca preparat lichid, ci este înconjurat de mediul în care trăiește el în natură. Astfel, broasca este prezentată la o margine de baltă, cîrtița în galeria ei etc. Fiind vorba în acest caz de o metodă biologică, biotopurile nu se grupează în ordine sistematică, ci după mediile de viață pe care le întîlnim în cuprinsul teritoriului la care limităm expunerile noastre. Vom avea astfel grupate separat: « Animalele pădurii », « Animalele cîmpiei » etc. Această separare pe medii de viață poate merge chiar mai departe, separînd, de exemplu, « Regnul animal al pădurii » în « Animalele pădurii de stejar », « Animalele pădurii de pin », « Animalele pădurii de fag » etc. Prezentarea animalelor — sau, mai rar, a plantelor, — în biogrupe nu poate rezolva decît parțial problema prezentării naturii în toată unitatea dialectică a elementelor ei constitutive. Elementele componente ale naturii — deși prezentate în corelațiile lor naturale de mediu — rămîn, în cadrul acestei metode, separate, diferitele animale ale pădurii, de exemplu, fiind în general prezentate în biogrupe separate. În toate aceste cazuri viețuitoarele, și nu mediul lor de viață, constituie subiectul prezentării, captează atenția vizitatorului.

Metoda care rezolvă problema grea a prezentării naturii în ansamblul ei complex de elemente corelate este metoda landșaftului, al cărei mijloc de materializare în muzeu este diorama. În natură distingem unități de ansamblu definite prin noțiunea de landșaft elementar (peisaje bio-geografice) prin care înțelegem o anumită porțiune a suprafeței pămîntului în cadrul căreia toate elementele constitutive — adică relief, roci, ape, climă, sol, animale și plante — alcătuiesc un complex natural unic, fiind strîns corelate și găsindu-se sub înrîurirea condițiilor de dezvoltare și existență specifice acelui colț de natură și sub înrîurirea transformatoare a omului. Aplicînd metoda landșaftului, nu trebuie să uităm însă că landșaftul elementar pe care intenționăm să-l prezentăm nu constituie o simplă noțiune, ci are o existență reală. El nu este o abstracțiune, ci o entitate naturală concretă, condițiile și fenomenele complexe din natură neputînd fi elaborate prin procese de gîndire. Cînd este vorba să prezentăm cu ajutorul unei diorame un landșaft elementar, des întîlnit pe teritoriul pe care ne axăm expoziția, vom încerca să reproducem un colț concret dintr-un asemenea landșaft. Diorama « Pădurea de stejar » nu va schematiza un colț dintr-o pădure de stejar imaginară, ci un colț concret, studiat și înregistrat în detaliu într-o anumită pădure de stejar a teritoriului asupra căruia se răsfrînge interesul prezentării noastre muzeale. În dioramă atenția vizitatorului nu este captată de un exponat sau altul, el trebuie să înțeleagă raporturile reale ale componentelor ansamblului.

Dacă în aplicarea metodei sistematice, ordinea grupării materialului este condiționată de sistem, iar în cazul metodei biologice, ordinea grupării este condiționată de mediile de viață din care provin exponatele, în cadrul metodei istorice ordinea grupării exponatelor este condiționată de succesiunea în timp a proceselor naturale prezentate sau a pieselor care s-au format ca rezultat al acestor procese. De pildă, într-o sală în care tratăm geologia Transilvaniei vom reprezenta, în succesiune istorică, diferitele formațiuni ale terțiarului prin rocile sedimentare și formele fosile caracteristice acestor formațiuni.

Cele patru metode fundamentale de alcătuire a unei expoziții de muzeu, cu profil de istorie naturală, nu se exclud reciproc. Ele pot fi aplicate simultan fie în sectoare separate, fie paralel în cadrul unuia și aceluiași sector, procedeu care uneori este chiar necesar sau inevitabil, fiecare din cele patru metode avînd avantajele, dar și deficiențele inerente naturii lor.

Nu este ușor — orice metode am folosi — să facem pe vizitator să înțeleagă, de pildă, de ce amfibianul — deși un tip de animal apărut acum peste 300 000 000 de ani și avînd ca descendenți direcți reptilele, apoi păsările și mamiferele — păstrează și astăzi aceleași caractere fundamentale de organizare care s-au realizat inițial prin transformare dintr-o grupă de pești. Vizitatorul se va întreba de ce nu s-au transformat toți amfibienii în reptile și toate reptilele în păsări și mamifere, deși este evident că o economie a naturii bazată pe un singur tip de animal și eventual pe un singur tip de plantă ar fi imposibilă. Amfibianul primordial, deși nu putea trăi decît într-un mediu semi-

https://biblioteca-digitala.ro

acvatic, nu materializa nicidecum ultimele posibilități de adaptare la acest mediu. Această adaptare strîmtă, aproape desăvîrșită, la mediul amintit, a fost realizată doar de către descendența mult mai tîrzie a amfibianului primordial, descendență care, tocmai pentru că s-a stabilizat într-un mediu ce la vertebrate este propriu tipului de amfibian, a păstrat caracterele fundamentale ale amfibianului primordial și se poate menține fără a întîmpina o concurență nimicitoare din partea vertebratelor de organizație inferioară sau superioară lor.

Este evident că, pentru a face pe vizitator să înțeleagă asemenea corelații spațio-temporale complexe în domeniul biologicului, este necesară aplicarea simultană a cel puțin două din metodele amintite de alcătuire a unei expoziții de istorie naturală.

Tratarea oricăror probleme de evoluționism ar fi imposibilă dacă am aplica în exclusivitate metoda sistematică sau metoda biologică sau aceea a landșaftului. Numai combinînd în diferite maniere aceste metode cu metoda istorică, putem obține rezultatele dorite. Măsura succesului depinde evident de mulți factori, dar mai ales de o dozare echilibrată a folosirii metodelor pe care le combinăm.

O problemă dificilă care se mai pune este aceea a dozării juste a întrebuințării pieselor străine teritoriului mai strîmt asupra căruia se răsfrînge mai îndeaproape interesul expunerii noastre muzeale. Ar fi naiv a încerca să tratăm probleme de mare amploare folosindu-ne exclusiv de exponate de proveniență locală. Or, dacă într-un muzeu mic putem trata, de pildă, și probleme de evoluționism, în muzeele mai mari tratarea unor asemenea teme este obligatorie. Cu tratarea lor intrăm însă în domeniul problemelor de mare amploare. Evoluția lumii organice nu s-a realizat pe o porțiune restrînsă a globului și încă mai puțin tocmai în porțiunea care ne interesează din punct de vedere muzeal. Aici trebuie să intervină deci materialul expozițional străin. Pe de altă parte însă, materialul local trebuie scos pretutindeni în evidență, localul și nu universalul trebuind să fie cunoscut în primul rînd.

Trebuie să mai menționăm, în sfîrșit, că există ceea ce am putea numi idei tematice fundamentale, idei care trebuie să pătrundă tratarea aproape a oricărei teme, chiar dacă — dintr-un motiv sau altul — ele nu formează o temă în sine în structura tematică a muzeului. Am putea deosebi trei asemenea idei tematice fundamentale, și anume: 1 evoluția — proces de devenire a oricărei entități din natură; 2 natura — izvor de bogății folosite de om; 3 activitatea transformatoare a omului în natură.

În secția de istorie naturală a Muzeului Brukenthal sînt materializate în prezent două complexe tematice. În primul — în care sînt tratate temele fundamentale de evoluționism — au fost aplicate, în special, metoda landșaftului și metoda istorică. În al doilea complex tematic — acela de zoologie sistematică — a fost combinată aplicarea metodei sistematice cu metoda istorică.

BIBLIOGRAFIE

1. *** — *Bazele muzeologiei sovietice*, București, 1957.
2. Firu I. — *Din experiența organizării unei secții de științele naturii (principii, metode)*, Revista Muzeelor, an. II nr. 2/1965, p. 106—111
3. Kuznețov N. V. și Plavilscikov N. N. — *Confecționarea de biogrupe și diorame pentru muzeele de științele naturii*, București, 1957.
4. Mihailovskaia A. I. — *Organizarea si tehnica expoziției de muzeu*, București, 1954.
5. Plavilscikov N. N. și A. A. Iakovlev — *Cum să prezentăm natura într-un muzeu regional*, București, 1954.
6. *** — *Die Naturwissenschaft in unseren Heimatmuseen*, Halle, a. S.
7. Tratz E. P. — *Haus der Natur in Salzburg*, Salzburg, 1954.

РЕЗЮМЕ

Автор коротко описывает четыре основных метода организации выставки экспонатов в музеях естествознания, а также систематический, биологический (экологический), исторический метод и метод ландшафта. Часто появляется необходимость их комбинирования; систематический метод, например, выигрывает посредством сочетания с эволюционными методами. Метод ландшафта, выраженный диорамой является самым комплексным и по всей видимости, дает самые хорошие результаты.

RÉSUMÉ

L'auteur décrit succintement les quatre principales méthodes d'organisation de l'exposition dans les musées de sciences naturelles: la méthode systématique, biologique (écologique), du landschaft et celle historique. Il est souvent nécessaire de les combiner, la méthode systématique gagnant à être combinée avec des thèmes évolutionnistes. La méthode du landschaft, exprimée à l'aide de dioramas, est la plus complexe et parrait donner les meilleurs résultats.

https://biblioteca-digitala.ro

N. UNGUREANU, B. ZDERCIUC, C. IRIMIE, V. BUTURĂ

Muzeele etnografice în aer liber din România

Necesitatea stringentă pentru cercetarea, salvarea, conservarea și popularizarea la nivel științific a celor mai prețioase dovezi ale culturii materiale și spirituale a poporului a determinat, în anii regimului nostru, elaborarea unui vast program pentru realizarea de muzee etnografice. S-a acordat ponderea cuvenită tipului de muzeu, cu expunere în aer liber, care să permită, pe cît posibil, prezentarea fenomenelor economice, sociale și de cultură în complexitatea și conexiunea lor. Într-o serie de cazuri sînt abordate, în mod expres, numai laturi de maximă importanță ale domeniului etnografiei — tehnica populară de exemplu —, care privesc evolutiv cuceririle omului, ale colectivității, rezultat al căutărilor și muncii neobosite, depuse în scopul satisfacerii mai depline a nevoilor vieții.

De bună seamă că un asemenea program se întemeiază în măsură considerabilă și pe rosturile instructiv-educative ale acestor instituții, în cadrul procesului amplu de desăvîrșire a construcției societății noastre socialiste.

Urmărit și sprijinit îndeaproape de organele de partid și de stat, programul capătă cu fiecare an contur, se desăvîrșește, tinzînd la cuprinderea teritorială echilibrată a problematicii specifice în unități complexe sau specializate.

Se poate afirma acum că preocupările, dacă nu și rezultatele în această direcție, din țara noastră, se situează la loc de frunte în mișcarea muzeistică mondială.

O activitate susținută se desfășoară în prezent pentru definitivarea unor muzee etnografice în aer liber, ale căror începuturi sînt consemnate cu decenii în urmă — Muzeul etnografic al Transilvaniei, de la Cluj, avînd secție în aer liber în Parcul Hoia (1928) și Muzeul satului din București (1936), cît și pentru constituirea altor unități, inițiate recent — Sectorul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului și Sectorul viticulturii și pomiculturii de la Golești, regiunea Argeș. În acest plan de măsuri este cuprins și sectorul etnografic în aer liber din cadrul Muzeului cetății Bran, deschis pentru public în ultimii ani.

https://biblioteca-digitala.ro

Indicații pentru elaborarea unui proiect de muzeu etnografic în aer liber se pot da și Muzeului din Iași pentru reprezentarea din acest punct de vedere și a teritoriului Moldovei.

În rîndurile de mai jos ne propunem să cuprindem, într-o viziune sintetică, experiența dobîndită de muzeografia românească în domeniul organizării de muzee etnografice în aer liber, stimulați fiind și de faptul că, anul acesta, tema va face obiectul dezbaterilor unui simpozion național cu participare internațională.

Chiar dacă tema anunțată obligă la circumscrierea fenomenului la teritoriul României, intensitatea preocupărilor de astăzi pentru muzee etnografice în aer liber, manifestate într-o serie de țări ale lumii, invită și la o sumară prezentare a istoricului acestor preocupări pe plan mondial.

Ideea organizării de muzee etnografice în aer liber formulată spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea (1790) de savantul elvețian Charles Bonstetten, în sensul de a se concentra în cadrul acestora construcții originale cu inventarul corespunzător, se concretizează prima dată abia după un secol, în 1891, însă în Suedia, unde Arthur Hazelius pune bazele primei unități de acest gen — Skansen — ca secție a Muzeului Nordului (Nordiska Museet) din Stockholm. În Norvegia, la Bygdöy, în apropiere de Oslo, Hans Aal a întemeiat, în 1894, Norsk Folkemuseet, deschis pentru public în 1914. O colecție celebră, transformată mai tîrziu în muzeu, care s-a deschis în 1904, a fost realizată la Lillehammer de Anders Sandvig. La Lingby, în preajma orașului Copenhaga — Danemarca, a fost inaugurat în 1901 Frilandmuseet, iar în Finlanda ia ființă, în anul 1908, Muzeul culturii țărănești Seuri-Saari, precum și Muzeul meseriilor — Luostarinmeki — din parcul orașului Türkü (1911). În 1912 a fost fondat Nederlandse Openluchtmuseum din Arnhem, deschis pentru public în 1918 și cam în aceeași perioadă au luat ființă și alte muzee de interes regional ori cu profil special.

Numărul muzeelor etnografice în aer liber a sporit în perioada dintre cele două războaie mondiale. În anii 1931—1932 au fost aduse și reconstruite la Kolomenskoe — U.R.S.S. — cîteva unități, iar în 1932 s-a deschis muzeul leton Brivdabas, care s-a îmbogățit ulterior cu numeroase monumente.

Interesul și inițiativele cercurilor etnografice pentru crearea de muzee în aer liber s-au înmulțit după cel de-al doilea război mondial, atît în Europa, cît și în alte continente, pe măsură ce ritmul împuținării monumentelor de cultură populară, în condițiile vieții moderne, s-a accentuat.

Astăzi, muzeele etnografice în aer liber reprezintă o formă consacrată în toată lumea, tematica și modul de prezentare înregistrînd particularități de la unitate la unitate. Sînt de menționat în continuare Muzeul din Bokrijk — Limburg — Belgia; muzeele în aer liber din Cloppenburg, Detmold — Lippe și Kommern din R.F. Germană; muzeele din Elverson — Pennsylvania, Shelburne — Vermont, Sturbridge, cunoscutul muzeu « Disnay-Land » de lîngă Los Angeles — S.U.A. ș.a.

În țara noastră, preocupările pentru organizarea unor muzee etnografice în aer liber, ca de altfel și a muzeelor pavilionare de acest profil, apar ca urmare a dezvoltării științei etnografice. Un rol însemnat în acest sens l-a avut activitatea de cercetare științifică și de colecționare de obiecte desfășurată în mediul rural de catedra de etnografie de la Universitatea din Cluj, și de catedra de sociologie de pe lîngă Universitatea din București. Cercetările întreprinse de cele două catedre au condus la elaborarea concepției tematice și la organizarea primelor unități etnografice în aer liber — o modestă secție a Muzeului etnografic al Transilvaniei de la Cluj, în Parcul Hoia, și Muzeul Satului din București, socotit astăzi drept una din cele mai valoroase realizări muzeografice de acest tip din lume.

Deși, cronologic, Secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei premerge Muzeului Satului, se poate afirma că cele două unități au un act comun de naștere, legea pentru înființarea Muzeului în aer liber din Cluj, adoptată în martie 1932, susținută de Nicolae Iorga, al cărei ultim articol prevedea că « *un asemenea muzeu, pe aceleași baze, se va întemeia la București* »[1].

Organizarea la Cluj a unei secții în aer liber, în cadrul Muzeului etnografic al Transilvaniei, cea dintîi unitate de acest gen inițiată în România, a stat în gîndul inițiatorilor încă de la întemeierea Muzeului, petrecută în anul 1922. Această idee decurgea din necesitatea firească de a se reda o imagine cît mai completă a culturii materiale și spirituale populare, lucru ce nu era posibil numai prin intermediul colecțiilor de obiecte din muzeul pavilionar. Începuturile organizării acestei secții însă se fac abia în 1928, după inaugurarea primei expoziții etnografice pavilionare, cînd i-a fost atribuit terenul din Parcul Hoia, unde se reconstruiesc trei unități — casa din Țara Moților, stîna din Poiana Sibiului și gospodăria din Telciu-Năsăud.

Limitele de concepție și lipsa de experiență au îngreuiat atunci elaborarea unui proiect tematic și de amplasare, lucru realizat abia în ultimul timp, așa încît astăzi secția se dezvoltă, potrivit profilului complex stabilit, în două sectoare tematice, constînd pe de o parte din tipuri zonale de gospodării cu inventarul propriu, la care se adaugă unele monumente ale arhitecturii populare, ca de exemplu impunătoare biserici din lemn, iar pe de altă parte din instalații tehnice țărănești și ateliere specializate de meșteșugari, toate provenind de pe teritoriul Transilvaniei.

---

[1] Vezi Liviu Ștefănescu, *Din activitatea muzeografică a lui N. Iorga*, Revista Muzeelor, anul II, nr. 1/1965, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

Casă datînd din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din Chiajdul Mic, reg. Ploiești (în Muzeul satului)

Opera de constituire a secției aparține de fapt vremurilor noastre, dat fiind că reluarea lucrărilor de cercetări și achiziții, desfășurate sistematic și selectiv, exclusiv după 1944, pornește de la o singură construcție păstrată și anume Casa din Vidra. În prezent, secția de la Hoia cuprinde 25 de exponate, dintre care 5 gospodării, 18 instalații și ateliere diverse și 2 biserici avînd perspectiva dublării numărului construcțiilor în următorii doi ani.

Muzeul Satului poate fi considerat pe drept cuvînt primul muzeu în aer liber constituit, avînd o expoziție permanentă deschisă pentru public încă din 1936. Cele 27 de gospodării și alte 12 construcții izolate, care reprezentau conținutul muzeului în faza sa inițială, au avut de suferit și s-au împuținat în timpul celui de-al doilea război mondial, așa încît sinteza la care s-a ajuns astăzi se datorește în cea mai mare parte măsurilor de completare, de dezvoltare, preconizate în ultimii 17 ani. De la cca. 24 unități rămase în picioare, muzeul întrunește în prezent 64 de complexe vizitabile, cu

https://biblioteca-digitala.ro

peste 220 de construcții constitutive ale complexelor și construcții independente și un inventar de cca. 19 000 de piese.

Chiar dacă-și menține în structura sa compoziționlă planul inițial al unui sat brăzdat de ulițe, de-a lungul cărora se înșiră case și gospodării, unele monumente și instalații, grupate, pentru primele categorii de exponate, după criteriul teritorial — pe provincii istorice —, așa cum l-au gîndit Dimitrie Gusti, Victor Ion Popa, H.H. Stahl și alți colaboratori, monumentele de arhitectură populară reprezentative, numărul și valoarea certă documentar-artistică a colecțiilor de unelte, obiecte de uz și decorative, orînduite în ansambluri, conferă acestui mare complex calitatea de instituție, care reușește să oglindească tot mai apropiat de realitățile istorice, aspecte ale vieții, muncii și creației artistice ale poporului nostru.

Seriile de piese originale create de mintea și munca a zeci de generații își găsesc locul în cadrul locuințelor și construcțiilor anexe din gospodării, în cadrul instalațiilor și atelierelor, potrivit rostului firesc, în funcție de regulile muncii, de specificul și obiceiurile din satele de proveniență. Ele fac un tot unitar cu construcțiile și mecanismele, demonstrînd deopotrivă simțul practic și fantezia creatoare, personalitatea viguroasă a poporului, trăsături ce decurg din înseși cerințele existenței, din experiența constructivă de veacuri.

Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, potrivit unui plan mai vechi (1954), urma să consemneze prin dovezi autentice, manifestările culturii populare dintr-un teritoriu mai restrîns, și anume versanții Carpaților Meridionali. Pe măsura aprofundării cercetărilor și a clarificării problemelor în cadrul unor dezbateri colective succesive între specialiști, s-a ajuns la conturarea ideii tematice de a înfățișa tehnica populară, prin instalații și ateliere, în complexitatea și varietatea ei. Acest profil special, precizat în 1961, se înscrie în preocupările exprese pentru salvarea și valorificarea științifică și educativă a vestigiilor tehnicii populare de pe întreg cuprinsul patriei [2]. De altfel acest gen de muzee reprezintă și o tendință actuală pe plan mondial.

Lucrările pregătitoare pentru organizarea Muzeului din Dumbrava Sibiului au durat cca. 7 ani, din 1955 pînă în 1962, cînd s-a trecut efectiv la cercetări, în concordanță cu profilul tematic stabilit, iar primele achiziții și reconstruiri de unități pe terenul afectat se fac în 1963 și respectiv 1964. Muzeul numără acum 17 instalații și ateliere, urmînd ca pînă în septembrie 1966, data simpozionului cu tema «*Muzeul etnografic în aer liber*», să fie organizate integral 30 de unități.

Hotărîtoare în privința precizării tematicii acestui muzeu a fost orientarea nouă, științifică, a etnografiei și muzeografiei românești spre probleme majore ale culturii populare, în speță spre uneltele, mecanismele și tehnicile de muncă, folosite în procesul de făurire a bunurilor necesare traiului.

Ilustrarea concludentă a marii varietăți de mijloace și procedee tehnice aflate pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, la îndemîna omului — unelte, instalații, construcții (de preferință pentru muzeu, cu valoare arhitecturală), laolaltă cu obiectele de uz și anumite produse specifice, este realizabilă numai într-un muzeu specializat, cu prezentare de unități în aer liber, grupate după criteriul funcționalității, pe genuri și pe cît posibil în ordine evolutivă.

Conținutul Muzeului din Dumbrava Sibiului va fi concretizat în trei mari sectoare expoziționale, constînd din instalații și ateliere, adăpostite în construcții proprii sau chiar locuințe, în care s-a practicat curent un meșteșug.

Primul sector va cuprinde unități din domeniul alimentar — mori, teascuri, oloinițe, poverne, crame etc.; al doilea sector, instalații și ateliere construite și organizate pentru crearea de unelte și obiecte utilitare, prin prelucrarea lemnului, pietrei și argilei, metalelor — joagăre, ateliere de dogari, pietrari, olari, fierari, steampuri ș.a.; al treilea sector privește procesul de prelucrare a materiei prime de natură animală și vegetală — fibre, piei — pentru producerea de piese de îmbrăcăminte și textile de casă — pive, dărace, ateliere de cojocari și alte instalații întîlnite în cadrul îndeletnicirilor casnice. Intercalat vor apare și unele mijloace de transport.

În condițiile create, Muzeul din Dumbrava Sibiului, prevăzut a cuprinde la încheiere pînă în 1970 peste 100 de instalații și ateliere, va deveni un adevărat muzeu al tehnicii și meșteșugurilor populare din România.

Sectorul etnografic în aer liber al Muzeului cetății Bran, prin cele cîteva construcții gospodărești și unele instalații, prin seriile de unelte, obiecte de uz și produse, provenind exclusiv din zona cu același nume, tinde să ilustreze principalele ocupații și îndeletniciri casnice de aci. El poate fi considerat așadar, un mic complex zonal[3], din cadrul căruia se disting, prin monumentalitate și valoarea colecțiilor, casa cu ocol din Peștera, stîna din Vlădușca, zona pășunilor înalte și joagărul din Bran.

---

[2] În acest scop s-a inițiat organizarea și a altor muzee specializate, ca cel din Golești, dedicat viticulturii și pomiculturii și în proiect, un muzeu al pescuitului la Tulcea. În cadrul celorlalte muzee cu profil complex există prevăzute și, sectoare ale tehnicii populare — Muzeul din Cluj, Muzeul din Bran, ca și Muzeul Satului.

[3] O unitate recent constituită, rezumată însă numai la casa de locuit cu inventarul său și unele construcții anexe din gospodărie, tipice pentru zona Oașului, este Muzeul din Negrești — regiunea Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

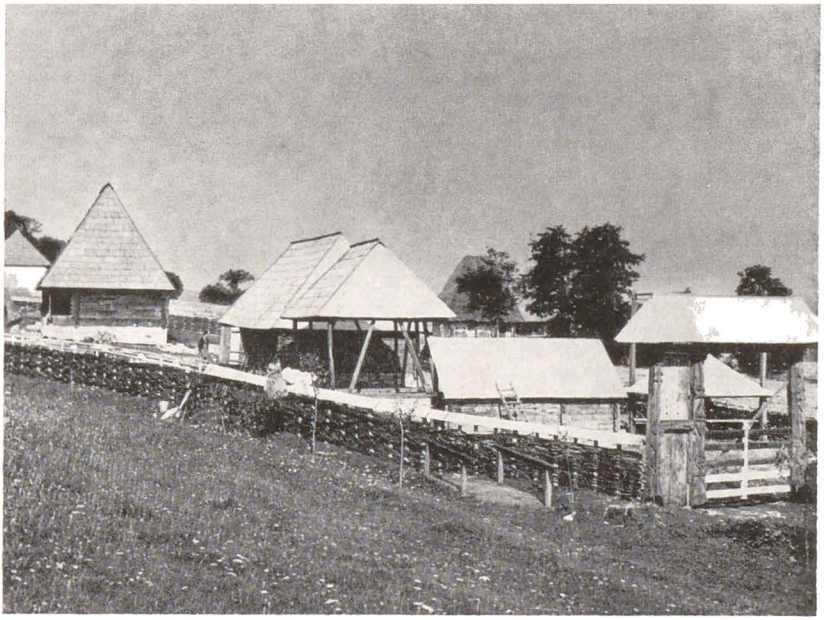

Gospodărie din Maramureş (Casa din Berbeşti, construită în anul 1795)

Secţia etnografică în aer liber a Muzeului din Goleşti, regiunea Argeş, dedicată reprezentării unor ocupaţii cu bogată tradiţie în ţara noastră — viticultura şi pomicultura — prevede, în baza unui vast program de achiziţii şi reconstrucţii, aducerea cîtorva gospodării din principalele zone viticole şi pomicole, cu inventarul specific de interior, a unor instalaţii şi unelte legate exclusiv de aceste ocupaţii, care la un loc cu casa şi construcţiile anexe vor constitui originale complexe muzeale. O gamă variată de construcţii independente, cu funcţii specializate — crame, pimniţe, poverne — vor servi la sublinierea notei specifice în ramurile amintite, va întregi tematica de ansamblu a muzeului.

Cercetările sistematice întreprinse în 1964/1965, în vederea cunoaşterii domeniului, parţial soldate şi cu achiziţii de unelte şi instalaţii — teascuri —, dar în principal cu identificarea unor unităţi tipice, ca şi definitivarea proiectului tematic, ne îndreptăţesc să considerăm începuturile acestui nou şi original muzeu în 1965.

Cercetarea etnografică şi acţiunile stăruitoare de înfiinţare a unor muzee cu acest profil s-au amplificat şi îmbunătăţit cu trecerea anilor, ajungîndu-se ca în etapa actuală să fie alcătuit un plan general de măsuri, menit să contribuie la definitivarea şi dezvoltarea celor două muzee vechi, Muzeul din Cluj şi Muzeul Satului, şi mai cu seamă pentru realizarea corespunzătoare a noilor muzee specializate, cum ar fi cele din Dumbrava Sibiului şi Muzeul din Goleşti.

Organizarea unui muzeu etnografic în aer liber presupune o concepţie clară tematică şi asigurarea unui ansamblu de condiţii şi măsuri, care să facă posibilă traducerea în fapt, la nivelul exigenţelor muzeografiei moderne, a proiectelor elaborate.

Precizarea profilului, considerarea semnificaţiei conţinutului tematic, criteriile de selecţie după vechime, monumentalitate şi tipicitate, trăsături artistice şi autenticitate, iată cîteva cerinţe care urmează să fie satisfăcute în acţiunile de achiziţionare a construcţiilor şi chiar a inventarului specific de obiecte.

Proiectarea unui asemenea tip de muzeu implică totodată măsuri complexe de natură organizatorică şi financiară apreciabile, constînd în alegerea terenului de amplasare şi amenajarea lui muzeografică, realizarea unui cadru peisagistic adecvat şi a ambianţei propice conservării monumentelor, folosirea judicioasă a meşterilor ţărani aduşi din satele de unde provin unităţile pentru a aplica la reconstrucţie regulile constructive ale locului, în scopul respectării autenticităţii acestora, forţe suficiente pentru cercetări, întreţinere şi popularizare etc.

Au existat şi iniţiative nu îndeajuns de fundamentate ştiinţific şi lipsite de perspectivă din aceste puncte de vedere, preconizîndu-se închegarea unor nuclee, cu pretenţie de sectoare etno-

https://biblioteca-digitala.ro

grafice în aer liber, așa cum au procedat unele unități din regiunile Brașov și Mureș-Autonomă Maghiară.

Muzeele etnografice în aer liber trebuie să devină complexe impunătoare, reprezentative atît pentru teritoriul la care se referă, cît și în privința problematicii. Atîta vreme cît nu sînt prevăzute și asigurate toate condițiile pentru realizarea de adevărate sinteze bazate pe o tematică științifică, cu o problematică specifică care presupune stricta specializare, încercările de a strămuta elemente singulare din mediul lor firesc, din sate, situîndu-le alături de muzee, nu-și găsesc justificarea.

Valoarea și varietatea construcțiilor și instalațiilor ce ar urma să fie concentrate în muzee, față în față cu fenomenul împuținării lor în condițiile procesului de înnoire, aproape radical, cînd s-a ajuns ca unitățile de interes muzeal să fie reduse numeric și spațial la arii insulare, nu îngăduie dispersarea lor, tocmai în scopul înlesnirii eforturilor de reconstituire a verigilor evolutive principale dintr-un domeniu sau altul, în muzee impunătoare.

Alte soluții pe care le socotim că răspund necesității de a salva și păstra pentru posteritate, în număr suficient, unele monumente din zone, constau în organizarea, pe de o parte, de case-muzeu în cadrul cărora poate fi concentrat și inventarul de obiecte de interior, iar pe de altă parte în conservarea la fața locului, în așa-numite rezervații, a unor tipuri de case, gospodării, ateliere și instalații, biserici etc. singulare sau în grupuri, cu perspectiva transferării unora în muzee, atunci cînd lipsesc din expunerea acestora exemplare semnificative pentru istoria poporului, creator de bunuri materiale și spirituale.

Valoarea de simbol al vremurilor trecute, al muncii și condițiilor de viață ale poporului, pe care o au monumentele culturii populare, a determinat, așadar, elaborarea unui larg program de acțiuni, constînd în recuperarea și redarea lor la nivel științific maselor, prin intermediul muzeelor, dar și prin organizarea de case-muzeu, urmînd ca pe viitor atenția și eforturile specialiștilor să se concentreze și în direcția menținerii, fără strămutare, în rezervații, a celor mai reprezentative construcții, în zone de însemnătate istorico-etnografică.

РЕЗЮМЕ

Возникшие из необходимости показать как можно более полно проявления народной культуры посредством организации открытых комплексов — дома, хозяйства, технические установки, кустарные мастерские и т.д. этнографические музеи под открытым небом занимают важное место в программе развития сети музеев в нашей стране.

В статье перечисляются основные этнографические музеи, начиная с тех, которые были основаны три десятилетия назад — Музей села в Бухаресте и отделение на открытом воздухе этнографического трансильванского Музея в Клуже — и кончая музеями, которые находятся еще только в процессе организации: музей народной техники в Думбраве Сибиулуй, секция на открытом воздухе Музея Крепости Бран, музея виноградарства и садоводства.

Подчеркивается типологическое разнообразие этой категории музеев, их документально-научная ценность и культурно-воспитательная роль.

RÉSUMÉ

Apparués à la suite d'une nécessité, qui est celle de présenter d'une façon aussi complète que possible les manifestations de culture populaire à l'aide de complexes exposés en plein air — maison, installations techniques, ateliers manufacturiers — les musées ethnographiques en air libre constituent à nos jours une préoccupation importante dans le cadre du programme de développement du raiseau de musées de notre pays.

L'article passe en revue les principaux musées ethnographiques, en commençant avec ceux fondés depuis plus de 3 décennes — le Musée du Village de Bucarest et la section en air libre du Musée ethnographique de la Transylvanie de Cluj — pour finir avec les unités en cours d'organisation: le Musée de technique populaire du parc Dumbrava de Sibiu, la section en air libre du Musée du Château Bran, le Musée de la viticulture et de la pomiculture.

L'on y souligne la variété typologique de cette catégorie de musées, leur valeur documentaire — scientifique et leur rôle culturel et éducatif.

https://biblioteca-digitala.ro

IOANA STANCOVEANU
vicepreședinte al Comitetului executiv
al Sfatului popular al regiunii Oltenia

Muzeul, factor de formare a conștiinței socialiste

Ca sector important al activității științifice, ideologice, muzeul reprezintă unul din cele mai eficace mijloace de propagare a concepției marxiste despre lume și viață. Prin însăși natura și activitatea lor muzeele constituie o carte deschisă care poate fi înțeleasă de toate categoriile de oameni, indiferent de vîrstă, nivel de cultură ori domeniu de activitate socială. Fără îndoială că pentru specialiști, pentru cei ce întreprind lucrări de cercetare științifică a naturii, a istoriei, etnografiei, artei, muzeul formează în primul rînd o sursă principală de documentare, de informare, prin expunerea izvorului direct, autentic. Piesa respectivă este valoroasă însă și prin caracterul ei reprezentativ știut fiind că efortul selectiv al muzeografului a avut, sau trebuie să aibă, ca rezultat, extragerea din multitudinea materialului exponabil a tot ce poate ilustra mai bine, prin sinteză, o epocă, o temă, un aspect. Acest efort selectiv al muzeografului, ajutîndu-l pe cercetător, îl ajută însă, în și mai mare măsură, pe vizitatorul obișnuit, făcîndu-l să înțeleagă mai lesne decît prin mijlocirea cărții, caracterul tipic și semnificația obiectului respectiv. Tocmai aici, în alegerea a tot ce ilustrează mai bine, prin conținut și în forma de prezentare, diferitele teme din expoziția de bază, ni se pare că-și are specificul muzeul alcătuit pe baze științifice. Munca nobilă a celor ce au strîns în trecut cu trudă, cu pasiune și deseori cu grele sacrificii, multe piese rare, valoroase — dintre care unele, socotite poate cu dreptate sau poate nejust, drept « curiozități » — a fost firește apreciată ca atare și continuată, pe baza metodologiei marxiste, singura care poate să asigure finalizarea cu adevărat științifică a eforturilor de culegere și organizare expozițională a materialului muzeistic.

Îndeplinind această cerință fundamentală, muzeele noastre au devenit centre de cercetare și totodată focare de educație patriotică, științifică, estetică, cultivînd în masele largi de vizitatori respectul și iubirea față de opera valoroasă a înaintașilor, interesul pentru știință, gustul pentru frumos. Înfățișînd în expozițiile de bază, piese muzeistice, caracteristice fenomenelor și legității transformărilor din natură și societate, și înlesnind astfel înțelegerea procesului dialectic al dezvoltării, muzeele

https://biblioteca-digitala.ro

noastre — indiferent de categoria și profilul lor — aduc o prețioasă contribuție la formarea concepției științifice despre lume, la făurirea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, la educarea patriotică a poporului. Astfel, muzeele de științele naturii avînd sarcina de a prezenta fenomenele naturii, de a le interpreta în mod dialectic, de a arăta rolul activ al omului în transformarea dirijată a naturii, contribuie la formarea unei concepții științifice asupra naturii înconjurătoare. Prin prezentarea temelor de cosmogonie se aduce o importantă contribuție la înțelegerea infinitului spațiului, a infinității timpului, a unității materiei în univers și a posibilității omului de a cunoaște și explica diferite fenomene ale naturii. Prezentarea originii și evoluției vieții de-a lungul erelor geologice oferă vizitatorului o idee clară cu privire la modificările survenite în timp, în viața plantelor și animalelor, în trecerea de la forme simple la forme complexe, de la inferior la superior. Rezultatul cel mai înalt al acestui proces este omul, care la rîndul său a străbătut mai multe trepte pînă la desprinderea lui din animalitate. O bună prezentare a acestor teme s-a realizat, de pildă, în expoziția de științe naturale a Muzeului regional al Olteniei.

De o deosebită importanță este prezentarea secției « Transformarea naturii de către om » care trebuie să demonstreze că prin cunoașterea științifică a naturii și acționînd potrivit cu legile obiective care o guvernează, omul poate transforma natura în folosul său.

Din mulțimea problemelor actuale au fost alese teme majore în cadrul cărora s-a insistat asupra principalelor modificări conștiente, făcute de om, în peisaj, în intimitatea biologică a plantelor și animalelor. Foarte sugestiv se arată intervenția omului în valorificarea silvică, pomi-viticolă și agricolă a marilor suprafețe de nisipuri existente în Oltenia și care altădată nu numai că nu produceau nimic, dar compromiteau și terenurile aflate în apropierea lor. Valorificarea terenurilor degradate și de pantă, mai întîi prin terasări, apoi plantări de pomi și viță de vie, este o altă temă sugestiv prezentată. În sfîrșit, intervenția conștientă a omului este bine ilustrată prin exemplificări de soiuri noi de plante, mai productive, mai rezistente, ce se cultivă în regiune, ori de ameliorări a raselor de animale ce se cresc în gospodăriile agricole de stat și cooperativele agricole de producție.

Deosebit de importantă în această expoziție este reliefarea factorului primordial care a creat posibilitatea acestor mari realizări, respectiv politica partidului de construire a socialismului la sate, de cooperativizare a agriculturii.

Această temă din expoziția științelor naturii a Muzeului regional este însă menită a suferi necontenit modificări substanțiale spre a ține pasul cu uriașele transformări pe care le trăiește și le va trăi în viitorul foarte apropiat, peisajul natural al Olteniei. Chiar dacă ne referim numai la marile lucrări de desecare, îndiguire și valorificare a terenurilor permanent acoperite de ape sau inundabile din lunca Dunării, și la consecințele imediate ale monumentalei realizări de la Porțile de Fier — ne putem imagina cu cît interes, cu cîtă ardoare și mîndrie patriotică așteaptă publicul consemnarea muzeografică a acestor epocale victorii ale omului.

Într-o epocă în care modificarea peisajului industrial se îmbină atît de organic cu transformarea peisajului natural, în care pămînturi, odinioară sterpe, mlaștini, dealuri erodate, întinse zone despădurite și cascade nefolosite sînt prefăcute de la lună la lună, chiar de la săptămînă la săptămînă în surse de belșug, de energie și lumină, prin efortul creator al poporului — trebuie multă inițiativă și pe tărîm muzeografic. Este locul și momentul cînd aceste transformări interesează de altfel, deopotrivă, pe naturalist ca și pe arheolog, pe istoric și pe etnograf, și cînd profilurile muzeelor se întrepătrund. Lucrătorii muzeografi din regiunea noastră — ca și cei din toată țara — au datoria de a urmări pas cu pas aceste momente unice, de a aduna piesele originale și documentele fotografice care vor vorbi contemporanilor, ca și generațiilor viitoare, despre tot ce a putut făuri energia descătușată a poporului român, în anii construcției socialiste.

Realizarea muzeistică a unor astfel de înfăptuiri dă un răspuns și la chestiunea mult dezbătută a modului cum ar trebui oglindită construcția economică actuală în muzeele de istorie care își desfășoară firul tematic pînă în contemporaneitate. Dacă oricărui muzeograf și oricărui vizitator îi vorbește, în mod pe deplin justificat, exponatul care amintește, de pildă, inaugurarea podului de la Cernavoda sau a portului Constanța, cu atît mai mult le pot vorbi momentele cînd Bistrița, Argeșul sau Dunărea se supun giganticelor baraje de beton ridicate de om în calea lor. Totul este ca muzeograful să perceapă valoarea istorică a exponatului luat din noutățile vieții cotidiene. De altfel problema are și un alt aspect. Ritmul vertiginos al construcției economice înlătură zi de zi, în mod inevitabil, și vestigii ale trecutului ; case vechi, dărăpănate, locuri neproductive, peisaje dezolante. Dispariția lor, salutată cu justificată satisfacție de cetățenii orașelor și satelor noastre, impune însă muzeografului de orice specialitate, obligația de a le păstra imaginea sub o formă sau alta, fiindcă, deși azi fără valoare estetică sau materială, aceste vestigii, odată dispărute din realitățile zilelor noastre, vor ajuta mîine pe cercetător să reconstituie trecutul, iar pe vizitatorul muzeului să tragă concluziile corespunzătoare din compararea lui cu prezentul. Și cum, atît peisajul natural cît și cel industrial și urbanistic se transformă în ritm atît de rapid, muzeografii din regiunea noastră, sprijiniți de organele locale ale puterii de stat, vor trebui să urmărească permanent cu ajutorul obiectivului fotografic și cu alte mijloace adecvate, atît fazele noului care se naște cît și vechiul care dispare.

https://biblioteca-digitala.ro

Acțiunea Muzeului de istorie a orașului București de a fotografia toate zonele, străzile și clădirile vechi din Capitală supuse demolărilor în cadrul reconstrucției urbanistice, e util a fi extinsă și în regiunea noastră. În afară de zona Porților de Fier — unde operațiile pentru păstrarea monumentelor istorice, artistice, etnografice și naturale sînt organizate la nivel republican — există în regiunea Oltenia și alte obiective și zone care trebuie să stea în atenția lucrătorilor din unitățile muzeografice de nivel regional și raional și a organelor puterii de stat locale.

Temele contemporaneității contribuie în mod hotărîtor la formarea conștiinței socialiste a maselor. Ele trebuie să se îmbine însă armonios cu prezentarea științifică, veridică, sugestivă, a trecutului.

În activitatea prezentă și viitoare muzeografii au drept călăuză tezele teoretice ale Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român privind rolul națiunii în socialism. Potrivit acestor teze națiunea ca formație istorică, departe de a fi depășită, în zilele noastre găsește în condițiile socialismului cadrul cel mai propice pentru deplina ei afirmare și dezvoltare, pentru valorificarea întregii ei capacități creatoare. Națiunea va continua să constituie mult timp baza dezvoltării societății, iar diversitatea particularităților și deosebirilor naționale și statale se va menține încă vreme îndelungată.

Pe aceste baze, prezentarea muzeistică a moștenirii progresiste ce ne-au lăsat-o înaintașii ca și a înfăptuirilor grandioase din vremea noastră, impune o înaltă exigență pentru lucrătorii din unitățile cu profil istoric, etnografic, de artă sau de științele naturii ale regiunii noastre, fie că ne referim la cele de istorie veche și feudală (Muzeul Porților de Fier), de istorie veche, feudală și modernă (Muzeul raional Tg. Jiu), de istorie contemporană (Procesul luptătorilor ceferiști din 1933), la casele memoriale (cula lui Tudor Vladimirescu din Cerneți sau casa Ecaterinei Teodoroiu din Tg. Jiu) sau la unitățile cu profil mixt.

Aceeași exigență se impune în realizarea unității etnografice din clădirea fostei reședințe a Băniei, precum și a complexului etnografic de la Curtișoara, care va aduce sub privirile vizitatorilor din regiune, din țară și de peste hotare, imaginea contribuției pe care generațiile din această parte a țării au adus-o creației unitare-materiale și spirituale a poporului român, luptei sale de eliberare socială și națională.

Înfăptuirea unor astfel de obiective, la nivel științific și artistic corespunzător, va întări verigile existente și va adăuga noi verigi la vasta acțiune de educare socialistă, patriotică a poporului, pe care o desfășoară astăzi muzeele țării noastre.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены некоторые взгляды относительно роли музеев в процессе формирования передового социалистического сознания, а также и некоторые современные задачи общего и местного порядка, призванные служить этой цели.

RÉSUMÉ

L'article contient quelques considérations sur le rôle des musées dans le procés de formation de la conscience avancée, socialiste, ainsi que sur certaines tâches actuelles, d'ordre général et local, destinées à servir à cette fin.

https://biblioteca-digitala.ro

ION FRUNZETTI

«UNIREA» ÎN ARTA PLASTICĂ

Concepția unei arte menite nu numai să oglindească realitatea, ci și să sprijine activ lupta pentru transformarea ei, se înrădăcinează, în pictura românească, o dată cu generația revoluționarilor de la 1848. Ideal scump tuturor celor ce militaseră pentru înfăptuirea revoluției burghezo-democrate în Principatele Române, înfăptuirea Unirii inspiră, încă înainte ca problema acestei acțiuni să se fi pus politicește, operele pictorilor de la 1848.

Întîiul artist care a dat o ființă concretă României, făcînd-o să se întruchipeze într-o figură alegorică, a fost Constantin Rosenthal, cel mai merituos dintre creatorii de valori artistice ai acestei eroice generații, militantă pentru ideea Unirii. Tricolorul, care simboliza prin unificarea culorilor celor două Principate, unificarea însăși a teritoriilor cu populație de grai românesc, însoțește atît ***România revoluționară scăpînd stindardul în lupta din Dealul Spirii la 13 septembrie 1848***, cum se intitulează complet prima din compozițiile alegorice ale lui Rosenthal, cît și ***România pe Cîmpia Libertății călcînd în picioare Regulamentul Organic*** (« ***codicele muncii clăcașe*** » — cum i se spunea), ambele lucrate în 1850, la Paris, în exil, unde artistul își ducea mai departe munca patriotică, în slujba crezului pentru care s-a și jertfit un an mai tîrziu acest « ***cel dintîi martir al României democrate*** », după expresia Mariei Rosetti, tovarășa lui de crez. Ambele compoziții, în prezent la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, ultima și reprodusă în litografie (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, secția de stampe), sînt întruchipări ale ideii unei Românii unitare, pe care Rosenthal a materializat-o, pare-se, și într-o statuie, ridicată un timp în curtea reședinței Guvernului Constituțional Provizoriu și distrusă de contrarevoluționarii loviturii de stat a colonelului Odobescu, în episodul, cunoscut, al preluării puterii prin violență, pentru puțină vreme, suficientă ca această operă să dispară. O imagine redusă a ei, Rosenthal o purta cu sine în exil.

Pe urmele acelorași idei unioniste își concepe, la Roma, unde studia pe atunci, Gheorghe M. Tattarescu opera sa ***Deșteptarea României*** (schițată la 1848 și reluată în mai multe rînduri în versiuni aproape identice), ca și lucrarea, ce n-a mai fost transpusă în ulei, schițată tot atunci, după proaspăta înfrîngere a revoluției, ***România plîngînd la Catafalcul Libertății*** (Muzeul memorial Tattarescu al Sfatului popular al Capitalei). În țară, climatul artistic instaurat de căimăcămia reacționară și de domnia lui Barbu Știrbei în Țara Românească, ca și de prelungirea domniei lui Mihail Sturdza în Moldova, era departe de a fi favorabil continuării marii linii a tematicii eroice, cu valențe patriotice prea evidente. Acest climat se reînnoiește însă curînd, de îndată ce hotărîrea Conven-

https://biblioteca-digitala.ro

N. Grigorescu. Unirea Principatelor Române.
(Muzeul de artă al Republicii Socialiste România)

https://biblioteca-digitala.ro

Th. Aman, Hora Unirii la Craiova. (Muzeul de artă al Republicii Socialiste România)

D. Stoica. Moş Ion Roată şi Alexandru Ioan Cuza. (Muzeul militar central).

https://biblioteca-digitala.ro

ţiei de la Paris readuce în sufletele patrioţilor nădejdea înfăptuirii mult visatei Uniri. Regăsirea tradiţiei progresiste şi patriotice de la 1848 se datoreşte însişi membrilor generaţiei paşoptiste. Un Constantin Lecca, ce-şi mai exercitase darurile de componist pe teme menite să deştepte conştiinţa naţională, realizează cu prilejul propagandei pentru Divanurile Ad-hoc, o serie de pînze ale căror subiecte, alese din Istoria românilor, demonstrau persistenţa năzuinţei către unirea într-un singur stat a voievodatelor, în epoca păcii dintre Bogdan cel Orb şi Radu cel Mare — compoziţia îi înfăţişează pe cei doi domni jurîndu-şi pace pe veci în taberele lor de pe cîmpul de luptă fratricidă — sau în cea a lui Mihai Viteazul. ***Mihai intrînd în Alba Iulia*** este o aluzie directă la Unire, înţeleasă nu numai ca alipire a celor două Principate Dunărene, ci şi a celui de-al treilea — Transilvania. Lucrările din această serie ale lui Lecca au fost multiplicate prin cromolitografiere şi răspîndite în mase în chiar perioada convocării Divanurilor Ad-hoc.

La rîndul său, Tattarescu îşi reia temele patriotice, dîndu-le sensul unionist cerut de momentul istoric. Desenul său intitulat ***Unirea*** este lăudat de presa timpului (Patria, jurnal politic literar, 1857, nr. 40, 3 iulie, p. 163) şi reprodus litografic în atelierul lui G. Wonneberg din Bucureşti de către August Strixner. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România posedă şi una din versiunile pregătitoare, în ulei, ale compoziţiei proiectate,.

Opera lui Tattarescu l-a influenţat vădit pe mai tînărul Petre Alexandrescu, ce pictează în 1856 la Paris ***Unirea Prinţipatelor***, litografiată şi editată apoi la Wonneberg de către Carol Popp de Szathmary. Originalul în ulei era în sala Divanului Ad-hoc la Bucureşti şi apare ca ornînd această sală în desenul lui Szathmary, litografiat apoi tot de el, înfăţişînd solemnitatea deschiderii festive a Divanului, la 29 septembrie 1857 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). Personajele erau, pe cît se vede din minuţiosul desen al lui Szathmary, aproape în mărime naturală.

Pe lîngă compoziţiile cu subiecte luate din trecutul naţional, pe lîngă chipurile de voievozi, devenite simboluri ale Unirii — ca Mihai Viteazu —, apar în lucrările din anii pregătirii Unirii şi înfăptuirii ei faptele mari ale istoriei contemporane, ilustrată de pictorii epocii cu sentimentul consemnării celor mai de actualitate acţiuni istorice ale momentului unionist. Szathmary este în fruntea cronicarilor istoriei contemporane, ai momentului Unirii Principatelor. « Compuitorul şi editorul » de litografii, maiorul D. Pappazoglu, îl secondează la un registru de posibilităţi mai redus artisticeşte, dar cu o forţă de difuzare şi un ecou social remarcabile, traducînd pe limba frustă a unei imagerii populare izvoarele iconografice cunoscute, pe ale lui Szathmary, Alexandrescu şi Tattarescu, interpretate cu o savuroasă naivitate şi un spirit narativ aproape infantil, dar plin de rezonanţă în public. Se poate cita şi încercarea lui Alexandru Asachi de a sluji prin desene, litografiate apoi de Schivert şi de Venrich, ilustrarea impresionantelor momente ale « înfrăţirii oştenilor moldo-români», la 1859.

Entuziasmul faţă de actul Unirii, unii artişti şi-l exprimă prin încercări portretistice. Portretul lui Alexandru Ioan I Cuza executat de Gheorghe Năstăseanu şi predat în vara anului 1860 Pinacotecii din Iaşi, unde se află şi acum, este o lucrare gîndită larg, modern, neterminată, dar cu atît mai edificatoare pentru metoda de a lucra a acestui fost bursier la Roma, ce se luptase pe baricade la 1849, alături de poporul italian, împotriva mercenarilor Vaticanului şi invadatorilor francezi ai prinţului-preşedinte Louis-Napoléon.

Theodor Aman, aflat la Paris în 1857, lucrează acolo o ***Unire a Principatelor***, azi la Muzeul de artă ieşean, unde reapar cele două ţări surori, înfăţişate ca două ţărănci îmbrăţişate. Tot din 1857 este şi ***Hora Unirii la Craiova***, în care aspiraţiile poporului nu se mai înfăţişează printr-o alegorie, ci printr-o scenă autentică, realistă, desprinsă din viaţă, deci mai aproape de înţelegerea publicului, mai directă. Dimensiunea epică nu mai e urmărită cu mijloacele retorice ale pictorilor de istorie, ci cu firescul implicat de scena de gen, de mărturia autentică a unui participant imediat, a unui martor ocular. Tot Aman pictează la 1861 şi ***Votul de la 24 Ianuarie*** (azi la Muzeul Militar Central, dar aparţinînd colecţiei Muzeului Aman), în care se sugerează presiunea maselor de ţărani şi tîrgoveţi de afară asupra deputaţilor din sală.

Contribuţia lui Nicolae Grigorescu la iconografia Unirii cuprindea « desenuri alegorice despre Unirea Principatelor », cum relatează Vlahuţă, din care a ieşit schiţa în ulei de la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, reprezentînd proiectul unei compoziţii în care două ţărănci încununate cu lauri de un geniu venit în zbor se îmbrăţişează lîngă drapelul tricolor. ***Hora***, despre care Vlahuţă indicase că ar fi pictată prin 1856—1857, deci inspirată de horele încinse spontan prin sate la aflarea hotărîrilor privind unificarea, pare să fie, stilistic, mai tîrzie.

РЕЗЮМЕ

В статье объясняется значение работ художников Амана, Таттареску. Григореску—на тему Объединения княжеств (1859).

RÉSUMÉ

L'article passe en revue, tout en relevant leur importance, les oeuvres inspirées par l'Union des Principautés Roumaines (1859) aux peintres contemporains — tels Aman, Tattaresco, Grigoresco etc.

https://biblioteca-digitala.ro

IOAN TOBESCU

Arta franceză modernă în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România

În ultimul sfert al veacului trecut drumul artei moderne franceze a fost deschis de un grup de pictori independenți, numiți în derîdere, la prima lor manifestare colectivă, « impresioniști »[1]. Impresionismul apare ca o căutare sinceră de a exprima stările sufletești provocate de aspectele schimbătoare din natură. Se creează o viziune nouă a aparenței sensibile, rezultată din observarea reflexelor de lumină și o tehnică picturală adecvată, a diviziunii tonurilor din care rezultă un colorit luminos și vibrant. Transpus în culori pure, universul exterior devine pentru pictor un motiv ale cărui aspecte și le poate alege după preferință. Prin libertatea pe care o oferă artistului, impresionismul se deosebește radical de pictura de pînă atunci care continua tradiția Renașterii, unde senzațiile sînt ordonate în raport cu cunoștințele, reprezentarea făcîndu-se cu ajutorul contururilor și modelarea în clar-obscur pe baza științei perspectivei și a anatomiei. Dînd autonomie picturii, impresionismul deschide calea tuturor experiențelor care au dat naștere numeroaselor tendințe în arta modernă.

Impresioniștii au avut precursori pe Eugène Boudin (1824—1898) și Johan Jongkind (1819—1891, olandez stabilit în Franța), care în picturile, desenele și gravurile lor au redat atmosfera fluidă, orizonturile îndepărtate, mișcarea arborilor și instabilitatea reflexelor apei. Amîndoi artiștii figurează în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România; Eugène Boudin cu o marină în ulei (*Bazinul de construcții din Bordeaux*), executată în 1875, în maniera sa caracteristică (două treimi cer, o treime apă și țărm cu vapoare ancorate; totul strălucind prin prospețimea culorilor), iar Johan Jongkind cu o acuarelă *(Cheiul Senei)*, și o serie de acvaforte, impresionante prin efectele de atmosferă și jocul luminilor *(Mori în Olanda, Canal lîngă Rotterdam, Apus de soare, Port Anvers, Peisaj)*.

[1] Expoziția a avut loc la Paris, în atelierul fotografului Nadar, între 15 aprilie și 15 mai 1874. Lucrările expuse, aparținînd tinerilor pictori de avangardă, refuzați la Salonul Oficial, au provocat scandal. Criticul Leroy, în revista Charivari, din 25 aprilie 1874, i-a calificat ca « impresioniști », după titlul unui tablou de Monet, *Impression, soleil levant*, termen acceptat de pictorii respectivi.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe lîngă aceştia poate fi menţionat Adolph Monticelli (1824—1886), de asemenea colorist remarcabil preocupat de atmosferă, lumină şi mişcare, redate printr-o materie onctuoasă, amestecată şi turmentată, de la care muzeul are în colecţii *Portretul mamei artistului*, executat în 1879, şi *Serbare la Saint Cloud*, dintr-o perioadă anterioară.

Grupul impresioniştilor este reprezentat în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România prin Claude Monet (1840—1926), Camille Pissarro (1830—1903), Alfred Sisley (1839—1899) şi Auguste Renoir (1841—1919); Claude Monet cu *Camille, soţia artistului*, replică redusă după *Portrait de Camille*, expus la Salonul din Paris din 1866, care se află la Kunsthalle Bremen şi *Bărci de pescari la Honfleur*, amîndouă picturi de un colorit remarcabil, din perioada sa preimpresionistă; Camille Pissarro cu un peisaj în ulei *(Primăvara)*, executat în 1871, în manieră impresionistă; Alfred Sisley cu una din seria celor şase variante pictate în 1894 înfăţişînd *Biserica din Moret*, desfăşurată pe verticală, cu forme ferme şi colorit strălucitor; Auguste Renoir cu un *Peisaj cu figuri*, din perioada sa impresionistă şi o acvaforte *Nud culcat*, mai tîrzie. Dintre « micii maeştri », care n-au jucat rolul revoluţionar al marilor impresionişti, dar s-au apropiat de viziunea şi redarea acestora, figurează în muzeu Stanislas Lépine (1835—1892) cu două peisaje *(Cheiul Senei la Pont Neuf* şi *Pe malul Senei)* şi Albert Lébourg (1849—1928) cu trei peisaje *(Şlepuri pe Sena, Pont-Marie din Paris pe ceaţă* şi *Peisaj)*.

Aparţinînd aceleaşi perioade, dar de tendinţă realistă, sînt reprezentaţi în muzeu Jean Francois Raffaeli (1850—1924) cu *Tîrgul din Antibes*, pictură în care predomină peisajul şi o gravură *(Grădina Luxemburg)*, Victor Vignon (1847—1909) cu un peisaj înfăţişînd *Vechiul drum la St. Nicolas*, şi Eugène Carrière (1849—1906), care ocupă un loc aparte, apropiindu-se de literatură prin expresia poetică a vieţii interioare pe care reuşeşte să o redea minunat cu ajutorul umbrelor vaporoase, cu o pictură *(Victor Hugo pe patul de moarte)* şi cîteva portrete litografiate *(Edmond Goncourt, Jean Dolent, H. Rockfort)*.

Numeroşi artişti, de toate facturile, din generaţia impresioniştilor sînt atraşi de gravura originală. Ei practică, alături de pictură, acvaforte şi litografia, pe care le împrospătează prin libertatea execuţiei, dovedindu-se nu numai excelenţi colorişti, dar şi desenatori admirabili. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România păstrează o serie de gravuri şi litografii de mare valoare ale acestora, în rîndul cărora se numără Edouard Manet (1832—1883) cu *Ţigani, Chitara, Femei cu eşarfă*, gravuri de reproducere după tablourile sale şi o litografie — *Curse* (1874) — , excepţională ca realizare a acestui spectacol iubit de artist; Théodore Fantin Latour (1836—1904) cu litografii executate între 1862 şi 1902 avînd subiecte alese din compoziţiile lui Berlioz şi Schumann, alegorii şi nuduri redate prin efecte de degradeuri care accentuează inspiraţia lor poetică şi muzicală; Paul Cézanne (1839—1906) cu o acvaforte *(Portretul pictorului Guillaumin)* şi o litografie *(Bărbaţi scăldîndu-se)* cu forme puternic construite şi colorată după indicaţiile sale; Odilon Redon (1840—1911) cu acvaforte şi litografii în alb-negru sugerînd fantasticul şi visul, aşa cum le indică şi titlurile *(Dans le rêve, Songe, Apocalips)*; Félicien Rops (1833—1898), belgian stabilit în Franţa ca şi Jongkind cu peisaje, portrete, scene de gen şi vignete de frontispiciu. Alături de artiştii de prim rang menţionaţi mai sus se situează o serie de gravori demni de remarcat atît prin contribuţia lor la înnoirea şi stimularea gravurii originale, cît şi prin virtuozitatea execuţiei: Felix Braquemond (1833—1914) şi Alphonse Légros [2] (1837—1911), reprezentaţi cu numeroase portrete şi peisaje, Paul Renouard (1845—1924) cu acvaforte înfăţişînd balerine, Albert Bellanger (1846—1914) şi Auguste Lépere (1849—1918), ultimii doi figurînd cu peisaje şi ilustraţii.

Dezvoltarea litografiei în culori a favorizat succesul afişului, care, către sfîrşitul secolului trecut, în execuţia lui Jules Chéret (1836—1931), Adolphe Léon Willette (1857—1927) şi Henri de Toulouse Lautrec, devine operă de artă. Din aceste afişe valoroase se păstrează în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România *Pastilles Geraudel, Eldorado, Palace Theâtre, Saxoline, Hippodrome, Bal au Moulin Rouge, Pallais de glace* şi o serie de meniuri ilustrate de Chéret; *Fer bravais contre l'anemie, Les treteaux, La revue deshabillée* de Willette; *Elles, L'artisan moderne, La Vache enragé, Troupe de M-lle Églantine, L'Aube, Le Torcin* de Toulouse Lautrec. De acest artist, care domină grafica de la sfîrşitul secolului trecut, se mai găsesc o serie de excelente litografii în alb-negru, pline de viaţă: portretele artiştilor *Ivette Gilbert, May Belford, Sarah Bernard, Ida Heath* şi *M-lle Lender, Lasitudine, Dansatoare cu castagnete, Femei la lumina lămpii, Brander* şi *Bacgy, Somnul, Visînd, Procesul Acton, Spălătoreasă*, frontispicii pentru partiturile *Etoile filantes, La terreur de Grenelle, Les vieux papillons* şi o acuarelă intitulată *El şi ea la teatru*.

În perioada de efervescenţă în viaţa artistică franceză de la sfîrşitul secolului trecut influenţa impresionismului se simte puternic. Tradiţia sa e continuată în generaţia următoare de o serie de artişti care pun un deosebit accent pe redarea atmosferei. Dintre aceştia figurează Maxime Maufra (1861—1929) cu două peisaje, o acuarelă, datată 1901, şi o litografie în culori şi Henri Rivière (1864—1951) cu o serie de xilogravuri în culori din seria *Peisaje bretone*, cu minunate efecte de atmosferă, obţinute prin adoptarea tehnicii gravorilor japonezi.

---

[2] Din iniţiativa acestora, gravorii originali s-au grupat în 1861 în Société des Aqua-fortistes.

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

Fig. 1 EUGÈNE BOUDIN — Bazinul de construcţii din Bordeaux *(ulei pe pînză)*

Fig. 2 CAMILLE PISSARRO — Primăvara *(ulei pe pînză)*

Fig. 3 AUGUSTE RENOIR — Peisaj cu figuri *(ulei pe pînză)*

Fig. 4 HENRI MATISSE — Portretul pictorului Th. Pallady *(desen)*

Fig. 5 PAUL SIGNAC — Poartă la Saint Tropez *(ulei pe pînză)*

Fig. 6 HENRI de TOULOUSE LAUTREC—Troupe de M-lle Églantine *(afiş)*

3

https://biblioteca-digitala.ro

4

5

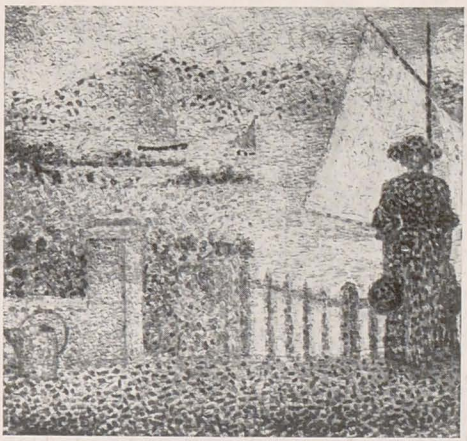

6

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7 MAX IACOB — Nijinski și Karsavina *(acuarelă)*

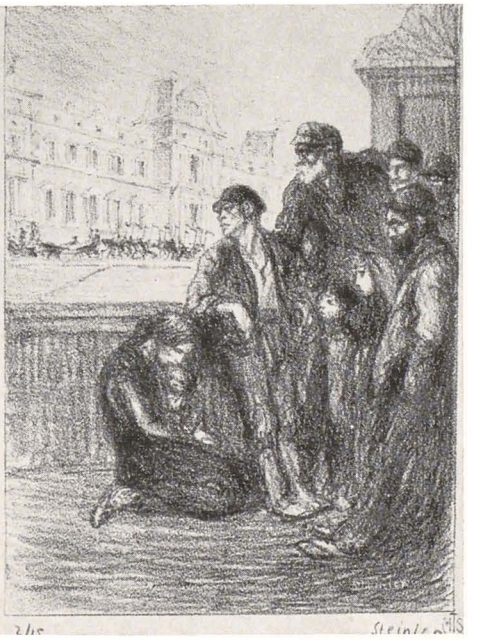

Fig. 8 ALEXANDRE STEINLEN — Ilustrație la poezia „Împărat și proletar" de Mihail Eminescu *(litografie)*

Impresionismului îi urmează neoimpresionismul, creat de Georges Seurat (1859—1891) și Paul Signac (1863—1935), care duc viziunea și tehnica intuitivă a impresioniștilor pînă în ultimele consecințe pe baza studiilor științifice ale opticii, fiziologiei și psihologiei. Tehnica lor constă în diviziunea tușei de culoare, reducînd-o la puncte, de unde neoimpresionismul a mai fost denumit divizionism sau pointilism. Dintre aceștia Paul Signac (1863—1935) este reprezentat în muzeu cu un peisaj în ulei, *Poartă la Saint Tropez*, executat în mici pete de culoare, datînd din 1896 și două litografii în culori în aceeași manieră: *Malul Senei la Andelys* și *Vapoare la Flessingue*.

Artiștii postimpresioniști au manifestat aceeași predilecție pentru pictură, desen, gravură, litografie și ilustrație, dovedindu-și măiestria în fiecare din aceste genuri. Din rîndul acestora se formează în ultimul deceniu al secolului trecut grupul *Nabis* [3] care, sub influența puternică a lui Gauguin și Cézanne, reacționează împotriva impresionismului și academismului la modă. Doctrina lor constă în transpunerea elementelor realității pe o suprafață plană, prin deformarea lor obiectivă, după o concepție pur estetică și decorativă asupra principiilor tehnice de colorit și compoziție și deformarea subiectivă dependentă de senzația personală a artistului. Pe această bază ei au revoluționat pictura, vitraliul, litografia, afișul, decorul de teatru, ilustrația de carte. Din grupul *Nabis* figurează în muzeu Pierre Bonnard (1867—1947) cu o litografie avînd un colorit luminos care înfățișează un peisaj, Edouard Vuillard (1868—1940), de asemenea cu o litografie în culori — *Promenada*, Felix Valloton cu o serie de xilogravuri în alb-negru executate în ultimul deceniu al veacului trecut cu scene animate redate în stilul siluetelor decupate ca în umbrele chinezești *(Dispute au caffé, Accident, Manifestation, Bon Marchée* etc.) și Maurice Dennis (1870—1943) cu un desen *(Cap de fată)*. Alt artist din aceeași generație, influențat de Gauguin, Emile Bernard (1868—1941) are în muzeu o suită de ilustrații în acvaforte pentru *Amours de Ronsard* și o acuarelă *(Femei din Constantinopol)*, de o gingașă armonie coloristică.

Arta de la începutul secolului nostru este dominată de Henri Matisse (1869—1954), care inițiază mișcarea *fauvistă* [4]. Spre deosebire de pictură, în grafică Matisse folosește conturul sau pete variate

---

[3] Profet în limba ebraică; numiți astfel de poetul Cazalis, referindu-se la noua lor credință în artă. În afara celor citați în text au mai făcut parte de la început Paul Sérusier (1863—1927), Paul Ranson (1864—1909), Ker-Xavier Roussel (1867—1944).

[4] Fauvismul se caracterizează prin întrebuințarea în pictură a tonurilor pure și violente, « sălbatice », cum au fost numite în ironie de criticul Louis Vaucelles, epitet de la care își trage numele.

https://biblioteca-digitala.ro

cu care creează frumoase jocuri de lumină. Muzeul de artă al Republicii Socialiste România posedă trei desene de Matisse [5]. Două sînt executate în contur cu peniţa — *Portretul pictorului Theodor Pallady* (cu care a fost coleg în atelierul lui Gustave Moreau şi bun prieten) şi *Bluza românească* (bust de femeie în port naţional) —, iar al treilea, de asemenea *Bluza românească*, în manieră picturală cu cărbune.

Din aceeaşi generaţie mai figurează Jean Aman (1860—1935) cu două picturi *(Portretul doamnei Grant şi Confidente)* şi o litografie *(Sub flori)*, Louis Anquetin (1861—1952), cu excelente litografii ale lui *Don Quijote* şi *Sancho Panza*, Eugène Bejot (1861—1931) cu acvaforte redînd peisaje parisiene, Alexandre Lunois (1863—1916) cu litografii şi acvaforte, înfăţişînd lupte cu tauri, scene orientale şi dans spaniol, Louis Legrand (1863—1940) cu o litografie colorată intitulată *Între flori*, Henri de Greux (1867—1930) cu ilustraţii litografiate din seria scenelor de joc, romantice şi divine, şi Henri Améder Wetter cu o gravură *(Furtună)*.

Dintre artiştii care au început să se manifeste către începutul secolului nostru şi au suferit influenţele principalelor tendinţe care s-au succedat de atunci şi pînă în prezent în arta modernă (fauvism, cubism, expresionism, realism, suprarealism, abstractism) sînt reprezentaţi Jacques Villon (1875—1963) cu *Portret de femeie*, desen realist datînd din 1902, Max Iacob (1876—1944) cu o acuarelă redînd pe Nijinski şi Karsavina [6] în *Spectrul trandafirului*, Francisc Picabia (1879—1953) cu un desen acuarelat, înfăţişînd o femeie cu umbrelă, expresiv şi strălucitor, din perioada cînd revine la realism, André Derain (1880—1955) cu două mici gravuri cu capete de femei din profil, din perioada sa clasică, André Lhote (1885—1964) cu un pastel *(Pe plajă)*, două acuarele, una în stil cubist *(Portul Rotterdam)* şi alta de un colorit fermecător, cu formele uşor geometrizate, dintr-o perioadă mai tîrzie *(Bîlci la Marly)*, un *Nud* în peniţă, cu evidenţierea volumelor şi o gravură care reproduce pastelul menţionat, şi Jean Lurçat (1892—1965) cu o guaşă suprarealistă *(Femeia şi umbra sa)* şi o acuarelă *(Arlechin)*.

După primul război mondial se produce o puternică reacţie de întoarcere la realismul tradiţional, care se resimte în rîndul majorităţii artiştilor francezi moderni. Reprezentantul de seamă al acestei tendinţe André Dunoyer de Segonzac (n. 1884), desenator genial, are în muzeu două peisaje în acvaforte. Un alt remarcabil peisagist, Henri Vergeé Sarrat (n. 1884) figurează cu *Peisaj din Gonvernes*, executat în cerneală, acuarelă şi guaşă, datînd din 1938. Alături de aceştia se înscriu Albert Marquet (1875—1947), excelent pictor al apelor, de care muzeul posedă o marină gravată cu acul în spiritul lui Jongkind, şi, într-o bună măsură, Jules Pascin (1885—1930), care suferă şi influenţa expresionismului, reprezentat cu scene de gen, peisaje şi nuduri. Alţi artişti realişti din această perioadă care figurează în muzeu mai sînt: Charles Guérin (1895—1939), cu litografii din seria jocurilor rustice şi divine, şi André Dauchez (1870—1943) cu peisaje bretone în acvaforte.

Satira politică şi socială, scenele de moravuri şi mizeria oamenilor sărmani găsesc în arta franceză modernă excelenţi exponenţi în Alexandre Steinlen (1859—1923), Jean Louis Forain (1852—1931) şi Bernard Naudin (1876—1946), desenatori viguroşi şi incisivi, de la care Muzeul de artă al Republicii Socialiste România posedă multe opere. Steinlen figurează cu o serie de gravuri şi litografii înfăţişînd scene de stradă, localuri de periferie, cerşetori, femei, muncitori, caricaturi politice apărute în *Le Chambard Socialiste* şi seria completă de patru ilustraţii la poezia *Împărat şi proletar* de M. Eminescu, pe care artistul îl cunoaşte prin intermediul ziaristului român Adolphe Clarnet; Forain cu cîteva desene şi acvaforte umoristice şi numeroase litografii cu caracter satiric şi protestatar la adresa primului război mondial; Naudin, de asemenea gravor şi litograf, cu cerşetori.

Sculptura franceză modernă este reprezentată în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România prin Auguste Rodin (1840—1917) şi Antoine Bourdelle (1861—1929). Rodin domină cu puternica sa personalitate întreaga sculptură de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru. El opune clasicismului cu formulele sale statice vibraţia spontană a vieţii, redată cu atîta veracitate încît a fost chiar acuzat că ar fi realizat unele opere prin mulaje pe viu, inaugurînd în sculptură, ca şi impresioniştii în pictură, noua epocă a artei moderne. Dintre operele sale se află în muzeu *Centaur murind*, reducţie în bronz (1909), *Vîrsta de bronz* (replică), uimitoare prin vigoarea sa, executată în bronz (1877) şi reducţii în bronz făcute în atelierul artistului după celebrele sale compoziţii *Sărutul* (1886) şi *Primăvara*. Bourdelle, cu toate că suferă influenţa lui Rodin, îşi găseşte expresia plastică într-un stil monumental, rezultat prin organizarea raţională a maselor. Una din operele sale desăvîrşite este *Heracles* (1907). După această operă celebră, muzeul deţine o excelentă reducţie în bronz. Alte opere de Bourdelle aflate în muzeu mai sînt: *Beethoven* (variantă din numeroasele capete executate de artist), exprimînd tumultul dramatic al geniului, *Pomona* (exemplarul 6 din cele 9 turnate în bronz de artist), impresionantă prin masivitate, şi portretele în marmură ale colecţionarului *Anastase Simu* şi soţiei sale care au fost prieteni cu artistul. Dintre desenele sale se păstrează două proiecte de decoraţie pentru Theâtre des Champs Elysées [7].

---

[5] Desenele poartă dedicaţia autografă a artistului: « Au Musée de Bucarest » şi data, iulie 1939.
[6] Cuplu celebru de dansatori din baletul rus condus de Diaghilev
[7] Bourdelle a decorat în 1912 Theâtre de Champs Elysée cu fresce şi basoreliefuri

https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea operelor citate aparţinînd artiştilor francezi moderni reprezentate în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România provin din colecţiile strînse cu pasiune şi pricepere pentru artă de către dr. I. Cantacuzino şi Anastase Simu, pe care aceştia le-au donat statului, pentru a fi integrate în tezaurul artistic al ţării noastre, şi prin expunerea lor în muzee să poată fi admirate de public.

РЕЗЮМЕ

В Музее искусств Социалистической Республики Румынии хранятся ценные произведения живописи, скульптуры и графики, принадлежащие современным художникам и скульпторам Франции. Статья знакомит читателя с этими произведениями, группируя их по многочисленным направлениям, к которым принадлежали их авторы от импрессионизма до наших дней.

Из живописцев хорошо представлена группа импрессионистов: Клод Моне, Камил Писсарро, Альфред Сислей и Огюст Ренуар, к которым примыкают доимпрессионисты Эжен Буден и Адольф Монтиселли. Скульптура включает произведения Огюста Родена и Антуана Бурделя. Рисунки, гравюры и литографии — более многочисслены и принадлежат художникам самых различных направлений современного искусства.

Среди них — знаменитые Поль Сезан, Эжен Каррьер, Поль Синьяк, Анри Тулуз-Лотрек, Жан Луи Форен, Александр Стейнлен, Пьер Боннар, Максим Мофра, Анри Ривьер, Эдуард Вюйар, Феликс Валлоттон, Анри Матисс, Жак Вийон, Макс Якоб, Франсис Пикабиа, Андре Лот, Жюль Пассен, Дюнойе де Сегонзак и Жан Люрса.

RÉSUMÉ

Le Musée d'Art de la République Socialiste de Roumanie possède des œuvres de grande valeur de peinture, sculpture et graphique, appartenant à des artistes français modernes renommés. L'article présente ces œuvres, groupées dans les nombreuses tendances auquelles leur auteurs se sont attachés, depuis l'impressionisme jusqu'à nos jours.

Le groupe des impressionistes est bien représenté dans la peinture, par Claude Monet, Camille Pissaro, Alfred Sisley et Auguste Renoir, auxquels on ajoute le préimpressioniste Eugène Boudin et Adolphe Monticelli. La sculpture comprend les œuvres de Auguste Rodin et d'Antoine Bourdelle. Les dessins, les gravures et les lythographies, bien plus nombreuses, appartiennent aux artistes des plus différentes tendances de l'art moderne. Parmi ceux-ci il y a des noms célèbres tels Paul Cézanne, Eugène Carrière, Paul Signac, Henri de Toulouse-Lautrec, Jean Louis Forain, Alexandre Steinlen, Pierre Bonnard, Maxime Maufra, Henri Rivière, Edouard Vuillard, Felix Valloton, Henri Matisse, Jacques Villon, Max Iacob, Francisc Picabia, And é Lhôte, Jules Pascin, Dunoyer de Segonzac et Jean Lurçat.

https://biblioteca-digitala.ro

din istoria muzeografiei românești

Începuturile muzeografiei la București

de IOANA CRISTACHE-PANAIT
și PANAIT I. PANAIT

Transformările petrecute în structura economică și socială a țărilor române către sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor au dus în mod nemijlocit la constituirea și continua dezvoltare a unor instituții corespunzătoare statornicirii tot mai categorice a noilor relații de producție.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea au loc importante prefaceri și în domeniul culturii. Sînt organizate societăți culturale, primele biblioteci publice [1], se trece la salvarea patrimoniului arhivistic [2], se dezvoltă o sculptură statuară [3]. Domeniul în care se constată însă una din cele mai susținute activități este acela al antichităților, al descoperirii și colecționării lor. Fenomenul acesta caracteristic întregului continent european [4] găsește în țările române nu numai resurse inepuizabile de monumente naturale și istorice, ci și o stare de spirit propice cultivării lui. Într-un articol publicat în 1837 se subliniază că *« acum a venit vremea să întoarcem privirea noastră și înapoi și să ne întrebăm mai cu dinadinsul cine sîntem, de unde ne tragem, cu ce s-au însemnat viacurile trecute, cine a întemeiat acest stat, la ce prefaceri a fost supus... »* [5] cerîndu-se pentru aceasta strîngerea de manuscrise, cărți, obiecte antice.

În Țara Românească, ca de altfel și în Moldova, descoperirea și colecționarea pieselor istorice a preocupat la început diferite persoane particulare. Activitatea marelui ban Mihalache

[1] Paul Oprescu, *Dezvoltarea bibliotecilor în epoca Regulamentului Organic*, în Studii și cercetări de bibliologie, an I (1955), pag. 45.

[2] Aurelian Sacerdoțeanu, *Cercetări istorice și pitorești prin mănăstirile noastre acum 80 de ani*, Buc. 1941, pag. 1.

[3] Remus Niculescu, *Începuturile sculpturii statuare românești*, în SCIA, 1, (1954), nr. 3—4, pag. 108.

[4] Radu Vulpe, *Muzeul național de antichități*, în *Boabe de grîu*, an I (1930), nr. 3, pag. 133; Vladimir Dumitrescu *Cel mai vechi muzeu din Capitală: Muzeul național de antichități* în *Revista Muzeelor* an I (1964) nr. 3 pag. 208.

[5] *Muzeul național*, an II (1837), nr. 5, pag. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

Ghica, a generalului Nicolae Mavros, urmați îndeaproape de Cezar Bolliac, Dimitrie Papazoglu, Alecu Filipescu, Vladimir de Blarenberg ș.a., toți locuitori ai capitalei, a făcut ca în București să se polarizeze cele mai numeroase și mai valoroase vestigii istorice ale Țării Românești. Smulse pămîntului, uneori cu metode puțin științifice [6], monumentele de dincolo și de dincoace de Olt vor constitui embrionul patrimoniului muzeistic din București. Deceniul al IV-lea al secolului al XIX-lea marchează etapa de început a muzeografiei românești. La 4 februarie 1834 a avut loc inaugurarea Muzeului istorico-natural din Iași [7], în cursul aceluiași an se va înființa Muzeul național din București. În 1839, George Barițiu dezbătea problema antichităților, susținînd constituirea unui muzeu, care se va deschide în 1850 pe lîngă Liceul din Blaj [8]. Muzeografia românească se afirma astfel concomitent în cele trei țări, scopul ei fiind acela de a salva, conserva și păstra atît exemplare tipice ale faunei și florei, cît și obiecte privind vechile culturi materiale ale societății omenești.

Cea dintîi instituție muzeală din București a luat ființă din inițiativa lui Mihalache Ghica, în anul 1834 [9]. Ministru de interne în acea perioadă, cunoscutul colecționar susținea pe lîngă domnitor înființarea unui muzeu național de istorie naturală și antichități și « din *rîvnă patrioticească mișcat, dorind a-i pune cele dintîi temeiuri* (îi) *dăruiește însemnătoare colecții de deosebite obiecturi* » [10]. Muzeul fu găzduit, împreună cu biblioteca, la Școala națională Sf. Sava, ocupînd clădirea din colțul de sud-est, alcătuită din două nivele, subsol boltit și parter [11].

Dar starea de șubrezenie a întregului complex de la Sf. Sava avea să facă din problema spațiului o preocupare permanentă a noului muzeu. La numai un an de la înființarea acestuia începe demersurile pentru zidirea unor încăperi adecvate activității muzeistice. La 15 februarie 1836 Eforia școalelor fiind de acord cu construirea unei săli mari deasupra încăperilor muzeului, hotărăște « *ca pentru mai bună iconomie de acum din vreme să se înceapă a se găsi tot materialul trebuincios, precum cheresteaua, cărămida și varul . . .* » urmînd ca în vara anului 1837 să se înceapă lucrările [12]. Pentru procurarea materialului lemnos s-a încheiat un contract cu trei locuitori din Izvoarele, județul Săcuieni, în vederea aducerii în capitală a 660 bucăți cherestea în valoare de 6 732 lei [13]. De la început s-au ivit însă unele greutăți, materialul reușind să fie predat abia în noiembrie 1838. Construcția nu va fi începută nici atunci și nici în anii următori. La 20 octombrie 1848 într-un raport al Eforiei școalelor către Căimăcămie se arată că « *o cătățime de grinzi de brad ce s-au fost cumpărat de Eforie de sînt cîțiva ani pentru clădirea muzeului ce se chibzuise a se zidi, se află depusă la Sf. Sava cu scînduri de brad învelită* » [14]. Se menționează că o parte din cherestea a fost deja luată pentru facerea de paturi și laviți necesare armatei turcești de ocupație, iar alta a început a putrezi. Avîndu-se în vedere că « *nici se poate nădăjdui de a se pune curînd în lucrare clădirea muzeului* » se cere aprobarea vinderii acestui material. Căimăcămia, ținînd seama și de greutățile financiare prin care trecea Eforia, aprobă vinderea cherestelei de la Sf. Sava « *însă nu mai jos de prețul cumpărăturilor, de nu se va putea mai mult* » [15]. Din lista prezentată la 1 noiembrie 1848 de epistatul Colegiului rezultă că un volum destul de mare de scînduri fusese însușit de marele logofăt Costache Șuțu, vecin cu clădirea și de Manolache Serghiad, sau fusese folosit la dregerea palatului în 1841, la confecționarea mobilei trebuincioase curții Sf. Sava ș.a. [16]

Între timp situația clădirii în care se aduna un număr crescînd de obiecte devenea tot mai alarmantă. La 3 septembrie 1849 Eforia cerea Departamentului credinței să anunțe domnitorului că încăperile în care se află acum muzeul și biblioteca sînt « *în proastă stare și neîndestule să se mai repareze și să se mai lărgească* » [17]. În aceeași zi Barbu Știrbei era informat asupra acestei situații subliniindu-i-se faptul că « *instrumentele mai cu seamă de matematică și de fizică din pricina strîmtoreri localului și a umezeli au ajuns a pierde din proprietățile lor de exactitate* » [18]. Eforia cere aprobarea pentru noi reparații și lărgirea spațiului în conformitate cu planurile profesorului de geometrie descriptivă și de arhitectură, A. Orescu. Suma necesară lucrărilor se ridica la 200 galbeni. Domnitorul aprobă însă numai dregerea învelitoarei și a sobelor. În urma unei licitații din octombrie 1849 Neagu dulgheru și Tudorache zidaru încep

[6] Alexandru Odobescu, *Opere complete*, Buc. 1909, III, pag. 217.

[7] C. Motaș, *Societatea de medici și naturaliști din Iași*, în *Boabe de grîu*, an IV (1933), nr. 8, pag. 468 ; Prof. dr. Nicolae Macarovici, *Dezvoltarea Muzeului de istorie naturală din Iași, în ultimii 20 de ani*, *Revista Muzeelor*, an II, 1965 pag. 75.

[8] Vasile Netea, *Inițiative și realizări muzeografice românești, în Transilvania, pînă la 1918*, în *Revista Muzeelor*, an II (1965), nr. 1, pag. 39.

[9] Dorin Popescu, *Centenarul Muzeului național de antichități* în *Revista Muzeelor*, an I (1964), nr. 4, pag. 343—349 ; vezi și *Dacia*, N.S. VIII (1964), pag. 41.

[10] I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Buc. 1915, pag. 226.

[11] St. Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în *Boabe de grîu*, an IV (1933), nr. 7, pag. 385. Planul construcției la Arhivele Statului București, Minist. Inst. dos. 592/1853, f. 339—344.

[12] Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 7 770/1836, f. 2.

[13] *Ibid.*, f. 4.

[14] *Ibid.*, f. 79.

[15] *Ibid.*, dos. 1 461/1848, f. 8.

[16] *Ibid.*, dos. 7 770/1836, f. 83, și 83 v.

[17] *Ibid.*, dos. 2 575/1849, f. 1—2.

[18] *Ibid.*, dos. 2 605/1849, f. 8—9.

https://biblioteca-digitala.ro

Wallenstein Carol: Autoportret

să schimbe acoperișul, să zidească sobele, să tencuiască pereții, să facă obloane cu două canaturi la cele șapte ferestre ale muzeului, lucrare în valoare de 3 450 lei. Reparațiile, terminate la 20 octombrie acel an, nu au dus la o îmbunătățire satisfăcătoare a clădirii. Acest lucru avea să iasă la iveală trei ani mai tîrziu cînd într-un nou raport al Eforiei se scria: « *clădirile de lîngă gimnaziul Sf. Sava în care se află acum biblioteca și muzeul fiind dărăpănate și umedoase încît cărțile și obiectele muzeului se degradează din zi în zi . . .* » și se impune zidirea unui local la parterul căruia trebuia să se adăpostească colecțiile muzeale [19]. În deviz se prevedea o clădire cu suprafața de 360 stînjeni. Schimbul de corespondență continuă însă pînă în 1859 fără a se putea rezolva situația. Mai mult, în 1856 conservatorul era invitat de către Eforie să transmită cancelariei acestei eforii colecția de numismatică « *fiindcă localul în care se află acum așezat Muzeul național nu corespunde cu trebuința care se cere la un asemenea așezămînt atît în ceea ce privește buna păstrare cît și siguranța obiectului* » [20]. Starea muzeului, în care se adunase la acea dată un patrimoniu valoros, impunea o rezolvare grabnică. La 5 martie 1859, Eforia anunța atribuirea caselor cumpărate de la B. Hiotu,

[19] *Ibid.*, dos. 1 812/1852, f. 1, 1 v.

[20] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 69.

https://biblioteca-digitala.ro

din vecinătatea colegiului, Muzeului național.[21] În luna mai colecțiile muzeistice erau deja strămutate în noul local, a cărui pregătire costase suma de 667,50 lei[22]. Pentru asigurarea exponatelor mai valoroase se executau în octombrie, același an, grilaje de fier[23]. Muzeul nu va rămîne în acest loc decît patru ani căci la 1 decembrie 1862 directorul său era anunțat să evacueze cît mai în grabă obiectele muzeistice în încăperile Academiei, destinate în acest scop, întrucît casa Hiotu urma să adăpostească cîteva clase ale școlii primare din culoarea de roșu[24]. Dar și la ocuparea noului spațiu s-au ivit dificultăți căci sălile rezervate muzeului erau ocupate de Imprimerie. A fost necesară intervenția unei comisii speciale care stabilea la 29 august 1863 ca încăperile din partea stîngă a edificiului să fie puse la dispoziția muzeului. Astfel, la 27 septembrie 1864, s-a hotărît depunerea colecțiilor celui mai important donator generalul Nicolae Mavros în « *camerile edificiului Universității din București* »[25].

Muzeul național din București a avut un caracter mixt, atît din punctul de vedere al colecțiilor lui, cît și al scopului în care a fost organizat. În 1835 profesorul de geografie Iosif Genilie menționa în capitolul consacrat Bucureștilor din manualul său de *Geografie* « *muzeul de antichități și rarități, colecții de tablou*(uri) *antice și curiozități naturale* »[26]. În prima etapă a funcționării lui muzeul avea un patrimoniu alcătuit din piese faunistice, floristice, obiecte antice, monede, instrumente experimentale necesare expunerii diferitelor discipline în cadrul Colegiului Sf. Sava și la alte școli.[27] Partea expozițională era organizată în două încăperi mari în care Timotei Cipariu găsea în 1836 « *atît în teci cît și în pulpite osebite păsări, insecte, părți împlate, parte în spirt, cît și minerale, toate din Țara Românească* »[28]. Cărturarul transilvănean ținea să menționeze ca existînd în muzeu « *un viței cu două capete, un cîine asemenea; statua lui Matei Vodă de piatră cu îmbrăcăminte și înscriere slavonească cu Morior pe margine, petrii și o cămașă de fer*», lăsînd astfel prețioase știri nu numai asupra patrimoniului muzeal, ci și a concepției expoziționale de atunci.

Căile de alcătuire a patrimoniului muzeistic erau variate. Cele mai multe piese arheologice proveneau, în acea perioadă de început, din descoperirile ocazionale semnalate statului. Printre acestea un loc de seamă ocupa prețioasa descoperire de la Pietroasa, din județul Buzău. Prin ofisul 529 din 1838 domnitorul poruncea ca valoroasele antichități de aur de aici să fie date în păstrarea Muzeului național. Tezaurul, alcătuit atunci din 13 piese în greutate de 14 oca, 252 dramuri și 13/11, era deja la 31 martie 1842 în casa de fier a Eforiei[29]. În anii care au urmat noi tezaure se strîng în colecțiile muzeului. În 1854 august 2, Eforia școalelor primea « *spre păstrare în Muzeul național pentru interesul istoric și al științei numismatice* » un număr de 123 monede trimise de la cîrmuirea județului Argeș « *ce s-au găsit de către niște copii în marginea unui mal din satul Runcul, plasa Topologul* »[30]. În același an cîrmuirea județului Dolj înainta la București următoarele obiecte descoperite tot de niște copii în satul Teascu : 71 monede, 3 paftale, un inel de argint ș.a., care prin Eforia școalelor erau încredințate conservatorului muzeului « *cu îndatorirea de a le așeza la locul ce li se cuvine între colecțiunea de antichități și numismatică* »[31]. Ulterior, s-au primit tezaurele de monede medievale descoperite pe moșia Orăști-Ilfov[32] și în satul Roșca, districtul Romanați[33], cele 228 monede de la Dîmbrăvești, districtul Prahova[34], tezaurul format din 505 monede de pe valea Tîrgului din Curtea de Argeș[35], precum și cele 7 piese găsite cu prilejul dărîmării zidurilor cuhniei de la Mănăstirea de la Cîmpulung[36]. În 1859 în colecțiile muzeului intra un grup de obiecte de argint feudale format din talere, un pahar, linguri, podoabe lucrate în filigran și bătute cu pietre scumpe, găsite în satul Băiești, plaiul Buzăului[37].

Concomitent s-a desfășurat o susținută activitate din partea personalului muzeului, îndeosebi în domeniul științelor naturii. Un rol de seamă în alcătuirea colecțiilor revine lui Scarlat Wallenstein, primul conservator al Muzeului național[38]. El va fi pînă în 1846 și singurul muzeograf al acestei instituții. La 8 mai 1846 Eforia școalelor înainta domnitorului un amplu raport în care, apreciind stadiul de dezvoltare a muzeului ce cuprindea « *cea mai mare parte a colecției de ornitologie indigenă* », sublinia necesitatea completării acesteia

---

[21] *Ibid*, f. 198.
[22] *Ibid.*, f. 238.
[23] *Ibid.*, f. 323.
[24] *Ibid.*, dos. 4 011/1862, f. 126.
[25] *Ibid.*, dos. 526/1864, f. 492.
[26] Iosif Genilie, *Geografie*, Buc., 1835, pag. 216.
[27] În 1847 Muzeul împrumută școlii de la Radu Vodă « *100 modeluri de chipuri, 63 ornamente, 24 mașini, 17 flori* ». Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 1 312/1847, f. 1.
[28] T. Cipariu, *Călătorie în Muntenia la 1836*, în *Prietenii istoriei literare*, I (1931), pag. 377.
[29] Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 6 061/1838, f. 12—13.
[30] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 7—10 v.
[31] *Ibid.*, f. 21—22.
[32] *Ibid.*, f. 36 v.
[33] *Ibid.*, f. 38 v.
[34] *Ibid.*, f. 132, 134, 134 v.
[35] *Ibid.*, f. 154, 155, 155 v.
[36] *Ibid.*, f. 157, 158.
[37] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 18, 20—21, 41.
[38] În 1832 Scarlat Wallenstein a fost numit «profesor pentru desen liniar aerian și perspectivă» la Colegiul Sf. Sava. George Potra, *Petrache Poenaru*, Buc., 1963, pag. 85.

https://biblioteca-digitala.ro

cu păsările ce au mai rămas neprocurate, precum și îmbogățirea muzeului cu exemplare din celelalte ramuri ale istoriei naturale. Pentru că, « *văzîndu-se că această trebuință nu se poate întîmpina cu singura personală aplicație a domnului conservatorului muzeului* » se cerea un ajutor în persoana lui Nicolae Zachi care exersase în trecut profesia de vînător în slujba unui cabinet de istorie naturală de la Budapesta. El va fi angajat cu sarcina de a umbla în toată țara spre a vîna diferite vietăți necesare muzeului [39]. Remunerația acestuia era în 1848 de 100 lei pe lună, iar conservatorul Wallenstein primea 500 lei [40]. Perioada de lucru a lui Zachi în cadrul muzeului a fost totuși de scurtă durată. În 1856 Wallenstein, aflat la vîrstă înaintată, cerea numirea ca supleant a fiului său care de doi ani îi fusese ajutor fără remunerație [41]. Cererea fu aprobată, George Wallenstein fiind numit ca ajutor de conservator cu leafa de 150 lei pe lună. În 1858 se creează și funcția de preparator, în care este numit Petrache Gheorghiu, remarcat de Eforia școalelor datorită talentului său în ciroplastică [42]. Un an mai tîrziu, conservatorul muzeului reclama Eforiei faptul că a fost numit în funcția de conservator adjunct un fost negustător, G. Petrini, fără nici o specialitate. Wallenstein respingea astfel de improvizații în cadrul personalului muzeistic, subliniind necesitatea angajării « *unui tînăr care are aplicații și care știe carte* » și căruia bătrînul muzeograf urma să-i împărtășească tainele meseriei lui [43]. Nu mult după această dată, Wallenstein nu se mai afla în fruntea Muzeului național. Eforia școalelor, înțelegînd importanța activității muzeistice, s-a preocupat de găsirea unui specialist căruia să i se încredințeze conducerea muzeului. La 7 noiembrie 1860 se prezenta la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Carol Ferreati din Sardinia, fost preparator al Muzeului zoologic din Turin [44]. O dată cu venirea sa, patrimoniul muzeului se îmbogățește cu o interesantă colecție de minereuri compusă din 600 exemplare « *din cele mai rare și frumoase și de dimensiuni convenabile pentru un muzeu public* » [45]. În 1864, anul mutării și al reorganizării, funcționa în cadrul muzeului un personal alcătuit din director (C. Ferreati), preparator (Petrache Gheorghiu), elev aspirant (Cristofor Georgescu), și 2 secretari (Sandru Radu și Constantin Mihai) [46].

Deși restrîns și insuficient sprijinit financiar, personalul muzeului a desfășurat de-a lungul anilor o susținută activitate concretizată în sporirea continuă a colecțiilor muzeale, în creșterea prestigiului intern și internațional al acestei instituții. Munca pasionantă și multilaterală a lui Wallenstein reiese concludent și din raportul său pe anul 1846, în care menționa că a preparat « *30 exemplare noi și 6 reînnoite, din 27 de specii de păsări, 250 perechi obiecte entemologice, adică fluturi și coance, 2 feluri de șoarece de pădure, 20 feluri de pești în 31 exemplare* ». [47] Ca urmare a activității sale [48], în 1847 erau expuse în muzeu 324 exemplare de păsări din 193 specii [49]. Muzeul inițiia și susținea deplasări de studii în diferite districte ale țării și în străinătate, îndeosebi în domeniul științelor naturii. Cu această ocazie erau recoltate nu numai exemplare ale faunei contemporane, ci și fosile. În 1859 ajutorul conservatorului muzeului, « *fiind însărcinat de Eforie a face excursiuni prin diverse locuri pentru găsire de animale și alte obiecte pentru înavuțirea muzeului* », descoperă la Mănăstirea Căldărușani un femur, probabil de mamut, pe care îl transportă la muzeu. [50] Dacă în timpul verii muzeografii naturaliști străbăteau districtele țării, toamna ei se îndreptau în Deltă, acolo unde « *se strînge* — spune Wallenstein — *pentru trecere în climate mai calde mulțime de păsări* » [51].

O susținută activitate de teren se desfășura sub egida Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pe linie arheologică. Călătoriile de studiu ale lui Alexandru Odobescu, Cezar Bolliac, Dimitrie Papazoglu, Grigore Bengescu, Alexandru Pelimon, care pînă de curînd se preocupau în mod exclusiv de colecțiile lor, vin acum să îmbogățească patrimoniul arheologic al muzeului [52].

O dovadă a preocupărilor pe care Muzeul național le avea în vederea salvării monumentelor istorice este și adresa prin care C. Ferreati cerea ca în cazul descoperirii unor vestigii prin săpăturile ce se fac la poduri, șosele sau alte construcții, să fie anunțat spre a se deplasa la fața locului [53]. Instructive și fructuoase au fost deplasările pe care personalul muzeului le făcea în străinătate. În urma unei astfel de călătorii efectuată în 1841 Wallenstein anunța Eforia școalelor despre exemplarele intere-

[39] Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 1 515/1846, f. 1—5.
[40] Salariul conservatorului muzeului era egal cu cel al lui Iosif Genilie, bibliotecarul Colegiului.
[41] Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 4 026/1854, f. 47, 49, 63.
[42] *Ibid.*, f. 169, 169 v.
[43] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 22 v., 39.
[44] *Ibid.*, f. 122—123, 125, 128, 168.
[45] *Ibid.*, f. 81.
[46] *Ibid.*, dos. 687/1864, f. 26 v., 38.
[47] *Ibid.*, dos. 1 312/1847, f. 3—3 v.
[48] Pentru că « *birjarul nu merge în locuri unde cheamă trebuința pe naturalist* » Wallenstein ținea pe seama sa o birjă cu doi cai.
[49] Arh. Stat., Buc., Minist. Inst., dos. 1 312/1847, f. 4—6 v.
[50] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 11, 13.
[51] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 222; dos. 3 794/1857, f. 22—22 v.
[52] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 21, 206; dos. 592/1863; dos. 602/1863, vezi și A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, pag. 3, nota 1.
[53] Arh. Stat., Buc., Minist. Inst., dos. 3 885/1857, f. 48—49.

https://biblioteca-digitala.ro

sante pe care le-a procurat pentru muzeu. Sînt menționate 54 păsări din 21 specii, precum și cîteva animale sălbatice [54]. În 1860 se afla în străinătate în vederea cunoașterii vieții muzeistice din țările occidentale Petrache Gheorghiu. Pînă la 6 septembrie el vizitase deja cele mai importante muzee din Germania, faimoasele muzee din Piemont și Florența și cerea ajutoare în vederea continuării instructivei lui călătorii [55].

Existența Muzeului național din București, deși modestă, a avut un ecou îmbucurător și peste granițe. Prin numeroșii călători străini care, trecînd prin capitală, țineau să viziteze și această instituție sau prin schimbul de donații ce se întreținea cu vechi și apreciate muzee din Europa, primul muzeu din București se integra în mișcarea muzeistică internațională și atrăgea atenția intelectualității vremii. În 1836 Stanislas Bellanger aprecia elogios Muzeul național [56], lucru pe care îl va face un an mai tîrziu și pretențiosul Anatole Demidov [57]. Consulul general al Franței la București, Chateaugiron va trece chiar la donarea a 9 medalii, dintre care două de argint și 7 de bronz, piese ce reprezentau diferite evenimente din istoria patriei sale. În scrisoarea de mulțumire din 9 august 1839, trimisă donatorului, se arăta că medaliile depuse în muzeul de la Sf. Sava vor simboliza relațiile plăcute pe care înaltul diplomat le-a întreținut cu autoritățile locale [58]. O corespondență interesantă are loc cu Gimnaziul protestant din Brașov, în legătură cu « *2 obiecte de antichitate din armele ce întrebuințau în vremea veche, românii la războiu, adică o puscă și o încingătoare* » [59], primite de Wallenstein pentru Muzeul național. În adresa de mulțumire trimisă de Eforie la 22 septembrie 1841 se apreciază atenția Muzeului din Brașov, promițîndu-se trimiterea din București a unor piese, îndeosebi de istorie naturală, și se exprimă totodată speranța în « *comunul interes și buna înțelegere ce poate fi între Prințipatul român și învecinatele țări în sfera științei* » [60]. Relații strînse se țineau, de asemenea, cu Cabinetul imperial din Viena [61]. Pe adresa acestuia Muzeul național din București a trimis în mai multe rînduri « *păsări împăiate și alte obiecte de istorie naturală din Țara Românească* » [62]. Cabinetul imperial, drept recunoștință, dăruia Muzeului din București o colecție de entomologie și cochilii « *compusă din vro 10 000 de exemplare* » a

[54] *Ibid.*, dos. 6 061/1838, f. 10.
[55] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 113.
[56] Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. II, Buc., 1929, III, pag. 210.
[57] *Ibid.*, pag. 219.
[58] Arh. Stat., Buc., Minist. Inst., dos. 5 005/1839, f. 1—5.
[59] *Ibid.*, dos. 6 061/1838, f. 11.
[60] *Ibid.*, f. 11 v.
[61] *Ibid.*, dos. 1 312/1847, f. 9.
[62] *Ibid.*, dos. 2 737/1849 — 1853, f. 39.

cărui sosire la destinație este mult întîrziată de evenimentele anului 1848. Primite în mai 1848, la hotarul românesc, lăzile rămîn depozitate la Drencova, pînă în ianuarie 1850, cînd, în fine, ele ajung la București. Schimburi cu obiecte zoologice se fac și cu Muzeul din Witemberg, prin aceeași persoană a lui Wallenstein [63]. Un ecou deosebit l-a stîrnit importanta donație făcută de regatul Sardiniei « *măriei sale, prințului nostru, domnitor* (Alexandru Ion Cuza — n.n.) *spre a le depune la Muzeul Prințipatelor Unite* » [64]. Obiectele fuseseră selecționate de directorii muzeelor de la universitățile din Turin și Genua și expediate în 6 lăzi care cuprindeau de asemenea cataloage ale pieselor trimise [65]. Din aceste documente rezultă că marea donație cuprindea 211 exemplare de minerale, numeroase mamifere, reptile, pești ș.a. [66]. În vara anului 1860 sculptorul grec Ioan Kossos vizitează Muzeul din București. Artistul elen este impresionat « *de zelul cu care se culeg în el, producerile artei și alte naturii* » [67] și dăruiește două din operele sale, una — prezentînd Séra — sculptată în marmură de Paros, iar cealaltă pe Byron — în marmură de Pentelică, piesă al cărui original, executat tot de Kossos, se afla în palatul de cristal din Londra. În nota de mulțumire din 20 august 1860, Ministerul subliniază că aceste opere « *vor fi depuse între antichitățile noastre spre a arăta românilor și oricărui vizitator străin, că geniul lui Praxitele nu a degenerat între fiii Eladei* » [68].

În domeniul arheologiei, deceniul al VII-lea al secolului al XIX-lea, va fi hotărîtor îndeosebi prin marea donație a generalului Nicolae Mavros. Încă din 22 ianuarie 1862 cunoscutul colecționar înainta Adunării legislative a României cererea sa prin care dona Muzeului național un bogat lot de piese istorice [69]. Era un prinos adus actului Unirii care, așa cum sublinia și Mavros, avea să « *deschidă un frumos viitor României* », după cum donația lui avea să inaugureze o nouă etapă în muzeografia românească. Colecția Mavros se compunea din peste 4 000 de monede și medalii din diferite epoci, statui, statuete, basoreliefuri, ceramică etruscă și elenă « *obiecte de ceramică veche mai puțin perfecționate, dar prețioase, fiind găsite în țară* », antichități egiptene, obeliscuri, pietre de hotar, manuscrise etc. [70] Singura dorință a aceluia care depunea în folosul patriei rodul strădaniilor sale de o viață era « *fixarea unui local pentru așezarea muzeului spre a nu fi supus la nici o nenorocire* ».

[63] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 115.
[64] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 16.
[65] *Ibid.*, f. 17.
[66] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 370—379.
[67] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 48—48 v.
[68] *Ibid.*, f. 85.
[69] *Ibid.*, dos. 3 885/1857, f. 54 v., 75.
[70] *Ibid.*

https://biblioteca-digitala.ro

Obiecte care au aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza

Fig. 1. Ceas cu monograma domnitorului (Colecția Muzeului de istorie a orașului București); *Fig. 2.* Bicorn (colecția Muzeului militar central); *Fig. 3 și 4.* Pipă și trusă de vînătoare (Colecția Muzeului de istorie a orașului București).

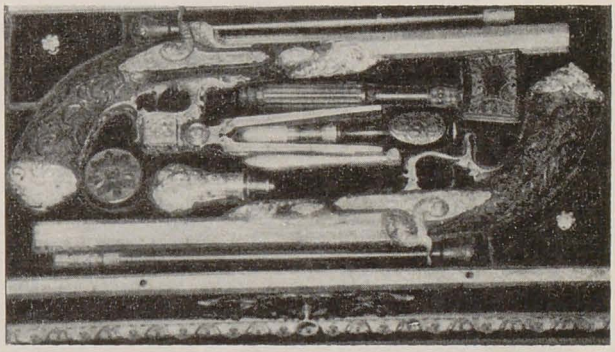

4

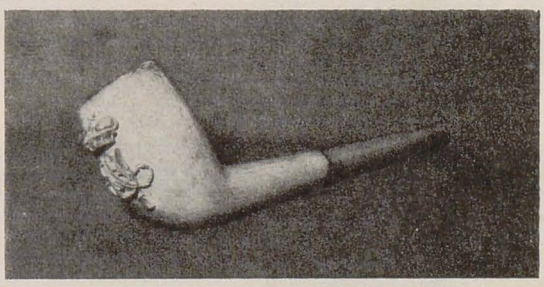

3

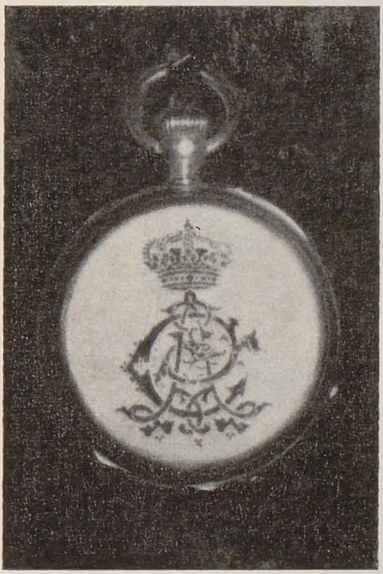

1

2

https://biblioteca-digitala.ro

Mijloc: Drapel din epoca Unirii; *dreapta sus:* Medalia «Pro Virtute Militari» instituită de Alexandru Ioan Cuza în amintirea zilei de 13 septembrie 1848 şi conferită participanţilor la bătălia din Dealul Spirii; *jos:* Proiecte din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza; prototipurile medaliei şi ordinului «Unirii».

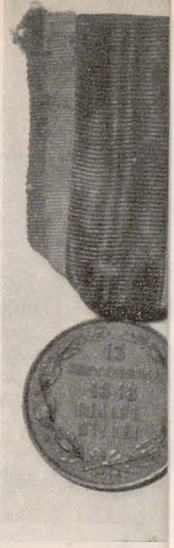

https://biblioteca-digitala.ro

În cadrul Muzeului național problema evidenței patrimoniului, și mai puțin a conservării lui, reprezenta preocupări de seamă. Fiecare obiect prezentat muzeului era trecut într-un registru de gestiune. La 8 februarie 1858 Eforia indica lui C. Cernovodeanu să înregistreze cele 228 de monede ce i le trimitea în « *registrul de antichitățile Muzeului național* », pentru justificarea la timpul cuvenit [71]. Se manifesta din partea personalului muzeistic o grijă constantă pentru o cît mai completă cunoaștere a provenienței, a evoluției obiectului muzeistic. Corespondența cu Muzeul gimnazial din Brașov este în acest sens edificatoare. La 22 septembrie 1841, se cerea conducerii acelui muzeu, în vederea înscrierii pieselor donate, lămuriri suplimentare « *de izvorul lor ca să poată descria mai cu temei a lor origine* » [72]. Pentru asigurarea evidenței existente și în vederea completării acesteia, s-a făcut simțită necesitatea unor cataloage. La începutul anului 1859 Eforia comunica lui Wallenstein alcătuirea unei comisii din care, pe lîngă conservatorul muzeului, făceau parte profesorii Marian și Baroși. Comisia urma să alcătuiască « *cartagrafia de toate lucrurile muzeului, cîte se află acum în ființă* » [73]. Lucrările începute la 6 iulie, acel an, continuau și în februarie 1860, fiind supravegheate îndeaproape de Eforie. La 31 mai 1860, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice era anunțat că s-au terminat cataloagele cu obiectele Muzeului național din București [74]. A fost întocmit atunci catalogul de mineralogie, catalogul « *sistematic de ornitologie* », colecțiile din Țara Românească și cele exotice, cataloagele de pești, moluște, obiecte artistice, de antichități ș.a. Aceste documente conțin variate informații asupra patrimoniului muzeistic din acel timp. În domeniul arheologiei este menționat « *un sarcofag colosal de la Caracal* », pietre funerare de la Tîrgoviște, o țeavă de tun de la Mănăstirea Dealul, arme, statui, cărămizi de paviment, un tablou de un fel deosebit, făcut de un român din Transilvania, persecutat de autoritățile imperiale pentru activitatea lui patriotică ș.a. [75].

În domeniul conservării acestui patrimoniu inițiativele sînt mai modeste, ele executîndu-se în cadrul muzeului, îndeosebi pentru colecțiile de științele naturii. Piesele arheologice suscitau mai puțin interesul conservării și restaurării. În cazul obiectelor tezaurului de la Pietroasa, Muzeul a apelat la serviciile giuvaergiului Bisterfeld pentru « *a se face oareșcare reparațiuni spre a se aduce pe cît se va putea în starea lor cea dintîi* » [76]. Costul acestor lucrări a fost de 40 galbeni, plătiți la 4 noiembrie 1838.

Masiva și variata strîngere de obiecte încă din primele decenii de activitate, făcuse ca Muzeul național să nu mai corespundă normelor după care fusese inițial organizat. Deținînd un patrimoniu bogat, dar eterogen, și dirijînd activități extrem de variate, muzeul prezenta an de an, tot mai clar conturați, germenii unor instituții muzeale specializate. Încă din 1850 în cadrul Muzeului național luase ființă galeria de tablouri [77] în care se remarcau operele tinerilor, dar talentaților artiști, Gh. Tattarescu, P. Alexandrescu, Th. Aman și C. Lecca. În faza sa inițială galeria va fi tot sub conducerea profesorului Wallenstein. Fondul de artă plastică alcătuit în acea etapă va reprezenta embrionul Pinacotecii înființată în 1864, o dată cu Școala de belle arte, ambele aflate sub conducerea lui Th. Aman. La 24 noiembrie 1864, Th. Aman aflat în posesia acestui patrimoniu înainta Ministerului justiției, cultelor și instrucțiunii publice, inventarul tablourilor și altor obiecte de artă, primite din partea Muzeului național. [78]

O activitate susținută se desfășura și în domeniul organizării colecțiilor de antichități. Încă din 1859 simțindu-se « *trebuința de a forma Muzeul de antichități și numismatică* » era cerut cu insistență în funcția de conservator în această direcție Cezar Bolliac [79]. Totuși, înființarea Muzeului de antichități va fi posibilă abia după marea donație a lui Nicolae Mavros și ca urmare a unor ample acțiuni ale comisiei special alcătuite în 1862. Toamna anului 1864 reprezintă pentru București data constituirii a două importante instituții muzeale: Muzeul de antichități și Muzeul de științele naturii, ale căror regulamente de funcționare au fost aprobate de Alexandru Ioan Cuza, la 25 noiembrie și respectiv 7 decembrie acel an.

În decursul a trei decenii Muzeul național din București, a desfășurat o activitate de pionierat a muzeografiei românești [80]. În cadrul lui s-au conturat ramurile de bază ale acestei științe, multe din normele organizatorice ce aveau să se transmită pînă în zilele noastre în viața instituțiilor muzeistice.

---

[71] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 134—134 v.

[72] *Ibid.*, dos. 6 061/1838, f. 11 v.

[73] *Ibid.*, dos. 4 026/1854, f. 273.

[74] *Ibid.*, f. 431. Catalogul pieselor numismatice nu s-a întocmit de către comisie întrucît acestea se aflau depuse la casieria Eforiei.

[75] Arh. Stat. Buc., Minist. Inst., dos. 4 026/1854, f. 440—440 v.

[76] *Ibid.*, dos. 6 061/1838, f. 2, 8—9.

[77] *Ibid.*, dos. 1 948/1851, f. 1, 3—3 v., 5—5 v.

[78] *Ibid.*, dos. 527/1864, f. 1, 53—60.

[79] *Ibid.*, dos. 3 794/1857, f. 9.

[80] Începînd din 1855 în cadrul școlii de la Mihai Vodă, înființată de dr. Carol Davila a mai funcționat un muzeu școlar, dotat cu material didactic (Muzeulu naționalu, 1857).

https://biblioteca-digitala.ro

activitatea cultural-educativă

Conferinţe de popularizare a ştiinţelor naturii la Muzeul „Grigore Antipa"

Dezvoltarea considerabilă din ultimii ani a acţiunilor de popularizare a ştiinţelor în ţara noastră este astăzi un fapt bine cunoscut. S-au remarcat pozitiv pe această linie acţiunile Consiliului pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, ale cărui lectorate de conferinţe, tratînd cele mai variate subiecte, funcţionează cu succes în numeroase centre ale ţării.

Între problemele tratate se numărau desigur şi cele de ştiinţe naturale. Existenţa însăşi a muzeului nostru, cu numeroasele sale colecţii publice şi ştiinţifice, constituia un îndemn pentru organizarea unui lectorat de conferinţe de popularizare a ştiinţelor naturii, chiar în incinta sa. În sprijinul realizării acestui deziderat, muzeul avea la dispoziţie o sală încăpătoare, amenajată pentru conferinţe după 1944, şi cadre calificate pentru a susţine asemenea expuneri, lucru care a făcut posibilă ţinerea conferinţelor încă din anul 1952. Începuturile acestei acţiuni au fost legate şi de unele greutăţi inerente debutului. Dacă muzeul putea dispune de sală şi conferenţiari, el nu avea în schimb posibilitatea de a avea la dispoziţie filmele şi aparatele necesare pentru completarea sau ilustrarea expunerilor susţinute.

Pentru a putea face faţă acestor cerinţe, muzeul s-a adresat Consiliului pentru răspîndirea cunoştinţelor cultural-ştiinţifice, care a asigurat pentru o bucată de vreme tipărirea de afişe şi a pus la dispoziţia muzeului aparate de filmat, operatori şi filme. Toate conferinţele erau susţinute de specialiştii muzeului.

Primele cicluri de conferinţe coincideau aproximativ cu anul şcolar, avînd în vedere marele număr de şcoli sau grupuri de elevi ce constituiau majoritatea publicului. Totuşi aceste conferinţe nu au avut în vedere doar tineretul şcolar, ci un public mult mai larg, după cum vom vedea din însăşi tematica lor.

Printre primele subiecte tratate s-au numărat: *Originea vieţii*, *Evoluţia vieţii de-a lungul erelor geologice* şi *Originea şi evoluţia omului*. Prezentarea lor avea drept scop însuşirea şi completarea celor mai elementare noţiuni necesare înţelegerii fenomenelor vieţii de pe poziţii materialist-evoluţioniste şi înlăturării ideilor înapoiate sau a superstiţiilor de tot felul. În continuare, conferinţele au tratat o serie de probleme legate de istoria ştiinţelor naturii, cum ar fi, de exemplu, figuri de mari naturalişti şi momente importante în istoria cercetărilor biologice. Pe această temă s-au ţinut conferinţe ca: *Darwin şi evoluţia lumii vii* sau *Darwin şi călătoria sa în jurul lumii*, precum şi conferinţe despre mari naturalişti români, ca Emil Racoviţă, Gr. Antipa şi alţii.

O altă temă a constituit-o descrierea şi explicarea unor fenomene biologice, de exemplu: *Ce este adaptarea la mediu*, *Mimetism şi homocromie*, *Migraţiile la diferite animale (peşti, păsări, mamifere)*, apoi conferinţe despre: *Cum îşi îngrijesc animalele puii*, *De ce dispar unele specii de animale* sau *Strămoşii animalelor domestice*.

S-au bucurat de o bună apreciere conferinţele conţinînd descrierea diferitelor regiuni zoogeografice din lume sau a unor parcuri şi rezervaţii naturale de la noi din ţară (Retezat, Delta) sau din alte părţi ale lumii. Astfel s-au ţinut conferinţele *Arc-*

https://biblioteca-digitala.ro

tica, *Antarctica*, *Viața în Savana Africii*, *Viața în Tundră* etc. Alte conferințe au descris medii de viață deosebite cum au fost, de pildă, *Viața în coloniile de corali*, *Viața în adîncurile oceanelor*, *Viața în pădure*.

Despre animale sau grupe de animale mai deosebite și mai puțin cunoscute ca înfățișare și fel de viață s-au ținut o serie de conferințe ca *Animale uriașe care au trăit odinioară la noi*, *Animale gigante din mări și oceane*, *Viața păianjenilor*, *Fauna abisală* etc. Semnalăm aci primirea deosebită de care s-au bucurat acele expuneri în care s-a putut folosi și material viu, cum a fost, de pildă, expunerea despre *Șerpi veninoși și neveninoși* a dr. M. Băcescu, care a prezentat publicului animalele vii, arătînd care din ele sînt primejdioase și de ce și care nu sînt.

Deseori, conferențiarul putea să-și completeze expunerea referindu-se la materialul din muzeu, pe care publicul îl cunoștea sau căuta să-l vadă după conferință.

Astfel, din anul 1958 și pînă în prezent, au fost ținute la Muzeul « Gr. Antipa » peste 160 de conferințe de popularizare a științelor naturii, adică în medie 20 de conferințe anual, aceasta fără a menționa conferințele care au cunoscut o afluență mai deosebită de public și au fost reluate în diferiți ani tocmai din acest motiv.

Desigur că, dacă n-ar fi existat greutățile menționate, numărul acestor conferințe ar fi putut să fie și mai mare.

În ce privește numărul participanților la aceste conferințe, socotind că adesea cele 180 locuri din sală n-au fost suficiente, se poate aprecia ca depășind cifra de 25 000 persoane, deci peste 3 000 de persoane anual.

Experiența de pînă acum ne duce la concluzia că astfel de teme variate pot forma obiectul conferințelor ținute și pe lîngă alte muzee de științele naturii din țară, spre folosul unui număr cît mai mare de cetățeni dornici de a se instrui sau de a-și lărgi sfera cunoștințelor deja acumulate. Devenind o activitate obișnuită, aceste conferințe pot mări și popularitatea respectivelor muzee și implicit eficiența acestora ca centre de culturalizare a maselor.

R. MAYER

Munca de popularizare la Muzeul memorial „Emil Isac" din Cluj

Muzeul memorial « Emil Isac » din Cluj, înființat în anul 1955, cuprinde aproape întreg patrimoniul documentar existent despre viața și activitatea poetului ardelean care-i poartă numele. Acestea sînt evocate atît prin documentele prezentate aidoma într-o sală amenajată special cu vitrine și panouri, cît și prin încăperile rămase ca în timpul vieții lui Emil Isac.

În fosta cameră de lucru a poetului se află, așezată ca odinioară, biblioteca, masa de scris, pe care stau ochelarii, creioanele, tocurile cu peniță, tablouri, fotografii, lăzile cu manuscrise și scrisorile primite de la diferite personalități literare sau politice. Amintim pe scurt din corespondența primită, scrisorile ce i-au fost adresate de I. L. Caragiale, O. Densusianu, Ady Endre, M. Sadoveanu, dr. Petru Groza, N. Tonitza, N. D. Cocea etc. Tot aici se află numeroase fotografii și documente de la « Procesul Memorandumului » în care apărător principal a fost tatăl poetului, dr. Aurel Isac.

Documentele, începînd cu actul de naștere și sfîrșind cu necrologul, prezintă într-o succesiune lapidară și unitară viața dusă timp de peste patru decenii de Emil Isac, viață în care a militat pentru dreptate socială și o existență mai bună, începînd cu activitatea de la « Familia » din Oradea și sfîrșind cu poeziile scrise la spitalul din Cluj, cu puține zile înainte de moartea sa.

Pentru a atrage un număr cît mai mare de vizitatori la muzeu au fost tipărite invitații care au fost și sînt trimise diferitelor școli, facultăți și întreprinderi din oraș. În librăriile și în magazinele cu aflux mare de public din Cluj au fost expuse afișe-invitații permanente. Aceste mijloace de popularizare au dat în scurt timp de la aplicarea lor bune rezultate, muzeul înregistrînd un foarte mare număr de vizitatori. Prezentarea unui film de scurt metraj despre Muzeul memorial « Emil Isac » pe micul ecran

https://biblioteca-digitala.ro

în 1964 și a unor emisiuni despre poet la radio București și Cluj au fost urmate imediat de o mare afluență a publicului către muzeu. Acest lucru ne îndeamnă să insistăm pe viitor și mai mult asupra unor mijloace similare. Cărțile poștale înfățișînd un aspect din camera de lucru a poetului tipărite la Editura Meridiane, difuzate prin librării, tutungerii și la muzeu, ca și recenta carte de poezii apărută la Editura Tineretului, au contribuit deopotrivă la popularizarea muzeului, cît și la cunoașterea mai temeinică a scrierilor lui Emil Isac din partea publicului. Pentru a acționa mai « viu », cum s-ar putea spune, Muzeul memorial a inițiat un fel de lecții practice de literatură cu elevii la ora de limba română sau de dirigenție. Asemenea lecții s-au ținut chiar în incinta muzeului, iar explicațiile primite de elevi din partea personalului muzeului sau al profesorilor de specialitate, întrebările puse și discuțiile ivite au contribuit mult la stîrnirea interesului elevilor față de problemele tratate. Deci, aceste manifestări nu au constituit doar simple vizite ocazionale, ci programări bilaterale între profesorii respectivi și muzeul nostru. Putem cita, spre exemplu, lecțiile practice cu elevii din clasele mai mari de la școlile medii « Gh. Barițiu », nr. 12 etc.

În cadrul Căminului cultural din cartierul Dîmbul Rotund am ținut o conferință despre viața și activitatea lui Emil Isac, manifestare culturală la care și-au dat concursul, recitînd versurile poetului, artiștii celor două teatre din Cluj, precum și orchestra de muzică populară a Filarmonicii de stat. Acest fel de propagandă — foarte reușită la prima încercare — va fi reluată, în limita posibilităților noastre, și la alte cămine.

Interior din casa memorială „Emil Isac" (Cluj)

Căutăm mereu metode noi de lucru, deoarece un succes cît de mic obținut contribuie la atingerea scopului nostru. Nu vom încheia aceste rînduri fără a aminti despre rolul presei în popularizarea muzeului. Am întocmit mai multe colecții cu tot ce se scrie atît despre Emil Isac, chiar și tangențial, cît și despre celelalte muzee memoriale. Amintim desigur și materialele scrise de noi sau cele pentru redactarea cărora am furnizat noi datele necesare.

EUGENIA ISAC

Expoziția volantă „Aspecte din activitatea Muzeului satului"

Activitatea cultural-educativă a unui muzeu nu se desfășoară numai în expoziția permanentă, ci și printr-o serie de alte mijloace care urmăresc să facă cunoscut în cercuri cît mai largi patrimoniul muzeului. În acest sens, pe lîngă alte metode folosite cu succes (conferințe de specialitate, articole, difuzare de afișe), Muzeul satului organizează expoziții volante cu tema « Aspecte din activitatea muzeului », adresate publicului din alte localități care n-au posibilitatea să viziteze muzeul. Rezultatele obținute prin montarea unei prime expoziții în anii 1960—1961 în 12 orașe din țară (70 000 vizitatori și 14 articole apărute în presa locală) au demonstrat eficacitatea acestui mijloc de popularizare

https://biblioteca-digitala.ro

și au determinat folosirea în continuare a acestei metode.

A doua expoziție cu aceeași temă s-a organizat în cursul anului 1965. Tematica urmărește să prezinte muzeul în ansamblul său, să scoată în evidență ideile generale ale expoziției de bază, fără să neglijeze nici alte aspecte ale activității muzeografice. Dificultățile izvorîte din prezentarea unor probleme atît de complexe în spațiul restrîns al unei expoziții volante au fost depășite prin utilizarea unor mijloace expoziționale corespunzătoare. Scopul și caracterul itinerant al expoziției au impus realizarea ei pe panouri de mici dimensiuni, ușor manevrabile, adaptabile la săli de mărimi și forme diferite, cu sisteme de asamblare rapidă, care să permită montarea ei în cît mai scurt timp.

La selecționarea materialului s-a urmărit alegerea celor mai interesante și mai caracteristice aspecte etnografice din fiecare zonă, pentru a evita monotonia și pentru a putea obține în final o imagine cît mai completă asupra muzeului. În acest scop, în afara fotografiilor, element predominant utilizat pentru ilustrarea ideilor tematice, s-a folosit și grafica, menită să pună accente și să concretizeze prin cifre aspecte legate de creșterea colecțiilor, a numărului de vizitatori etc. Un text și o hartă cu localitățile de origine a monumentelor din muzeu, însoțite de cîteva vederi generale de sate și imagini de la demontarea și reconstruirea unităților muzeale, un plan cu amplasarea construcțiilor pe terenul muzeului, explică vizitatorului cum se aduc construcțiile, din ce parte a țării provin, cum se reconstruiesc de către meșterii locali etc.

O suită de panouri ilustrează aspecte ale creației populare din muzeu: arhitectura locuinței, construcțiile anexe, monumente religioase, urmărind corelația dintre apariția și dezvoltarea lor în condițiile social-economice specifice zonelor din care provin. Imaginea casei din Sălciua — Țara Moților, a bordeiului din Castranova — Oltenia, ori a casei și porții din Berbești-Maramureș ilustrează bogăția și varietatea arhitecturii, măiestria cu care, îmbinînd nevoia de confort și gustul pentru frumos, meșterii populari au realizat adevărate opere de artă. Înfățișînd ansambluri și colțuri din interiorul caselor din muzeu, panourile următoare subliniază legătura dintre tipul de locuință și modul de organizare a interiorului.

Creația artistică populară este ilustrată și prin fotografii cu detalii după obiecte de diferite genuri, lucrate din lemn, textile, ceramică, metale etc.

Cîteva imagini cu vizitatori, un text privind activitatea cultural-educativă și un panou de mari dimensiuni cu planiglob, pe care sînt punctate cele 74 de țări de unde provin vizitatorii din ultimul an, încheie expoziția.

În totalitate, expoziția are un aspect unitar care, atît prin tematică, cît și printr-o prezentare atractivă, izbutește să creeze o viziune de ansamblu asupra muzeului, punînd pe primul plan cele mai interesante și mai semnificative aspecte. Fără îndoială că la aceasta contribuie și calitatea artistică a fotografiilor, unghiurile neașteptate și calitatea execuției lor. Imaginea casei din Dumitra, privită pe sub arcada porții, farmecul morii de vînt, bogăția și căldura interiorului de la Moișeni sînt doar cîteva exemple în acest sens. Grafica, executată de Radu Dan, cu tonalități subtile care își au izvorul în cromatica populară, conferă întregii expoziții o notă de prospețime și pitoresc. Realizată în mase mari de culoare, grafica este subordonată conținutului de idei al expoziției, încadrînd și punînd în valoare materialul expus. Motivele ornamentale, variate, sînt inspirate din arta populară românească.

Expoziția « Aspecte din activitatea Muzeului satului », destinată să circule în principalele centre raionale din țară, în stațiuni climaterice și balneare, a fost deschisă pentru început în orașele Zimnicea și Oltenița, unde s-a bucurat de un real succes

GEORGETA STOICA și NATALIA POPOVSCHI

https://biblioteca-digitala.ro

Pe pridvorul casei de la Văleni

muzee, expoziții, colecții

În memoria lui Nicolae Iorga

Prin locuri unde a trăit și a lucrat

Pe întinsul țării, puține sînt monumentele trecutului care să nu amintească într-un fel sau altul de Nicolae Iorga și față de care să nu se fi făcut simțită pasiunea savantului, sensibilitatea și exigența estetului, grija gospodarului. Însă locul unde amintirea lui trăiește și iradiază mai puternic este mediul familial și locul de creație al Vălenilor, transformat, prin puterea personalității sale, într-un cămin de cultură, într-un focar al umanismului.

Întemeiat cu un deceniu înaintea desăvîrșirii unității naționale, așezămîntul de la Văleni a fost conceput de inițiatorul său, ca un centru de lumină pentru toți românii dinlăuntrul și dinafara hotarelor de atunci, ca un nou mijloc de polarizare și răspîndire a culturii și aspirațiilor naționale din și în toate colțurile pămîntului românesc. Mai tîrziu, universitatea liberă și instituțiile pendinte, au continuat și consolidat această operă și după înfăptuirea unității politice, mărindu-și însă sfera de preocupări prin abordarea unei tematici mai largi și prin atragerea unui număr impresionant de cursanți străini. În felul acesta, așezămîntul întemeiat și condus de Iorga pînă în ultima clipă a vieții sale a îndeplinit un rol deosebit nu numai în istoria vieții spirituale a românilor, ci și pe tărîmul răspîndirii ideilor generoase ale cunoașterii, respectului reciproc și colaborării între popoare.

În locurile acestea, unde prezența marelui om de știință și umanist a lăsat urme atît de adînci și rodnice, a luat ființă o nouă unitate muzeală.

Casa din Văleni, unde Nicolae Iorga a locuit o parte a anului timp de peste trei decenii, a devenit în ziua de 28 noiembrie 1965 — ziua comemorării unui sfert de veac de la tragicul său sfîrșit — loc permanent de cinstire a memoriei cărturarului, popas, prilej de meditație și reculegere în fața mărturiilor unei vieți care a adus atîta cinste prestigiului țării și civilizației românești.

Muzeul memorial « Nicolae Iorga » are nota sa specifică, lesne sesizabilă oricare ar fi nivelul de cultură al vizitatorului. Întregul exterior, pînă la cele mai mărunte detalii arhitectonice — mobilierul, obiectele utile sau pur decorative, covoarele și celelalte țesături — degajă stăruitor preferința și dragostea învățatului pentru creația artistică populară. Admirînd această preferință, vizitatorul convine că o astfel de ambianță explică și ea, într-un fel, opera ce s-a născut aci, și poate, s-ar fi mirat dacă ea ar fi avut vreo altă notă dominantă. Oricum, el capătă certitudinea că toți cărturarii vestiți ai lumii care au păsit cîndva, ca oaspeți, pragul acestei case românești, luminoase, curate și modeste, au avut un motiv mai mult să prețuiască personalitatea gazdei și poporul din care ea s-a zămislit.

Camera de lucru a lui Nicolae Iorga — deci locul unde s-au creat multe din cele 15 000 de scrieri ale vieții sale —, departe de a fi somptuoasă, monumentală, corespunde însă perfect cu firea și cu simțul său estetic. O cameră de mărime obișnuită, un birou de asemenea obișnuit; pe o etajeră un pomelnic din veacul al XVIII-lea, apoi biblioteca unde privirea se oprește întîmplător pe vechi ediții din Balzac sau Lenau (marea lui bibliotecă se afla la București), o fotografie a lui Ferdinand Brunot cu dedicație, picturi miniaturale de pe vechi evanghelii. Un interior de lucru modest și plăcut, de o discretă eleganță. De altminteri înclinația către discret, către miniatural în alcătuirea de ansamblu și în alegerea motivelor decorative populare este o altă notă caracteristică a interiorului. Mobila, cu excepția biroului, țesăturile, covoarele au culori odihnitoare, mai mult deschise; se poate conclude chiar că în casa lui Iorga predomină toată gama de nuanțe a galbenului. Pe acest fond, într-o manieră aparte, miniaturizate și cu un contrast echilibrat al coloritului, apar elementele decorative românești.

https://biblioteca-digitala.ro

Portretele savantului, fotografiile de familie, tabloul în ulei al soției sale, Ecaterina Iorga, și alte obiecte, departe de a distona, formează, dimpotrivă, un tot armonios cu ornamentica populară.

În camera alăturată calendarul arată 9 noiembrie 1940. Data are însă o scurtă însemnare cu cerneală: « ultima filă rămasă pe perete, în dormitor, ziua cutremurului teribil ». Atunci casa clădită pe temelii foarte vechi a fost deteriorată, și Nicolae Iorga s-a mutat în locuința din Sinaia, de unde apoi avea să păsească spre moarte în același noiembrie tragic.

Desigur, muzeul memorial este viu și impresionant în primul rînd prin autenticitatea ambianței de viață și de muncă. Textele și fotografiile din sala de acces în camere evocă însă și episoade din afara Vălenilor și din afara hotarelor, de la chipurile părinților și străbunilor pînă la momentele de mare mîndrie națională cînd savantul român Nicolae Iorga primește omagiul celor mai mari învățați străini ai epocii. Firește, mintea lui excepțională a uimit mai întîi pe cărturarii țării sale; la bacalaureatul lui Iorga, Hasdeu, marele Hasdeu, putea de pildă să rostească astfel de cuvinte, consemnate astăzi în casa de la Văleni: « Am crezut că cei mai tineri vor învăța de la noi și iată că noi, profesorii, vom trebui să învățăm de la acest tînăr ». « Cum a putut un creier să conceapă atîtea lucrări și o mînă să le scrie !» — exclama uluit, mai tîrziu, Xenopol, marele Xenopol.

Străvechi și vestite lăcașuri de cultură ale Europei l-au primit apoi cu cele mai înalte onoruri și distincții. Oamenii de știință ai Vienei l-au cinstit în 1912 punîndu-i chipul pe un timbru omagial. Sorbona, Institutul Franței, Facultatea de teologie protestantă din Paris, Oxfordul și Universitatea Romei, universitățile din Cracovia, Genova, Wilna, Bratislava, Lyon, Strassbourg și Alger, ale căror catedre fuseseră onorate cu vasta lui erudiție, cu eleganța și verbul lui înflăcărat, l-au încununat, la rîndul lor, cu onoarea celor mai distinse titluri.

Vizitatorul urmărește cu sufletul răscolit drumul triumfal al lui Nicolae Iorga spre marele Panteon al științei, acolo unde numele lui strălucește astăzi printre titanii culturii universale și unde el reprezintă o parte, o foarte mare parte din contribuția pe care poporul său de la Dunăre și Carpați a adus-o luminilor acestui veac. Numai așa se pot explica și citi astăzi la Văleni cuvinte ca ale rectorului de la Oxford, rostite în clipa cînd Iorga primea titlul de doctor « honoris causa » al multiseculerei universități britanice: « Vă prezint un bărbat în multe învățat și a multe scriitor — pe care dacă aș voi să-l numesc Tit-Liviu al Daciei ale transdanubiene, ar fi să ascund ceea ce ar trebui rostit mai înainte de toate, anume: că el a scris opere istorice în patru limbi, că a mers pînă la izvoarele cele mai ascunse, că a prefăcut în piese de teatru povestiri istorice și și-a împletit numele său cu însăși istoria ».

★

« În viață, în simțire, în scris, în gînd, cînd te uiți bine, rămîne mai ales ce ai dat altora, ce-ai lăsat de la tine, ce-ai jertfit . . . Astfel, poți rămîne pentru multe timpuri un stîlp de lumină caldă în jurul căruia crește și înflorește viața ».

Această reflecție a lui Nicolae Iorga este un motto al expoziției organizate la Institutul de istorie al Academiei. El poate însă fi tot atît de bine un motto pentru ansamblul operei sale, ca și pentru istoricul unei vieți ce a însemnat atîta pentru România.

Ultima parte a acestei vieți și a acestei opere s-a desfășurat și înfăptuit în instituția care îi poartă astăzi numele: fostul Institut de istorie universală creat și condus de el.

Expoziția organizată actualmente în acest institut în colaborare cu Biblioteca Academiei completează pe cea din Muzeul memorial de la Văleni, ilustrînd cu noi mărturii momente din viața ilustrului savant. Apar și aici, între altele, episoade din Văleni. De pildă, programul unei zile obișnuite de vară la universitatea liberă. Se remarcă diversitatea temelor: curs de limba română, conferințe (Monumentele Egiptului, Progresele bibliografiei și biblioteconomiei, Humorul elen etc.), repetiție la cor, vizionarea unei piese . . .

O altă zi din Văleni, de astădată în familie: tatăl a schițat portretele copiilor, indicînd nu numai ziua (12 ianuarie 1914), ci chiar și ora.

Vitrinele conțin piese felurite: manuscrise din Istoria românilor, poemul dramatic « Prometeu », o diplomă din partea Institutului sud-est european, « fundațiunea sa », cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, fotocopii după titlurile — cîteva din atîtea mii — scrierilor sale: Istoria românilor, Istoria industriilor la români, Studii și documente . . .

Suita de documente fotografice fixează pentru posteritate imagini de neuitat ale unei activități multilaterale, prodigioase începute mult înainte de a urca pe catedra universitară (acest triumf avea loc la vîrsta de numai 23 de ani !) și duse neîntrerupt cu pasiune și dăruire de sine pînă în ceasul sfîrșitului; iată-l cu participanții la Congresul ligii culturale, apoi cu Charles Diehl în 1933 la Varșovia și tot acolo vorbind la congres, cu Titulescu în 1935, ca vicepreședinte al Comitetului de studii istorice (Zürich 1938), între țăranii români și între savanții Sorbonei, între membrii Academiei Române și cu elevii Școlii române din Paris, la Oxford, la Bratislava . . .

În 1933 avertizează asupra intențiilor lui Hitler sub titlul: « Primejdie de război », se ridică împotriva « oamenilor singelui », vorbește, scrie, e prezent în luptă pînă la sfîrșit.

Activitatea cotidiană, cu tot clocotul ei, nu-l poate împiedica să aducă mai departe glorie, cinstire țării sale.

Și pentru că expozițiile nu pot înfățișa decît crîmpeie ale activității principale a lui Iorga — cuvîntul scris — socotim mai util să încheiem această scurtă evocare cu cele rostite în ziua de 18 martie 1930, la New York, de profesorul L. Gerig de la Universitatea Columbia. El spunea atunci: « De curînd s-a formulat întrebarea: oare Renașterea a istovit pînă într-atît vitalitatea intelectuală a oamenilor încît veacurile ce i-au urmat n-au mai putut oferi decît slabe imitații ale minților atotcuprinzătoare pe care acea epocă le cunoscuse? Să nu mai fie oameni mari în zilele noastre? Cînd probleme de soiul acesta se discutau în presă în anii din urmă, cînd pînă și unii oameni de mare merit păreau înclinați să creadă că viața modernă nu-i prielnică înfloririi unor aptitudini intelectuale ieșite din comun gîndul meu se îndrepta spre Nicolae Iorga, această inteligență suverană. Sîntem ori nu dispuși s-o recunoaștem, faptul rămîne că Nicolae Iorga e una din personalitățile culturale cele mai extraordinare, dacă nu chiar, așa cum sînt adînc convins, personalitatea culturală cea mai extraordinară a vremii noastre ».

MATEI IONESCU

https://biblioteca-digitala.ro

păstrarea patrimoniului muzeal

IOSIF KORÓDI

RESTAURAREA ŞCONSERVAREA OBIECTELOR DE METALA MUZEUL DE ISTORIE CLUJ

Obiectele de metal provenite din săpăturile arheologice sînt de cele mai multe ori deformate de oxidare, produs al substanţei lor proprii şi al mediului în care s-au păstrat. În condiţiile muzeistice, în contact cu aerul, obiectele încep « să transpire », pe suprafaţa lor apar urme de umezeală, care analizată ne dă o reacţie a componenţilor: metalul respectiv, oxigen, clor etc. (Fr. Rathgen). Peste ciţiva ani oxidarea şi coroziunea devin atît de accentuate încît frumuseţea obiectelor (multe din ele, la prima aparenţă deteriorate, sînt de o reală frumuseţe) va dispărea fără să fie bănuită măcar şi fără ca tehnica folosită la executarea lor să stîrnească vreo atenţie din partea cercetătorilor. În urma tratării lor în mod insuficient şi într-un fel impropriu sau chiar greşit, răul se va accentua, obiectele se vor distruge. Astfel, restaurarea (restabilirea formei originale [1]) şi conservarea obiectelor de metal constituie o problemă de primă urgenţă, dar totodată şi cea mai grea a restauratorilor. Pentru a putea corespunde acestor sarcini, laboratoarele muzeelor trebuie înzestrate cu instalaţiile şi materialele moderne necesare [2] şi cu personal tehnic competent. De aceea socotim necesar să expunem în acest articol experienţa noastră — metodele folosite de noi — cu menirea de a remedia măcar în parte lipsurile prezente [3].

« *Conservarea obiectelor muzeistice de metal este o ştiinţă de sine stătătoare* » (H. J. Plenderleith). Tratarea începe cu examinarea amănunţită a pieselor, cu scopul de a determina gradul de coroziune, existenţa sau lipsa unui miez metalic. Această operaţie, în lipsa aparatului Roentgen, se face cu lupa, cu un magnet, în cazul obiectelor de fier, şi după densitate sau chiar în mod mecanic, în cazul obiectelor neferoase. Potrivit rezultatelor obţinute şi în funcţie de starea obiectelor se va hotărî aplicarea metodei celei mai adecvate.

În esenţă, metodele se grupează în următoarele trei categorii mari: reducerea electrochimică şi electrolitică, utilizarea solvenţilor şi procedee mecanice [4].

Ţinînd seamă de faptul că în ultima vreme cercetătorii nu se limitează numai la descrieri morfologice, ci caută să studieze multilateral orice obiect, să-i lămurească metodele de elaborare, istoricul, şi, pe cît e posibil, şi istoria societăţii care l-a creat, şi de faptul că în cazul unor asemenea cercetări trebuie aplicate toate realizările noi ale ştiinţei (roentgenografia, analiza spectrală, chimică şi termică, care permit precizarea unor fapte importante pentru istorie) [5], noi dăm prioritate metodei *reducerii electrolitice*, combinată, în limita necesităţilor, cu procedee mecanice, urmată apoi de procedee de conservare. Rezultatele noastre, bazate pe tratarea a mii de obiecte metalice, au dovedit că numai această metodă asigură restabilirea formei originale sau cît mai apropiate de original a obiectelor, cu o suprafaţă curată şi estetică, fără să modifice structura metalografică (importantă pentru analize ulterioare), fără să atace sau să degradeze miezul metalic existent. Ea asigură şi posibilitatea unei bune conservări.

Pentru demonstrarea *caracterului ştiinţific* al metodei reducerii electrolitice, în prima parte a lucrării vom încerca să expunem problema complexă a oxidării şi reducerii în lumina ultimelor cercetări şi la nivelul necesar pentru înţelegerea proceselor electrochimice ce se petrec, avînd în vedere, evident, că lucrarea se adresează cadrelor de la muzee, în primul rînd restauratorilor, şi nu specialiştilor electrochimişti, iar în a doua parte vom descrie procedeele tehnologice utilizate în laboratorul nostru.

TEORIA OXIDĂRII ŞI REDUCERII

Procesele de oxidare — coroziune în cazul nostru — sînt reacţii chimice sau electrochimice eterogene care se petrec pe suprafaţa de contact a metalului cu mediul înconjurător. Caracteristică pentru coroziune este distrugerea suprafeţei metalelor [6], distrugere care se propagă apoi treptat în straturile mai adînci, fiind facilitată de inomogenitatea structurală a diferitelor metale, mai ales a celor antice [7].

După mecanismul de distrugere se disting două tipuri de coroziune: *a)* coroziune chimică şi *b)* coroziune electrochimică [8].

Coroziunea chimică, mai frecvent întîlnită în practica noastră muzeistică este coroziunea atmosferică. Prin reacţia treptată a metalului cu oxigenul şi cu impurităţile atmosferice (acestea avînd rol de catalizatori) moleculele de oxigen se scindează în atomi care se adsorb pe suprafaţa metalului. Oxigenul în stare atomică reacţionează cu metalul: atomii metalici pierd electroni şi se transformă în ioni, astfel metalul în stare liberă devine o combinaţie chimică. De exemplu, prin reacţia cuprului sau a fierului, la temperatură normală, cu oxigenul atmosferic, pe suprafaţa obiectului se formează un strat subţire de oxid cupros Cu_2O, respectiv de oxid feric Fe_2O_3 [9]. La unele metale pelicula subţire de oxid sau alte combinaţii (carbonat bazic, sulfat, sulfură etc.) poate împiedica oxidarea sau atacul mai departe a metalului [10]. În acest caz se formează un strat protector natural. Păstrarea stratului protector, care micşorează viteza de difuziune a oxigenului în reţeaua metalului (fig. 1), are mare importanţă practică. În unele cazuri provocăm în mod intenţionat formarea unor asemenea pelicule pe obiectele de metal, cu ajutorul reactivilor chimici sau cu procedee electrochimice, cu scopul de a le proteja contra coroziunii. Însă stratul de oxid nu este totdeauna compact, ci uneori este poros, prezintă crăpături, incluziuni şi eroziuni prin care atomii de oxigen pot pătrunde şi pot ajunge la suprafaţa metalică. Tot aşa şi atomii metalici se deplasează prin reţeaua cristalină a oxidului spre exterior şi procesul de oxidare progresează [11].

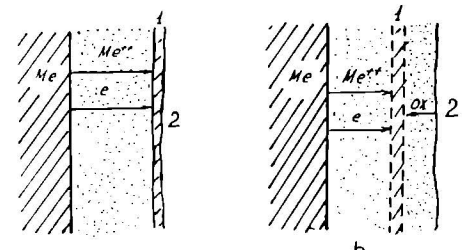

Fig. 1 *Schema difuziunii particulelor prin peliculă (după Gh. Hagymaş):*
1 — zona de creştere a peliculei; 2 — mediul oxidant; *a* — formarea oxidului cupros (difuzează numai ionii metalici şi electronii); *b* — formarea oxidului feric (difuzează ionii metalici, electronii şi agentul oxidant).

Coroziunea electrochimică a metalelor se petrece în condiţii arheologice, în pămînt, în prezenţa electroliţilor, formaţi de către umiditatea pămîntului cu sărurile solului [12]. Obiectele de metal în general nu sînt chimic pure. Ele sînt, pe de o parte, aliaje, pe de altă parte conţin diferite impurităţi. Adaosurile în aliaje: cositorul în bronz, plumbul în bronzul negru, zincul în alamă etc. sau impurităţile (carburile, sulfurile şi metalele străine) se prezintă sub formă de granule mici care, avînd potenţiale diferite, în contact cu electroliţii formează adevărate « micropile galvanice » (A. de la Rive, 1830). În majoritatea cazurilor adaosurile sau impurităţile formează catozii, iar metalul propriu-zis anozii (fig. 2). Coroziunea se produce în jurul microanozilor prin oxidarea, respectiv dizolvarea anodului.

Este evident că această coroziune electrochimică se produce nu numai atunci cînd catozii sînt microscopici, ci şi atunci cînd aceştia sînt perceptibili ca mărime şi formează macropile [13].

În mod concret, în cazul unei catarame de bronz (cupru-staniu), cu ac de fier, aflată în mediu umed, se petrece următorul proces electrochimic (fig. 3): apa se disociază

$$H_2O \rightleftarrows H^+ + OH^-$$

cuprul—catarama—şi fierul—acul—acoperite cu un strat de electrolit formează o macropilă galvanică, avînd electrozii scurtcircuitaţi [14]. Electrolitul conţine ioni de hidrogen H^+ şi ioni de hidroxil OH^-, care poartă sarcini electrice. Fierul, fiind un metal mai activ decît cuprul [15], devine anod şi cedează electronii

[1] H. J. Plenderleith, *The conservation of antiquities and works of art*, London, Oxford University Press, 1957 (1962), p. 235; A. L. Mongait, *Arheologia în U.R.S.S.*, Bucureşti, 1961, p. 35. (Traducere din l. rusă).

[2] Pentru înzestrarea unui laborator modern de restaurare vezi: Ed. Salin, *Le laboratoire de recherches archéologiques au Musée historique Lorrain*, în *Techniques et Civilisations*, vol. V, nr. 4, 1956, p. 173 şi urm.; B. v. Mühlethaler, *Das Chemisch-Physikalische Laboratorium*, în *Schweizerisches Landesmuseum in Zürich*, Jahresberichte, 1959—1960, p. 69 şi urm.

[3] O parte din metodele folosite de noi au fost comunicate, în cadrul schimburilor de experienţă din toamna anului 1964, Muzeului regional de arheologie Dobrogea şi Muzeului regional Baia Mare. Cu această ocazie la Constanţa s-au montat două instalaţii de electroliză, identice cu cele ale muzeului nostru.

[4] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 186.

[5] A. L. Mongait, *op. cit.*, p. 32—33.; Ed. Salin, *op. cit.*, p. 174.; vezi şi S. Goldenberg şi ing. St. Kovács, *Contribuţie la istoria elaborării si prelucrării oţelului în Transilvania în perioada evului mediu*, în *Metalurgia si construcţia de maşini*, 1957, nr. 11, p. 2—7 şi nr. 12, p. 13—18; E. Stoicovici, *Die metallographische Untersuchung der dakischen Matrizen*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Band 7, nr. 1, 1964, Bukarest, 1964, p. 32—36.

[6] Gh. Hagymaş, C. Firoiu, O. Radovici, *Coroziunea si protecţia metalelor*, Editura tehnică, Bucureşti, 1963, p. 11; G. V. Akimov, *Fémek korróziójának elmélete és vizsgálatának módszerei*, Budapesta, 1951, p. 9. (Traducere din l. rusă).

[7] J. A. Hedvall, *Chemie im Dienst der Archäologie Bautechnik Denkmalpflege*, Akademiförlaget-Gumperts, Göteborg, 1962, p. 137, 139.

[8] Gh. Hagymaş şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 11.

[9] G. V. Akimov, *op. cit.*, p. 16 şi 28.

[10] Gh. Hagymaş şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 19; A. Moldoveanu, *Coroziunea obiectelor metalice si mijloace de apărare contra ei*, în *Revista Muzeelor*, 1964, nr. 2, p. 154.

[11] Gh. Hagymaş şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 20 şi 29.

[12] H. I. Plenderleith, *op. cit.*, p. 187.

[13] G. V. Akimov, *op. cit.*, p. 31—33,51.

[14] Gh. Hagymaş şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 51—54.

[15] N. Beketov a stabilit seria activităţii chimice a metalelor, numită *seria tensiunilor*, astfel:
Scăderea activităţii chimice a atomilor neutri

K, Na, Ca, Mg, Al, Mn, Zn, Fe, Ni Sn, Pb, [H,] Cu, Hg, Ag, Pt, Au.

Scăderea capacităţii ionilor de a accepta electroni

Cu cît un metal se găseşte mai la stînga în această serie, cu atît el este mai activ, cu atît este mai mare capacitatea sa reducătoare faţă de ionii altor metale, cu atît mai uşor el se transformă în ioni şi cu atît mai greu se reduc ionii lui, cf. N. L. Glinca, *Chimie generală*, Ed. tehnică, 1954, p. 440—442 (Traducere din l. rusă).

https://biblioteca-digitala.ro

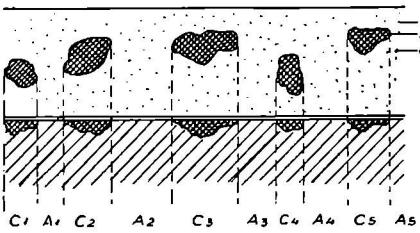

Fig. 2 *Schema micropilelor galvanice (după G. V. Akimov):* 1 — metalul de bază, anod (Cu); 2 — microcatod (Sn); 3 — electrolitul care produce coroziunea.

care intră în electrolit. Astfel atomul de fier se transformă în ioni de fier Fe^{2+}

$$Fe \longrightarrow Fe^{2+} + 2e^-$$

Ionii de fier Fe^{2+} combinîndu-se cu ionii de hidroxil OH^-, dau hidroxidul feros $Fe(OH)_2$

$$Fe^{2+} + 2OH^- = Fe(OH)_2$$

În prezența oxigenului și a apei $Fe(OH)_2$ se oxidează în hidroxid feric $Fe(OH)_3$, care este rugina:

$$4Fe(OH)_2 + 2H_2O + O_2 = 4Fe(OH)_3$$

În același timp electronii fierului trec la cupru care, devenind catod, se protejează

$$Cu + 2e^- \longrightarrow Cu^{2-}$$

Ionii de hidrogen, deplasîndu-se la catod, se transformă în atomi (molecule) și se degajă

$$2H^+ + 2e^- = 2H \longrightarrow H_2 \uparrow$$

Electronii în mișcare reprezintă curentul electric [16].

La toate procesele similare metalele mai puțin nobile, cu o activitate chimică mai mare, se corodează, iar metalele mai nobile, cu o activitate chimică mai redusă, se protejează (vezi fig. 8). Astfel, de exemplu, acele de fier de la fibulele de bronz și de argint, de asemenea obiectele de bronz argintate sau aurite, se distrug dacă pelicula de argint sau de aur prezintă eroziuni și fisuri. Am avut cazuri cînd dintr-o monedă romană de bronz acoperită cu argint nu s-au păstrat decît peliculele de argint de pe aversul și reversul ei [17].

S-a văzut deci că *oxidarea* este un proces în cadrul căruia atomii componenți ai metalelor *cedează electroni* care trec în formă de ioni. Este evident că pentru oprirea acestui proces de oxidare și pentru recuperarea unei părți din metalul oxidat, metoda cea mai indicată este aceea prin care se inversează procesul [18], adică prin care obținem *acceptarea electronilor* de către ionii metalelor. Acest proces este cunoscut în electrochimie sub denumirea de *reducere*.

Reducerea electrolitică a obiectelor de metal se bazează pe fenomenul electrolizei (fig. 4):

— electrolitul este o soluție de hidroxid de sodiu;

— catodul îl formează obiectul tratat, un cuțit de plug de fier, de pildă;

— anozii sînt niște plăci de fier obișnuite.

Procesele electrochimice ce se petrec sînt următoarele:

În electrolit se găsesc ioni de sodiu Na^+, ioni de hidrogen H^+, ioni de hidroxil OH^-, ioni de fier Fe^{3+} și, eventual, ioni de clor Cl^- (aceștia din urmă provin din stratul de rugină $Fe(OH)_3 + Fe\,Cl_2$ a obiectului tratat). La trecerea curentului, ionii cu sarcini pozitive (cationii) se deplasează spre catod, iar cei cu sarcini negative (anionii) spre anod.

La catod:

— Ionii de fier aflați în soluție la interfața metal-rugină, primind electroni din circuit *se reduc* și *se depun pe obiect*

$$Fe^{3+} + 3e^- = Fe$$

Deci în urma reacției se recuperează o parte din rugină în favoarea obiectului, deși aceasta este neperceptibilă, iar oxidul de fier rămas se înfoaie și o parte din el, desprinzîndu-se de obiect, se depune pe fundul vasului.

— Ionii de sodiu se reduc și ei

$$Na^+ + e^- = Na \downarrow$$

Sodiul elementar intră în reacție cu apa, formînd hidroxid de sodiu și hidrogen care, desprinzînd rugina, se degajă (sub formă de barbotare)

$$2Na + 2H_2O = 2NaOH + H_2 \uparrow$$

La anod:

— Ionii de hidroxil se transformă în apă și oxigen care se degajă

$$4OH^- - 4e^- = 2H_2O + O_2 \uparrow$$

— Ionii de clor se transformă în clor elementar care se degajă, dar atacă și anodul de fier

$$2Cl^- - 2e^- = Cl_2$$

Practic pentru noi este de o importanță deosebită mai ales procesul desfășurat la catod, prin care obținem atît reducerea, cît și curățirea obiectelor de metal,

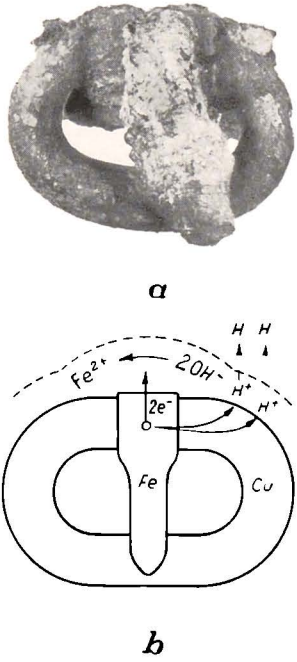

Fig. 3 *Macropilă galvanică:* *a* — cataramă de bronz cu ac de fier de tip gotic (Sîntana de Mureș); acul transformat în hidroxid feric; *b* — schema proceselor electrochimice la macropile.

[16] N. L. Glinca, *op. cit.*, p. 449.

[17] Proprietatea Muzeului din Cristur (Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară).

[18] Gh. Hagymaș și colaboratorii, *op. cit.*, p. 53 și H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro

fără degradarea în cea mai mică măsură a miezului metalic; mai puțin important este procesul anodic, pe care îl putem folosi eventual numai la curățirea prin corodare a unor obiecte de metal. Iată de ce toate laboratoarele moderne dau prioritate metodei bazate pe acest proces catodic și au rezerve serioase față de utilizarea solvenților chimici sau față de procedeele mecanice-termice [19].

TEHNOLOGIA REDUCERII ELECTROLITICE

Muzeul nostru — bazîndu-se pe rezultatele incontestabile ale cîtorva muzee străine și pe experiențele noastre preliminare privitoare la introducerea metodei reducerii electrolitice, făcute încă în anul 1961, și ținînd cont de numărul extrem de mare și de dimensiunile neobișnuit de variate ale obiectelor metalice provenite din săpături, aflate în posesia muzeului, de randamentul necesar impus, pe de o parte de urgența conservării acestor obiecte, iar pe de altă parte de cerințele activității științifice — , a pus în funcțiune două *instalații de electroliză* (fig. 5). Prima cu o densitate de curent de 10 A/dm² pentru obiectele mai mici, mai ales pentru monede și podoabe de bronz și de argint, a doua de 70 A/dm² pentru obiectele mari.

Ca *surse de curent continuu* utilizăm redresoare cu seleniu, marca Electromagnetica, tip PTG 45/70 și tip PMGE [20]. Acesta din urmă, de 10 A, este deosebit de corespunzător, fiind înzestrat cu ampermetru și cu două regulatoare de curent, brut și fin, care fac inutilă întrebuințarea unui reostat în plus. La tipul PTG de 70 A pentru reglarea curentului s-a confecționat un reostat provizoriu cu lichid (carbonat de sodiu). Desigur, sursele de curent au fost alese — în limita posibilităților — în funcție de suprafața pieselor de tratat, fiind cunoscut faptul că densitatea de curent catodic trebuie să fie de 10 A/dm².

Vasele în care se efectuează electroliza se confecționează din material izolant (sticlă, gresie, PVC etc.), care rezistă la soluțiile alcaline și acide, și au forme și dimensiuni potrivite obiectelor de tratat. Pentru piesele mici se folosesc niște vase de acumulatoare dreptunghiulare, foarte practice, și borcane de șoareci cilindrice de 10—20 l, iar pentru obiectele mari vase de gresie de 100—200 l.[21] și un vas dreptunghiular de 125 l confecționat de noi, din tablă de stiplex.

Electrozii sînt formați, pe de o parte, de obiectele muzeistice, avînd rol de catod (—), pe de altă parte de anozii (+), confecționați din tablă sau benzi de metal de 1—2 mm grosime, din cărbune (grafit), în funcție de elementul de bază și natura obiectelor. Astfel, pentru obiectele de fier se utilizează anozi de fier laminat și de tablă de V_2A (inoxidabilă), pentru cele de bronz și cupru se întrebuințează tablă de cupru, iar pentru cele de argint anozi de cărbune și de plăci inoxidabile [22].

[19] M. V. Farmakovski, *Conservarea si restaurarea obiectelor de muzeu*, București, 1954, p. 53,56—59 și 68—69. (Traducere din l. rusă); H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 191 și urm.; I. Banner și colaboratorii, *Régészeti kézikönyv*, Budapesta, 1954, p. 333—339.

[20] Datele tehnice:

a) Tip PTG 45/70	Rs. 7 0452
Rețea 3 × 380/220	50 Hz
40/45 V — 70 A	220 Kg
b) Tip PMGE	RS 70 534 A
Rețea 120/220	50 Hz
6/45 V 10 A	35 Kg

Aparatele și celelalte piese ale ambelor instalații funcționează perfect, fără a fi prea pretențioase la mînuire și întreținere.

[21] Fabricate la Combinatul chimic Tîrnăveni.

[22] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 223. Se mai folosesc și plăci de platină, vezi I. B. Pelikán, *Konzervace zlatých a stříbrných předmětu*, în *Archeologické rozhledy*, Roènik XV, 1963, Sešit 4, p. 494; Nu se recomandă folosirea unor vase de metal drept vase-anozi, deoarece în acest caz raportul dintre catozi și anozi nu poate fi respectat și corodarea ce se produce la anod distruge vasul (vezi H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 196).

Forma anozilor este în general dreptunghiulară și de partea lor superioară se sudează cîte o vergea sau bandă de cupru de cca 10—20 cm. lungime, cu ajutorul căreia se fixează, atîrnîndu-se pe bara purtătoare de anozi (fig. 6). Se folosesc în același timp mulți anozi, potrivit dimensiunii obiectelor, ținînd seamă că raportul corect dintre suprafața totală a anozilor și cea a obiectelor cu rol de catod este 1,25 : 1. Depășirea acestui raport răstoarnă echilibrul necesar și prelungește inutil electroliza. Dacă piesele prezintă

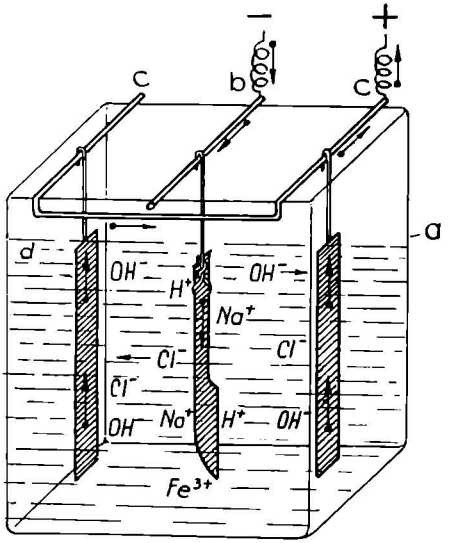

Fig. 4 *Schema proceselor electrochimice la reducerea electrolitică a unui obiect de fier:*

a — vasul; *b* — catodul (—); *c* — anozii (+); *d* — electrolitul.

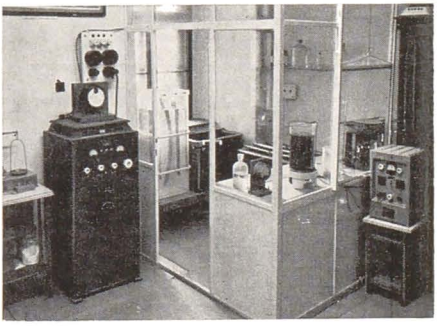

Fig. 5 *Ansamblul instalațiilor de electroliză.*

formă geometrică complicată, cu spațiu și cavități interioare (de ex. mojare farmaceutice, țevi de tun etc.), se utilizează anozi secundari care urmăresc în linii mari forma pieselor și se izolează de ele. Distanța convenabilă între anozi și piese este de 5—10 cm.

Piesele și anozii se atîrnă pe bare sau tuburi de cupru ori alamă, care se sprijină pe muchea superioară a vasului. Barele—una la mijloc pentru obiecte-catozi și două laterale, legate între ele, pentru anozi — servesc în același timp și pentru trecerea curentului la electrozi.

https://biblioteca-digitala.ro

Curentul se aduce la bare prin cîte un cablu flexibil cauciucat de 4 × 2,5 mm de mare intensitate în cazul instalației de 70 A. Cele patru fire se unesc și se sudează de papucii ce se conectează la bornele corespunzătoare ale redresorului, iar de celălalt capăt al cabluriior se sudează cîte un tub, formînd astfel un sistem de conectare asemănător bananelor, cu ajutorul căruia se leagă de redresor, după nevoie, oricare dintre vasele-electrolizoare.

Electrolitul general utilizat este soluția de 5—10% de hidroxid de sodiu [23], atît pentru obiectele de fier, cît și pentru obiectele de bronz. Totuși, pentru piesele mai fine și ornamentate, ca și pentru cele cu miez metalic mai slab, este preferabilă folosirea unei soluții de hidroxid de potasiu, care acționează mai lent. Pentru obiectele de argint în loc de soluția de hidroxid de potasiu se mai întrebuințează acid formic în diluție de 15% [24], eventual o soluție de 5% sau 60—70% acid sulfuric [25]. În ultimul caz obiectul se fixează în mod excepțional la anod.

La prepararea electrolitului hidroxidul de sodiu în solzi, respectiv acidul formic sau sulfuric, se toarnă în apă și se amestecă intens. După nevoie se adaugă apă sau hidroxid de sodiu pînă ce se atinge densitatea necesară [26]. Deși toleranța la densitate este relativ mare, dacă apa se evaporă, lipsa se completează periodic. Menținînd densitatea electrolitului la valoarea constantă indicată, ea poate fi utilizată timp îndelungat, schimbarea în general fiind necesară doar de două ori pe an. Concentrația exagerată a electrolitului îi scade conductibilitatea.

Densitatea curentului calculat pe suprafața obiectelor-catozi influențează în mod deosebit mersul electrolizei. Pe cînd la obiectele de fier ea poate să ajungă la 10 A/dm², la obiectele neferoase se recomandă să nu depășească 2 A/dm², iar în cazul folosirii electroliților acizi la piesele de argint să fie numai de 1 A/dm² [27].

Tensiunea curentului variază de asemenea în funcție de dimensiunea pieselor-catozi de la 6—30 V. În practică, în cazul folosirii redresoarelor indicate, tensiunea se reglează în mod automat la valorile necesare.

Procedeul tehnologic la reducerea electrolitică a obiectelor metalice este simplu, totuși anumite norme trebuie respectate.

Se supun reducerii electrolitice numai obiectele care au miez metalic coerent [28]. *Nu pot fi reduse obiectele metalice aurite, argintate, cositorite, în general cele acoperite cu alt metal sau podoabe de argint avînd ornamentație în nielo. Pentru metalele diferite se folosesc băi, respectiv electrolizoare, separate.* Deci nu se tratează, de exemplu, un obiect de fier într-o baie în care se reduc obiectele de bronz și nici invers, deoarece electrolitul deja utilizat pentru anumite metale conține o oarecare cantitate dizolvată din acestea, ceea ce se va depune pe metalul cu alt element de bază.

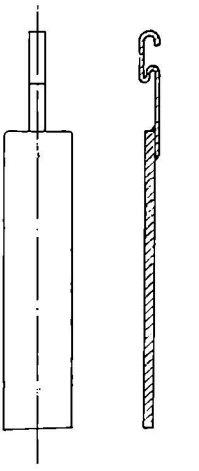

Fig. 6 *Anod dreptunghiular.*

Procesul tehnologic se începe cu examinarea temeinică a obiectelor cu scopul de a constata dacă ele pot fi reduse electrolitic sau nu (vezi pag. 50). Obiectele provenite din săpături, mai ales cele de fier, pentru îndepărtarea rămășițelor de pămînt și a crustei de rugină exfoliate, se spală în apă și se curăță prealabil mecanic. Astfel evităm încărcarea inutilă a băii electrolitice cu materiale care micșorează eficacitatea electrolitului. Se dezvelește miezul metalic în cîteva locuri cu ajutorul unei pile sau al unui răzuitor și se leagă piesa cu sîrmă de cupru sau se fixează în dispozitive de prindere, așa încît legătura să aibă contact cu miezul, apoi se introduce în întregime în electrolit, fixînd-o de bara catodului. Se impune ca sîrma de legătură sau dispozitivul de prindere să aibă secțiune corespunzătoare, adică rezistență electrică scăzută, proporțională cu mărimea piesei, ca să permită trecerea curentului de

TABEL RECAPITULATIV

Materialul tratat	Obiectul fixat la	Electrolitul				Densitate de curent A/dm²	Durata electrolizei în ore
		Temperatura: 18—20°C					
		soluție	%	densitatea	°C		
Fier	catod	hidroxid de sodiu	5—10	1,055—1,110	15	10	4—6
Bronz, cupru	catod	hidroxid de sodiu	5—8	1,055—1,090	15	1—2	2
		hidroxid de potasiu	5—8	1,045—1,070	15	1—2	3
Argint	catod	acid formic	15	1,036	20	1—3	2—3
	anod	acid sulfuric	5	1,033	15	1—2	20 minute

[23] Sodă caustică (solzi) comercială.

[24] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 223 și I. B. Pelikán, *op. cit.*, p. 494.

[25] Acțiunea corozivă a acidului sulfuric crește cu mărirea concentrației pînă la 50%, după care scade brusc datorită apariției fenomenului de pasivare. Concentrația de 3—5% are deci același efect ca cea de 60—70% (cf. I. V. Nicolescu, *Tehnologie chimică generală*, Ed. tehnică, București, p. 156 și Gh. Hagymaș și colaboratorii, *op. cit.*, p. 130).

[26] C. D. Nenițescu și Viorica Ioan, *Manualul inginerului chimist*, vol. II, Editura tehnică, București, 1952, p. 1 068, 1 080 și 1 128.

[27] I. B. Pelikán, *op. cit.*, p. 494.

[28] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 235.

https://biblioteca-digitala.ro

mare intensitate [29]. Bornele și suprafețele de contact trebuie să fie în permanență curate.

Conectarea sursei de curent se face numai după introducerea piesei în electrolit, iar scoaterea ei din electrolit se face numai după deconectarea sursei; în caz contrar există pericol de explozie din cauza gazului detonant, format din hidrogenul și oxigenul degajat.

Imediat după conectarea curentului observăm o vie desprindere a bulelor de gaze de pe obiect și de pe anozi, precum și degajarea lor.

Eficacitatea reducerii poate fi mărită prin micșorarea distanței dintre anozi și piesele catozi, prin mărirea densității curentului catodic — natural numai în limitele mai sus arătate — sau, mai ales, prin perierea repetată a obiectelor și prin îndepărtarea mecanică a petelor de rugină rămase în fisurile și cavitățile obiectelor. Astfel se obține avantajul de a putea urmări efectul procesului în fazele lui diferite.

Durata tratamentului depinde mai ales de gradul de coroziune a obiectelor. Creșterea intensității curentului în timpul procesului ne arată că rezistența straturilor de rugină a început să cedeze. Această creștere trebuie compensată [30] cu ajutorul reostatului, respectiv cu ajutorul regulatoarelor. Pe cînd metalele neferoase, la un regim normal, se curăță relativ repede, în 1—2 ore, obiectele de fier puternic corodate au nevoie de 4—6 ore.

Ne-am lovit evident de cazuri, cînd normele tehnologice generale sus—arătate n-au corespuns naturii specifice a obiectelor, pretinzînd procedee deosebite. Vom aminti numai cîteva din cele mai caracteristice.

Cînd suprafața obiectului depășește capacitatea redresorului, durata electrolizei se prelungește proporțional. Astfel, de exemplu, reducerea unui mojar farmaceutic, avînd suprafața exterioară de peste 50 dm², iar cea interioară de 30 dm², a durat cca. 40 de ore. În prima fază s-a efectuat electroliza exterioară a mojarului, aplicînd patru anozi jur-împrejur, apoi în faza a doua s-a redus partea interioară, folosind mojarul însuși ca vas și catod, plasînd anozii în cavitatea lui interioară. Procesul a fost întrerupt de cîte două ori, obiectul fiind scos și periat sub apă curgătoare. Acest procedeu s-a aplicat la curățirea celorlalte patru mojare și la un cazan farmaceutic de dimensiuni asemănătoare. Metoda aceasta poate fi folosită și la curățirea interioară a țevilor de tun sau de arme. În alte cazuri speciale, cînd atît suprafața cît și dimensiunea obiectelor au depășit capacitatea instalației noastre (cu lungimea maximă de 100 cm), s-a aplicat tratamentul parțial în două faze. De exemplu, în cazul reducerii celor două benzi de fier de la poarta castrului roman de la Porolissum, avînd fiecare lungimea de 182 cm și în cazul reducerii celor două săbii feudale de două mîini cu lungimea de 172 cm.

Cînd avem de tratat obiecte executate din materiale diferite: — anorganice și organice — de exemplu piese metalice aplicate pe obiecte de lemn, os, fildeș, piele etc. care nu se pot introduce în baia electrolitică fără degradarea părții organice, se procedează în felul următor: pe o bucată de tablă de 1 mm grosime se așază o bucată de pîslă sau vată de mărime corespunzătoare, înmuiată în electrolit, deasupra pîslei sau vatei se așază partea metalică de tratat a obiectului. Le prindem cu cleme sau le legăm cu sfoară ca să nu se deplaseze, avînd grijă ca pîsla cu electrolitul să nu atingă obiectul nemetalic. La nevoie obiectul se fereşte, învelindu-l în folie de PVC sau aplicîndu-i un strat de parafină caldă, dacă aceasta nu-l degradează. Conectăm apoi polul negativ al redresorului de piesa metalică care formează astfel catodul, iar cel pozitiv de tablă care va servi drept anod. Natural, în asemenea cazuri, reducerea fiind executată în faze, durata ei se va prelungi și, pe lîngă perierea repetată, va fi nevoie și de reîmprospătarea «compresei» de electrolit. Acest procedeu s-a aplicat printre altele la o serie întreagă de arme feudale cu pat de lemn nedemontabil și la multe săbii, avînd mînerul și teaca executate din lemn învelit cu piele și plăci de argint ornamentate. Cînd părțile metalice ale unui obiect eterogen sînt prea slăbite pentru a rezista curățirii mecanice sau cînd de obiect s-au lipit părți din materiale organice a căror păstrare e absolut necesară, se aplică tot această metodă.

Avem obiecte de bronz parțial corodate și parțial acoperite cu o frumoasă patină nobilă. Pentru a păstra această peliculă prețioasă o acoperim cu un strat uniform de parafină, lăsînd libere numai părțile care urmează să fie tratate. Executăm apoi reducerea normală a obiectului, iar după periere și dezalcalinizare părțile proaspăt curățite se acoperă cu patină artificială, de culoare cît mai apropiată de cea originală. Am procedat astfel și la restaurarea unui coif celtic, descoperit la Ciumești [31], avînd deasupra o pasăre din plăci de bronz.

Monedelor li se acordă un procedeu tehnologic special, cunoscută fiind valoarea lor științifică deosebită. Ele pot fi reduse electrolitic și în serii mai mari. Se prind de niște grătare special executate sau se leagă cu o sîrmă de cupru moale în serie de cîte 10—12 bucăți [32] și se introduc în baie cîte 10 serii; eventual se varsă pur și simplu cîte 100 bucăți într-un coș din țesătură de sîrmă și se scufundă în baie. Coșul se scoate din cînd în cînd și se scutură ca monedele să se miște, formînd un contact mai perfect între ele. După reducerea electrolitică se observă uneori depunerea unui strat subțire de cupru pe suprafața monedelor de argint. Pentru îndepărtarea acestuia se indică folosirea unei soluții de 20% azotat de argint. În timpul tratamentului se desprinde o cantitate echivalentă de argint, de structură spongioasă și în același timp cuprul se dizolvă [33].

Urmînd întocmai procedeul tehnologic general sau procedeele speciale—sus arătate, rezultatele obținute au fost totdeauna bune, în unele cazuri chiar uimitoare. Ni s-a întîmplat ca la examinare, pe suprafața corodată și acoperită cu oxizi a obiectelor, să nu putem descoperi nici cu lupa urme de ornamentație sau scriere, iar după reducerea electrolitică să apară ornamentația subtilă sau scrierea citeață (fig. 7,8). Ca exemplu citez restaurarea recentă a unui fragment de diplomă militară romană, din castrul de la Romănași, acoperită complet cu un strat verde poros (carbonat bazic de cupru), pe aversul căruia s-au văzut parcă zgîriate cu linii de 0,2 mm. trei nume romane incomplete, iar pe revers nu s-a putut observa absolut nimic. După reducere a apărut pe ambele fețe scrierea completă, cu niște litere incizate de cca. 0,8 mm. [34]

★

Ca o completare a procedeelor de mai sus aplicăm de la caz la caz, mai mult sub formă de electroliză locală, metoda reducerii electrochimice.

Reducerea electrochimică se bazează pe principiul protecției catodice, care transpune corodarea, în prezența unui electrolit, pe un obiect secundar [35]. În domeniul restaurării acest procedeu este cunoscut în general sub denumirea de «metoda lui Krefting». Noi o aplicăm numai în cazurile cînd obiectul are cîteva pete de rugină și reducerea lui integrală este inutilă.

Ca «obiect secundar» folosim praf de staniu, de zinc, de aluminiu sau magneziu. Electrolitul este soluția de hidroxid de sodiu, a cărui concentrație variază în funcție de materia de bază a metalului tratat și de felul obiectului secundar.

---

[29] Se recomandă folosirea sîrmei de cupru de Ø 1 mm care la nevoie se dublează, se triplează etc.

[30] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 195.

[31] Proprietatea Muzeului regional Baia Mare.

[32] M. V. Farmakovski, *op. cit.*, p. 57.

[33] I. B. Pelikán, *op. cit.*, p. 495.

[34] O altă metodă electrolitică, bazată pe procesul catodic, este așa—numitul procedeu Bullard-Dunn, elogiat de către H. I. Ersfeld. Descrierea metodei în *Funde der Vorzeit*, Weimar, 1955, p. 120, fiind incompletă, noi am aplicat-o recent, conform descrierii lui B. Bártfai, *Galvanotechnika*, Budapesta, 1956, p. 97. Deși experiențele noastre incipiente ne fac încrezători și par a confirma părerile lui Ersfeld, o exprimare definitivă asupra metodei ar fi timpurie.

[35] Gh. Hagymaș și colaboratorii, *op. cit.*, p. 93.

https://biblioteca-digitala.ro

Obiectul secundar / Metalul	Concentrația electrolitului %			
	Staniu	Zinc	Aluminiu	Magneziu
Fier	10—15	5—10	2—5	2—3
Bronz	5—10	2—5	1—3	1—2
Argint	3—4	2—3	1—2	0,5—1

În cazuri excepționale, cînd tratăm obiecte cu pete de rugină foarte persistente pe miez metalic solid, mărim concentrația electrolitului de hidroxid de sodiu pînă la 20% sau apelăm la un agent chimic mai activ, adică la o soluție de 10% acid sulfuric [36]. Repetarea consecutivă a procedeului este preferabilă ridicării abuzive a concentrației, care, în cazul folosirii granulelor de aluminiu, poate să ducă la dizolvarea și depunerea lor pe obiect sub forma unui strat neestetic. Procedeul tehnologic este următorul: după curățirea mecanică prealabilă a petelor de rugină le acoperim, de pildă, cu praf de zinc, apoi turnăm cîteva picături formînd oxidul de zinc, care apare sub formă de praf alb. [37]

Procedeul poate fi folosit și pentru reducerea electrochimică integrală a obiectelor, dar cu un rezultat mai puțin mulțumitor decît în cazul reducerii electrolitice. Obiectul se așază într-un vas de sticlă sau porțelan, se acoperă în întregime cu granule de zinc (aluminiu, magneziu), respectiv se înfășoară în folii de staniu peste care se toarnă o soluție de hidroxid de sodiu în concentrația sus-arătată. Durata procesului depinde de starea obiectului și de concentrația electrolitului. Încălzind electrolitul deasupra unui vas cu aburi,

a

b

Fig. 7 *Monede romane de argint din tezaurul de la Țaga: a* — înainte de curățire; *b* — după curățire.

de electrolit peste ele. Deasupra petelor apare imediat o barbotare vie, care se explică prin faptul că propriu-zis am înființat o pilă galvanică. La polul negativ al pilei, care este obiectul, se reduc ionii de fier din rugină și se degajă hidrogenul, desprinzînd rugina; la polul pozitiv (zincul), oxigenul se combină cu zincul și clorul, eficiența procesului va crește simțitor [38]. În toate cazurile rezultatul practic al procedeelor electrolitice constă în reducerea oxizilor și desprinderea treptată a ruginei. Oxizii și clorurile dizolvate, rămase în strat de pulbere neagră pe suprafața obiectului, precum și urmele de electrolit se îndepărtează printr-un procedeu

[36] H. J. Plenderleith, *op. cit*, p. 192—193 și M. V. Farmakovski, *op. cit.*, p. 60.

[37] I. Banner și colaboratorii, *op. cit.*, p. 333.
[38] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro

de *periere* și *spălare*. Pentru acest scop se folosesc diferite perii simple sau perii circulare de sîrmă, de sîrmă de alamă, de viscoză și de păr cu un diametru de 10—20 cm care se montează pe un polizor electric de 0,6 kW. Periile circulare dentare se montează cu ajutorul unei mandrine sau al unui prelungitor.

PROCEDEELE DE CONSERVARE

Reducerea și perierea este urmată de o serie de procese de dezalcalinizare, uscare-deshidratare și impregnare care în totalitatea lor se cunosc sub denumirea de conservare. Procedeele de conservare, determinate de natura obiectelor, avînd ca scop final păstrarea patrimoniului muzeistic obștesc, trebuie să corespundă condițiilor atmosferice specifice și să aibă în vedere posibilitățile de depozitare-păstrare. Altfel se conservă un obiect de metal care va fi păstrat în permanență într-un depozit umed sau relativ umed, fără posibilitate de control și altfel unul care, fiind expus în săli cu condiții atmosferice optime, solicită un exterior cît mai estetic.

Conservarea obiectelor se începe cu un procedeu foarte intens de *dezalcalinizare*. Necesitatea acestui procedeu este indiscutabilă, dacă ne gîndim la faptul că obiectele reduse, după periere și spălare prezintă o suprafață poroasă și microporoasă, cu proprietăți capilare, care reține o oarecare cantitate de materiale corozive, mai ales alcaline, provenite din electrolitul alcalin. Pentru îndepărtarea acestora procedeul cel mai sigur, cu efect neîndoielnic, este fierberea repetată a obiectelor în apă, respectiv în apă distilată. Apa potabilă de cele mai multe ori nu corespunde scopului, deoarece conține cantități mici de materiale solubile (calciu, clor, iod etc.) care la fierbere se depun pe suprafața obiectelor. Fierberea se execută în vase smălțuite, cu capac, absolut curate, rezervate exclusiv pentru acest scop. Metoda fierberii se bazează pe principiul capilarității și al dilatării. La încălzire aerul dilatat scoate din porii obiectelor o parte din apă, iar la răcire bruscă porii absorb apă proaspătă [39]. Cu cît se repetă de mai multe ori operația de încălzire-răcire, cu atît dezalcalinizarea va fi mai sigură. Pentru a evita alterarea culorii la fierbere, respectiv la încălzire a obiectelor neferoase, aplicăm, cu unele modificări *metoda electrolitică de dezalcalinizare*, experimentată și elaborată de M. Kenttämaa[40]. Metoda se bazează pe principiul solubilității crescînde a sărurilor în apă, sub influența curentului electric. Tot această metodă o aplicăm și pentru prevenirea dezagregării complete a unor obiecte, în special celor fără miez metalic sau cu miez foarte slab și incoerent, care nu pot fi reduse electrolitic într-o baie alcalină sau acidă. După ce se constată că obiectul nu are miez metalic, pentru a-i restitui forma, îndepărtăm straturile de rugină exfoliate și-i netezim inegalitățile de suprafață prin șlefuire atentă cu polizorul, în mod mecanic (fig. 9); îl legăm și-l suspendăm într-un vas de sticlă cu apă, special amenajat. Pe o latură îi așezăm o tablă de zinc, pe cealaltă o tablă de plumb, prima legată de polul negativ, iar a doua de polul pozitiv al sursei de curent. Electrozii astfel formați trebuie să fie atît de mari, încît să cuprindă obiectul, fără să aibă contact cu el, în spațiul limitat de liniile imaginare care leagă marginile celor două table-electrozi. Ținînd seamă de această condiție, în baie pot fi introduse mai multe obiecte deodată. Obiectele mărunte se introduc așezîndu-le într-un coș de țesătură de sîrmă. Eficacitatea electrolitului-apă se mărește prin dizolvarea sărurilor din porii obiectelor și la conectarea curentului, deși intensitatea va fi neimportantă, spălarea, respectiv dezalcalinizarea se efectuează prin trecerea ionilor de Na^+ la polul negativ și a ionilor de Cl^- la polul pozitiv. Ne convingem de acest fapt dacă adăugăm cîteva picături de fenolftaleină de 1%[41] la polul negativ, care colorîndu-se în carmin-violet, demonstrează prezența alcaliilor. Apa se schimbă din două în două ore. Se folosește de două ori apă potabilă, iar a treia, de obicei ultima oară, apă distilată. O variantă a acestei metode este procedeul utilizat de noi în scopul dezalcalinizării obiectelor reduse electrolitic care, pentru diferite motive, de exemplu, din cauza dimensiunii mari nu pot fi tratate prin aplicarea metodelor de mai sus. În acest caz obiectul însuși se fixează cu rol de catod într-un electrolit de apă, respectiv apă distilată, iar anodul va fi o tablă inoxidabilă. Pentru rest procedăm ca și la metoda lui Kenttämaa. Dezalcalinizarea se consideră terminată cînd rezultatul determinării alcalinității și a acidității, deci a concentrației ionilor de hidrogen[42] a ultimei băi în apă distilată este neutru.

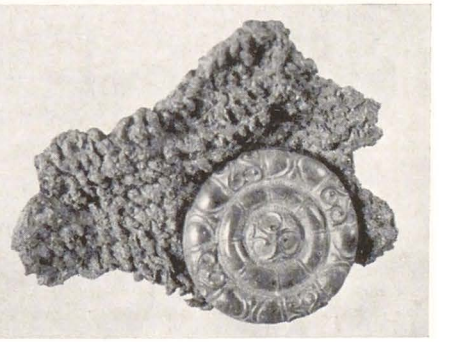

Fig. 8 *Buton de bronz, celtic (Ciumești), cu ornamentație fină, pe zale de fier*: — după reducerea electrolitică, acoperirea cu strat protecton și conservare.

Determinarea alcalinității se face adăugînd cîteva picături de fenolftaleină de 1% în apa distilată a ultimei băi de fierbere sau la polul negativ al băii de dezalcalinizare electrolitică. Dacă apa se colorează în carmin-violet, indicînd prezența alcaliilor, operația de dezalcalinizare se repetă; dacă rămîne incoloră, baia se consideră neutră din punct de vedere al alcaliilor. Urmează apoi determinarea aciditățiī: a clorurilor, sulfaților și a azotaților[43]. Dintre numeroasele procedee de titrare am adoptat pe acelea care de la început ne-au părut mai simple și ale căror rezultate s-au dovedit destul de sigure.

Determinarea prezenței clorurilor. Din apa ultimei băi se iau 50 ml într-un cilindru gradat. Cu o pipetă se adaugă trei picături de soluție de 5% cromat de potasiu[44] apoi dintr-o biuretă se mai adaugă picături de azotat de argint n/10[45] pînă ce, după amestecare, apa devine și se menține roșie-brună; citim pe gradația biuretei cantitatea de azotat de argint consumată. Dacă s-au consumat 0,8 ml sau mai puțin, atunci apa se consideră neutră din punct de vedere al clorurilor. Consumarea unei cantități mai mari decît 0,8 ml indică prezența clorurilor.

Determinarea prezenței sulfaților. Din apa de dezalcalinizare se iau 10 ml într-un cilindru gradat sau eprubetă. Se adaugă 3—5 picături de soluție de 10% de clorură de bariu[46]. Dacă după amestecare apa

[39] I. B. Pelikán, *op. cit.*, p. 494; H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 197—198.

[40] M. Kenttämaa, *Das elektrolytische Reinigungsverfahren bei der Konservierung von im Boden gefundenen Metallgegenständen*, în *Suomen Mainaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja*, XLII: 2, Helsinki, 1938. p. 3—30.

[41] Soluția de 1% fenolftaleină se obține dizolvînd 1 g fenolftaleină în 100 g. alcool etilic de 96°.

[42] Se notează cu pH; în soluție neutră pH 7; în soluție acidă pH este mai mic decît 7, iar în soluție alcalină pH este mai mare decît 7.

[43] I. Banner și colaboratorii, *op. cit.*, p. 335—336.

[44] Cromat de potasiu, soluție de 5% se obține punînd 5 g. cromat de potasiu într-un cilindru gradat și adăugînd apă distilată pînă la 100 ml.

[45] Azotatul de argint n/10 se obține punînd 17 g azotat de argint într-un cilindru gradat și adăugînd apă distilată pînă la 1 000 ml.

[46] Clorură de bariu, soluție de 10% se obține punînd 10 g clorură de bariu într-un cilindru gradat și adăugînd apă distilată pînă la 100 ml.

https://biblioteca-digitala.ro

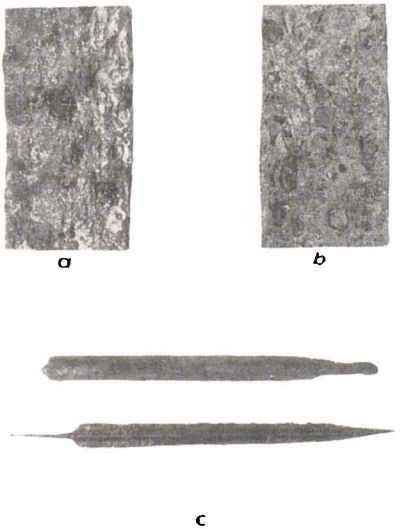

Fig. 9 *Teacă de fier, celtică (Dezmir, oraş Cluj), fără miez metalic:*

a — detaliu după curăţirea prealabilă; *b* — suprafaţă netezită prin şlefuire; *c* — teaca şi sabia restaurate şi conservate.

rămîne incoloră, ea se consideră neutră din punct de vedere al sulfaţilor. O precipitaţie albă-opalescentă, rezultată din reacţie, ne arată prezenţa sulfaţilor.

Determinarea prezenţei azotaţilor. Din apa de dezalcalinizare se ia 1 ml. Se adaugă la ea o fărîmătură de brucină şi 3 ml de acid sulfuric concentrat. Dacă soluţia devine şi rămîne roşie, ea se consideră neutră pentru azotaţi; dacă soluţia devine roşie şi după un oarecare timp se îngălbeneşte, reacţia indică prezenţa azotaţilor[47]. În cazurile cînd oricare dintre determinări indică prezenţa unui agent chimic în apă, operaţia de dezalcalinizare şi de determinare se repetă. În practică, determinările se fac concomitent. Pe baza rezultatelor obţinute se trage concluzia că schimbarea de trei ori a apei de dezalcalinizare şi fierberea, respectiv electroliza, cu o durată de cîte 2 ore de fiecare dată este în general suficientă. După dezalcalinizare obiectele cu o suprafaţă netedă se usucă în rumeguş cald, fără răşină, dacă însă suprafaţa lor este poroasă, pentru a preveni depunerea rumeguşului în fisuri şi adînciturі, uscarea se face prin tamponare cu o cîrpă absolut curată. Neglijarea acestei uscări prealabile, la obiectele de fier, duce iminent la formarea unui strat nou de hidroxid feric galben-brun, îndepărtarea căruia va fi posibilă numai prin repetarea perierii şi spălării. Uscarea propriu-zisă o executăm, în general, cu radiatoare infraroşii, funcţionînd cu gaz sau cu radianţi electrici, ei fiind montaţi astfel ca distanţa dintre obiecte şi radianţi să fie reglabilă. Obiectele încălzite la 100—120°C se ţin sub raze în funcţie de dimensiunea lor, mai multe ore. Piesele mai mici, care nu rezistă la schimbări de temperatură, se usucă în exicatoare cu sulfat de sodiu anhidru, silicagel etc., presiunea joasă necesară fiind produsă cu ajutorul unei trompe de vid conectată la robinetul de apă. Exicatorul este un mijloc practic şi pentru păstrarea (depozitarea) obiectelor uscate pînă le vine rîndul la conservarea lor prin impregnare[48]. Rezultat impecabil se obţine dacă uscarea cu raze este precedată de deshidratarea pieselor metalice în alcool[49] etilic sau metilic sau în acetonă[50]. Procedeul fiind însă costisitor, îl utilizăm numai în cazuri speciale, cînd metodele de mai sus nu pot fi aplicate.

★

Obiectele metalice, mai ales cele de bronz, cupru şi alamă, după uscare, la nevoie, se *colorează* chimic cu scopul de a le da o culoare asemănătoare cu patina nobilă şi de a le proteja de acţiunea mediului. Colorarea chimică diferă de vopsire prin faptul că stratul colorat ia naştere din metalul însuşi şi se compune de regulă din oxizi, sulfuri, carbonaţi bazici şi fosfaţi. Ca acţiunea reactivului de colorare să fie cît mai uniformă, metalul trebuie să fie — dacă o permite calitatea — lustruit, apoi degresat şi spălat. Colorarea însăşi o executăm pe baza procedeelor şi reţetelor descrise în diferite lucrări de specialitate[51]. După tratament obiectele colorate chimic sau electrolitic în băi se spală, se usucă din nou şi se supun impregnării în vid.

★

Conservarea definitivă, izolarea completă de agenţii atmosferici se obţine acoperind obiectele cu un strat protector prin impregnare în vid, fără denaturarea aspectului lor exterior. Alegerea materialului de acoperire-impregnare este decisivă pentru viitorul obiectelor, dar tot atît de important este şi modul de executare a impregnării. Rezultate foarte bune se obţin prin impregnarea obiectelor în parafină[52] cu un adaos de 10% ceară de albine[53]. Vasul de fier cu parafină, conţinînd 10% ceară de albine, rezervat special pentru acest scop, împreună cu obiectele metalice uscate şi deshidratate, se încălzeşte şi se menţine la temperatura de 120—130°C. Deoarece s-a constatat că operaţia de mai sus nu este suficientă pentru conservarea durabilă a obiectelor metalice, perfecţionînd metoda, introducem vasul, cu tot conţinutul lui, la temperatura de mai sus, în recipientul cu presiune redusă. Cu ajutorul unui compresor, folosit drept pompă de vid, avînd tubul de legătură fixat la orificiul de absorbţie, se extrage aerul din recipient, realizînd un vid final de 45—50 mm coloană Hg. Operaţia durează pînă ce bulele de aer încetează să mai apară pe suprafaţă (cca. 15—20 minute). În acest timp temperatura parafinei scade la 90°C, temperatură la care vidul se întrerupe, iar pompa se pune din nou în funcţiune cu rol de compresor pentru a obţine o supraspresiune. La 80°C obiectele se scot din vas, se lasă să se scurgă parafina şi apoi se aşază pe o sită sau grătar pînă la răcirea lor completă. Pentru obiectele care se depozitează, operaţia de conservare se consideră terminată, iar cele care se expun sînt periate cu o perie de viscoză sau păr, primind o nuanţă semimată, naturală. Dacă unele dintre obiectele depozitate se expun ulterior, înainte de expunere vor fi trecute prin operaţia de periere.

În ultimul timp, la impregnare se folosesc, din ce în ce mai mult, diferite materiale plastice: polimetacrilat de metil (soluţie sau sirop), poliacetat de vinil, lacuri pe bază de nitroceluloză etc.[54] Obiectele aşezate într-un vas de sticlă sau metal se introduc şi se închid în recipientul de vid. Aerul se rarefiază pînă la capacitatea maximă a pompei, adică pînă la 45 mm col. Hg[55]. Apoi pompa se deconectează şi cu ajutorul unui tub intermediar se introduce prin absorbire materialul de impregnare în vasul cu obiecte. Procesul fiind observat în permanenţă prin vizorul recipientului, absorbirea se reglează cu un robinet ca să se facă în mod treptat, avînd grijă ca agentul de impregnare să nu curgă din vas, din cauza fierberii. După ce obiectele sînt complet

[47] Brucina fiind o otravă extrem de periculoasă si deoarece determinarea prezenţei azotaţilor ne-a dat întotdeauna rezultat absolut neutru, am renunţat la folosirea ei.

[48] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 200.

[49] M. V. Farmakovski, *op. cit.*, p. 67.

[50] H. J. Plenderleith, *op. cit.*, p. 200.

[51] H. I. Ersfeld, *Funde der Vorzeit*, Weimar, 1955, cap. VIII.

[52] J. A. Hedvall, *op. cit.*, p. 183.

[53] I. Banner şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 336.

[54] Gy. Baki, *A vakuumtechnika a múzeumi, könyvtári és levéltári anyag konzerválásában*, în *Folia Archaeologica*, XI, Budapesta, 1959, p. 253—256.

[55] Ideală ar fi o diferenţă de presiune cît mai mare, adică un vid cît mai apropiat de 0.

https://biblioteca-digitala.ro

acoperite, vidul se întrerupe, pentru ca prin diferența de presiune porii să se umple cu masa de îmbibare. În unele cazuri procedeul de vidare se repetă, iar la nevoie se aplică și o suprapresiune. Obiectele se lasă în recipient cca. 20 de ore, iar după ce se scot și se lasă să se scurgă materialul de impregnare se usucă la temperatură normală. Cele impregnate cu metacrilat sirop se tratează cu raze infraroșii, necesare pentru a ajuta polimerizarea. În urma impregnării în vid aerul fiind evacuat, porii și fisurile se încarcă complet, iar suprafața se acoperă cu o peliculă aproape invizibilă de substanță de impregnare care izolează obiectul de mediul ambiant și-i asigură un aspect natural plăcut.

*

Recent s-au introdus în domeniul conservării unele procedee noi, practicate în industrie: metoda *pasivării* obiectelor de metal și metoda acoperirii lor pe cale *galvanică* cu un strat protector.

Fenomenul pasivării metalelor se datorește formării unor compuși între atomii de metal de la suprafață și oxigen (Faraday, 1836). Mecanismul procesului de pasivare, de formare a peliculei protectoare este, în toate cazurile, electrochimic[56]. Obiectul de fier se fixează la anod într-o baie electrolitică alcalină. La o densitate mică de curent fierul tratat se dizolvă la suprafață, însă mărind densitatea (și cu aceasta potențialul de polarizare) dizolvarea încetează și fierul devine pasiv. În timpul procesului pe suprafața polizată a metalului se formează pelicula invizibilă de oxid[57].

Rezultate bune se obțin la obiectele de argint cu următoarea soluție:

Hidroxid de sodiu, NaOH	50 g.
Cromat de sodiu, Na_2CrO_4	15 g.
Santapon L	0,2 g.
Apă distilată	1 l

[56] Pentru detalii vezi Gh. Hagymaș și colab., *op. cit.*, p. 114—115; T. Erdey-Grúz, G. Schay, *Elméleti fizikai kémia*, vol. III, Budapesta, 1962, p. 337 și urm.

[57] Notăm că pe suprafețe metalice corodate și poroase n-am putut obține formarea peliculei; pe piesele de probă, expuse în mediu umed, petele de rugină au reapărut. Pe baza experiențelor făcute de noi, care — trebuie să recunoaștem — sînt incipiente, presupunem că metoda de pasivare electrolitică poate fi aplicată numai la obiectele cu suprafață netedă, polizată.

Obiectul bine degresat se introduce în baie cu rol de catod; anodul se formează din oțel inoxidabil. Densitatea curentului este de 0,01 A/cm²; temperatura soluției 24°C. Durata, circa un minut. După tratament obiectul se spală cel puțin de două ori în apă distilată, apoi se usucă[58].

Acoperirea pe cale galvanică a obiectelor se face după procedeele și rețetele preluate din literatura de specialitate. Pelicula formată de metale mai rezistente la oxidare (Cu, Ni, Cr, Cd, Al etc.) asigură metalelor o protejare indiscutabilă, totuși schimbînd prea mult aspectul lor original, nu este recomandabilă decît în cazuri speciale[59].

*

Măsuri de protecție a muncii. Băile electrolitice sînt instalate într-o cabină-nișă specială, evacuarea gazelor fiind asigurată de un ventilator. Piesele scoase din băi nu se ating cu mîna decît după clătire în apă curgătoare. În caz de nevoie se lucrează cu mănuși de protecție. Perierea obiectelor la polizor se execută numai cu ochelari de protecție.

*

Procedeele de restaurare și conservare, fie ele oricît de perfecte, nu asigură integritatea obiectelor decît în cazul că li se asociază o minuire impecabilă și condiții de depozitare sau de expunere optime[60].

Ținînd seamă de faptul că la nivelul de azi al dezvoltării tehnicii se așteaptă, pe bună dreptate, schimbarea metodelor învechite și introducerea celor noi și în domeniul restaurării-conservării, am reușit în urma unei munci perseverente să restaurăm și să conservăm cu mijloace tehnice moderne un număr mare de obiecte, transformîndu-le în tot atîtea documente științifice grăitoare. Acestea au contribuit la elucidarea, de către cercetători, a unor probleme importante pentru istoria patriei noastre.

[58] I. B. Pelikán, *op. cit.*, p. 497—498.

[59] Acoperirea galvanică a suprafețelor corodate, nepolizate, fiind un procedeu anevoios, cu multe eșecuri, deocamdată am renuntat la ea.

[60]) Pentru detalii, vezi A. Moldoveanu, *op. cit.*, p. 157—158.

РЕЗЮМЕ

В Клужском историческом музее, ввиду большого количества металлических экспонатов был применен метод электролитной редукции. С этой целью были созданы необходимые технические установки для реставрации.

В статье подробно описывается одна из новейших электролитных установок, а также общий технологический процесс, примененный в лаборатории музея.

Кроме этого в статье также перечисляются такие специальные процессы как: местный электролиз, фазовая редукция объектов больших размеров, редукция некоторых предметов, изготовленных из различных материалов (гетерогенных) и т.д

RÉSUMÉ

Tenant compte du grand nombre d'objets en métal qui se trouvent dans le Musée d'Histoire de Cluj, on y a introduit la méthode de réduction électrolitique en réalisant aussi les installations techniques nécessaires pour la restauration.

Dans la seconde part du travail l'on décrit en détail une installation moderne d'électrolyse, ainsi que le procédé technologique général utilisé dans le laboratoire du musée.

On décrit aussi certains procédés plus spéciaux: l'électrolyse locale, la réduction en plusieurs phases des objets ayant des dimensions plus grandes, la réduction des objets éxécutés en materiaux hétérogènes etc.

Après la réduction, les objets sont desalcalinisés par une méthode hydrothermique ou électrolytique, puis ils sont séchés a l'aide de rayons infra-rouges et on leur applique — par impregnation dans le vide — une pellicule de protection en paraphine ou en polymétacrylate de méthyle (stiplex). De cette façon on assure aux objets métalliques de bonnes conditions de conservation et un aspect esthétique.

https://biblioteca-digitala.ro

VASILE IACOB

MAI MULTĂ GRIJĂ PENTRU ANIMALELE ŢINUTE ÎN CAPTIVITATE

Grădinile zoologice, ca şi alte instituţii de cultură din ţara noastră, sînt chemate să-şi aducă aportul la educarea maselor de oameni ai muncii, să prezinte minunatele noastre bogăţii faunistice. Nu este de loc o sarcină uşoară să creezi acestor vieţuitoare, dornice de libertate, condiţii cît mai apropiate de acelea din care provin. Un animal prost întreţinut, care nu aduce nici pe departe cu semenii lui din natură, îţi inspiră numai milă, iar scopul propus, acela de a îmbogăţi cunoştinţele vizitatorilor — tineri sau vîrstnici — nu mai este atins. În cele mai multe cazuri, aceste animale mor după ce se chinuiesc o perioadă de timp, cuştile rămînînd goale, pînă ce noi exemplare le vor ocupa.

Există tendinţa, lăudabilă în ansamblul ei, de a crea cît mai multe colţuri sau grădini zoologice, de a face cunoscută întreaga noastră faună şi, dacă este posibil, chiar faună din afara graniţelor ţării. Iniţiativa este bună dacă problema este urmărită cu tot atîta perseverenţă pînă la realizarea ei deplină. În realitate, lucrurile nu stau chiar atît de strălucit. Pe numai cîteva hectare nu este posibil să prezentăm tot ce este mai caracteristic pe raza unei regiuni. Majoritatea acestora au ca suprafaţă de expunere între două şi patru hectare. Numai trei grădini fac excepţie de la această regulă: cea din Buşteni, foarte mică dispune numai de 500—600 m², iar altele două sînt mai mari, Romanul are şase hectare, iar Turda zece hectare. Pe asemenea suprafaţă de teren nu putem crea animalului spaţiul vital, apropiat de cel din natură. S-a recurs, în aceste cazuri, la soluţia cea mai simplă, crearea de voliere şi pe cîţiva m² « s-a rezolvat » problema prezentării unui animal sau altul. Aşa se explică de ce la Craiova, pe numai două hectare, sînt expuse 89 exemplare, la Reşiţa — pe aceeaşi suprafaţă—95 exemplare, la Ploieşti, pe patru hectare — 264 exemplare etc. În mod normal suprafaţa minimă alocată unei grădini zoologice este de cca. 20 ha. Pentru înfiinţarea de noi unităţi de acest gen ar trebui asigurat minimum 50 ha.

Un alt factor, de care nu s-a ţinut seama, este acela al amplasării cuştilor în mediu. Aşa, de exemplu, se întîmplă la Sibiu, cu urşii care-şi au sălaşul în imediata vecinătate a lacului sau la Craiova, unde urşii sînt ţinuţi în fundul unui puţ, cu toate că locuri mai propice sînt în imediată apropiere. În asemenea condiţii nu mai surprinde faptul că animalele respective au reumatism şi tînjesc în captivitate. Ceva similar întîlnim şi la Goicea Mare, cu diferenţa că movila din interiorul puţului este ceva mai mare, iar un pom plantat în mijlocul ei dă posibilitate animalelor să iasă la lumină.

De cele mai multe ori, din dorinţa de a face senzaţie, sînt prezentate şi o serie de animale străine, dar fără prea mare valoare de exponat de grădină zoologică. Astfel, mai mult de jumătate din grădinile zoologice au în inventarul lor capra de Camerun şi cîini Dingo. Fiind animale puţin pretenţioase nu ridică probleme de îngrijire, de aceea se găsesc şi într-un număr atît de mare în unităţi.

Alte grădini au faună ceva mai pretenţioasă, ca lei (la Ploieşti, Braşov, Bîrlad, Reşiţa, Baia Mare), crocodili şi paviani (Braşov). În cea mai mare parte, aceste animale au fost obţinute de la Grădina zoologică din Bucureşti. Sînt însă şi cazuri cînd se duc tratative directe cu străinătatea pentru procurarea de faună exotică. Această problemă are două aspecte:

1. Grădinile mici, care n-au prea multă experienţă şi nu urmăresc o anumită tematică în organizare, perfectînd schimburi directe cu străinătatea, sînt tentate să ofere tot ce li se cere pentru cîteva exemplare de animale, destul de banale pe piaţa internaţională, scăzînd artificial valoarea animalelor din ţara noastră. În acest fel, primesc exemplare mici, nedezvoltate, uneori chiar cu defecte fizice, în schimbul unor bufniţe sau rişi, destul de căutaţi de către grădinile zoologice străine.

2. Oferindu-se animalele din ţara noastră la un preţ derizoriu grădinile zoologice din străinătate îşi întregesc efectivul şi, ca atare, realizarea unui schimb în condiţii avantajoase pentru ambele părţi este mai greu în viitor.

Ar trebui să se analizeze cu mai multă atenţie situaţia acestor colţuri vii, să se acorde mai mult ajutor pentru întreţinerea şi dotarea lor cu animale. Este ştiut faptul că o grădină zoologică nu poate aduce venituri în aşa măsură încît să se poată întreţine singură, deci trebuie ajutată de la înfiinţare şi pe tot parcursul dezvoltării ei.

Grădinile zoologice au nevoie de cadre calificate care să cunoască temeinic biologia speciilor ţinute în captivitate, pentru ca să le creeze condiţii cît mai apropiate de cele din natură. În acest sens este indicat să se realizeze pentru tratamentul animalelor veritabile clinici dotate cu utilaje şi materiale pentru tot felul de intervenţii. În astfel de condiţii este şi normal

https://biblioteca-digitala.ro

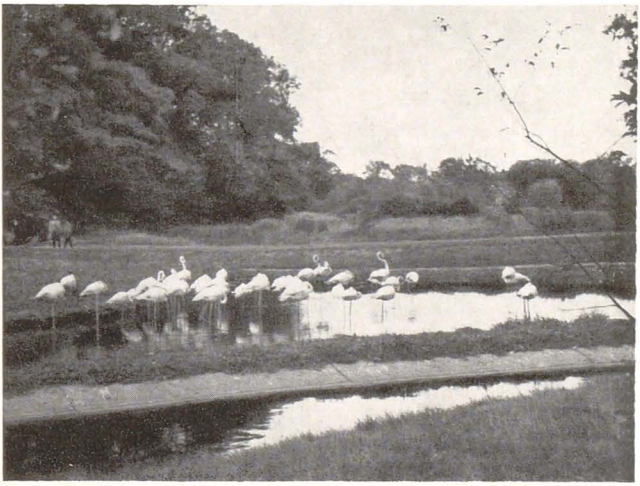

Flamingi în Grădina zoologică din Berlin

să întîlnești exemplare frumoase, bine dezvoltate, iar procentul de mortalitate să fie foarte scăzut. Datorită condițiilor create, speciile se reproduc și dau urmași chiar în captivitate. Dacă grădiniile zoologice și colțurile vii de la noi nu pot încă asigura asemenea condiții, ele trebuie să dispună de un minimum de specialiști și laboratoare care să asigure condițiile biologice și tratamentul animalelor.

Este necesar să se intervină cît mai urgent posibil pentru sprijinirea acestui sector muzeistic și cît de curînd să ne mîndrim cu unități puternice, demne de a fi vizitate. În primul rînd trebuie alocat un spațiu corespunzător; animalului să-i fie create condiții cît mai apropiate de cele din natură. Sistemul cuștilor, mai ales pentru animalele mari, nu este cel mai indicat, ele sînt stînjenite de vădita lipsă de libertate. Pentru a remedia acest lucru se apelează la delimitarea cu ajutorul șanțurilor, cu sau fără apă. Securitatea vizitatorilor este deplină, deoarece animalele n-au cum să treacă în partea cealaltă a acestor obstacole naturale. Șanțurile cu apă sînt foarte adînci, ca atare animalul nu poate escalada peretele abrupt dinspre vizitator. Pentru ca animalul să poată fi observat și din imediată apropiere, o latură a locului rezervat trebuie împrejmuită cu plasă de sîrmă, iar aleea trece în imediata ei apropiere. Pe aceste terenuri este necesar să fie construite adăposturi speciale pentru ca animalul să se poată retrage în anumite perioade ale zilei. La construirea acestor adăposturi trebuie să se țină cont de faptul că se face curățenie, deci îngrijitorul să nu fie expus la un atac din partea animalului; în perioada de gestație sau imediat după naștere, animalele să poată fi ușor despărțite; administrarea hranei să se facă cu ușurință și fără pericol; evacuarea animalului să se poată face destul de ușor etc.

La animalele periculoase, cum ar fi ursidele, parapetul despărțitor (care este destul de mic) are pe partea lui interioară o serie de gheare metalice îndreptate în jos, care nu permit o eventuală cățărare pe acest parapet.

Pentru a crea iluzia de real, se confecționează din piatră o stîncărie artificială, locul de predilecție al acestor animale, iar pentru a masca adîncimea șanțului despărțitor, acesta se umple cu apă, iar animalul este privit de la același nivel cu vizitatorul. Nu trebuie scăpat din vedere nici mediul ambiant, de a crea cît mai multe spații verzi pentru aceste animale.

La păsările de apă, în special, sistemul cel mai potrivit este acela al prezentării lor în deplină libertate, după ce în prealabil li s-a făcut o operație chirurgicală, pentru a nu mai putea zbura. Avînd mediul preferat în apropiere îl vor folosi din plin. Acești flamingi (vezi figura) atît de grațioși, nu părăsesc vecinătatea lacului.

Un sistem utilizat de Grădina zoologică din Rostok este acela al prezentării unor specii pe niște suporturi speciale. Ar putea fi utilizat și la noi acest sistem pentru prezentarea unora dintre răpitoarele de zi și de noapte. Pentru restul răpitoarelor aripate este nevoie să se recurgă la voliere, dar de dimensiuni mari, pentru ca păsările să se poate mișca în voie.

O altă condiție esențială pentru buna funcționare a acestor grădini este aceea a personalului care le deservește. Fără personal calificat și cu dragoste față de animale nu se poate concepe o asemenea unitate. Fauna este ușor de capturat, dar mai greu de întreținut.

Cele expuse pînă acum sînt numai cîteva din măsurile ce se impun pentru a avea adevărate grădini zoologice.

https://biblioteca-digitala.ro

comunicări, note

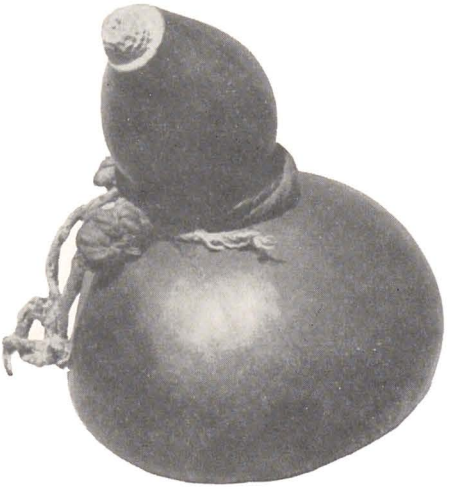

CU PRIVIRE LA TIUGI

ION CHELCEA

În muzeele de etnografie din țara noastră se întîlnesc curent diferite forme de tiugi. Ele se mai găsesc și pe teren, fiind folosite, din ce în ce mai rar, cu diferite ocazii. Deoarece pînă în prezent lipsește un studiu asupra lor, ne-am propus, în rîndurile de mai jos, să facem cîteva referiri privind această categorie de obiecte, cu întrebuințări atît de variate în trecut.

Planta care dă fructul numit tiugă [1] face parte din genul *Lagenaria vulgaris* [2], considerat ca termen științific mai vechi. Denumirea mai nouă e *Lagenaria siceraria* [3]. În cărțile de botanică se menționează că planta *« se cultivă ici colea pentru fructul ei interesant »* [4].

[1] Denumirea plantei *tiugă* (et. vsl. tyky) e diferită după localități și regiuni: *tivdă* în Moldova; *tivgă* în Muntenia; *tivgă* în Oltenia, spre munte; *tiugă* în părțile de șes ale Olteniei. Cît privește tiuga folosită ca unealtă pentru scos țuică și vin din butoaie, în Muntenia e întîlnit cuvîntul *tilv* (pe care Tiktin îl dă ca necunoscut din punct de vedere etimologic), iar înspre est și Moldova *tragă* (în unele locuri *trăgulă*).

[2] De pus în legătură, etimologic, cu grecescul *lagenos*, vas de argilă, cu gîtul îngust și cu partea ventrală lățită.

[3] *Flora Republicii Populare Române* IX (1964), p. 40.

[4] *Ibid.* pag. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

Tiugă pentru ţinut sare.
Colecţia Muzeului satului

Răspîndirea acestei plante în toate regiunile călduroase ale globului pămîntesc se datoreşte fructului său căruia i se dau diferite întrebuinţări.

Dintre varietăţile ei, două ne interesează în mod deosebit: tiuga cu două umflături şi cu gîtul scurt, cilindric, *Lagenaria vulgaris*, varietatea *gourda*, cea mai întrebuinţată varietate în economia casnică şi *Lagenaria vulgaris*, varietatea *turbinata*, cu fructul în formă de pară, avînd gîtul cilindric foarte lung, pînă la 1 m, din care se fac la noi tîlvuri pentru transversarea îndeosebi a vinului şi ţuicii, dar se foloseşte şi ca recipient pentru ţinut lichide (lapte, apă, ulei etc.).

Folosirea varietăţii *gourda* a fost legată în special de munca cîmpului: la arat, la sapă, la coasă, la secerat etc. Prin satele din Cîmpia Română apa era ţinută curent în vedre de aramă, dar la cîmp se folosea tiuga, pentru că vasul de tiugă are însuşirea, printre altele, de a păstra apa rece.

În casele oamenilor tiuga era întrebuinţată în trecut şi pentru alte scopuri: pentru ţinut seminţe, sare, iar în unele cazuri, chiar ca suport pentru linguri. Aceeaşi varietate de tiugă mai era folosită ca ceaşcă de băut ţuică ori vin. Din cauza proporţiilor mai reduse, acestea erau denumite *tiuguliţe*. Erau preferate pentru că nu se sparg.

Avînd aceeaşi formă, dar de dimensiuni mai mari, tiuga servea şi pentru scos şi turnat lichidele dintr-un vas într-altul, pentru udat răsadul etc. Cu alte cuvinte, tiuga, vas natural, înlocuieşte cu succes oala de pămînt, căucul de lemn scobit, sau orice alt vas, fără să solicite prea mari intervenţii din partea omului.

Prin părţile Olteniei, cîrnaţii de porc, aşanumiţii «trandafiri» sînt făcuţi cu ajutorul unui *trocoi* sau *troacă*, rezultat din gîtul tiugii.

Lagenaria vulgaris, varietatea *gourda*, mai e întrebuinţată şi la înot, în special de copii, în satele riverane Dunării, sau de pe lîngă alte ape mari. Pentru acest scop, două tiugi voluminoase sînt legate între ele cu o sfoară. Înotătorul se aşază între ele şi e ţinut deasupra apei.

Prin Dobrogea, tiuga e folosită ca geamandură sau la plasă, pentru prins scrumbii, numindu-se în acest caz *strună*. Tiuga, neperforată, este legată de o frînghie, sau un şir de pripoane, de la 50—100 de cîrlige. Fiind uşoară, ea se menţine la suprafaţa apei şi vasul plutitor, cînd se apropie, ocoleşte semnul.

Pentru acelaşi lucru tiuga e folosită la *carmace*, cînd e vorba de pescuitul somnului sau nisetrului.

A doua varietate de *Lagenaria*, des întrebuinţată, e folosită, mai ales, ca sifon de transversare a lichidelor. E vorba de obiectul interesant numit popular *tîlv*, formă de tiugă prea cunoscută pe o mare întindere a ţării noastre. I se mai spune în unele locuri (Buzău, R. Sărat) şi *tragă*, termen local, bine ales, deoarece acoperă sensul întrebuinţării sale.

Ca să ajungă pînă la fundul butoiului, gîtul tiugii se prelungeşte, uneori, cu o trestie. Prin aspirarea lichidului din butoi, în bulbucătura tiugii se acumulează o cantitate destul de mare de lichid, pînă la 5 kg, în funcţie de mărimea tîlvului. Aspirarea lichidului se face printr-un mic orificiu ce se află la capătul bulbucat al tiugii. Tiuga e prezentă nu numai în satele de şes, ci chiar în regiunile deluroase sau muntoase, unde planta nu e semănată, ci procurată din comerţ.

Înrudită ca funcţiune cu tîlvul este şi pîlnia, obţinută din aceeaşi plantă.

Din înşiruirea diferitelor funcţiuni pe care le are tiuga ne dăm seama de multipla sa întrebuinţare altădată în viaţa satelor.

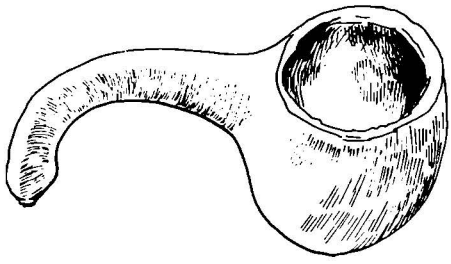

Tiuguliţă de băut.

https://biblioteca-digitala.ro

În afară de folosul lor practic, utilitar, tiugile atrag atenția și prin aspectul lor decorativ, fie sub forma frumosului natural, rezultat din înfățișarea fructului plantei, fie prin elementele de înfrumusețare pe care le realizează omul pe suprafața obiectului.

Astfel, cînd botaniștii spun că tiuga e cultivată de om și ca « plantă ornamentală », se înțelege prin aceasta că fructul tiugei este plăcut la înfățișare prin forma sa naturală și prin culoare.

Omul însă, nu e mulțumit numai cu atît. El intervine pentru înfrumusețarea obiectelor. În colecția Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România din București se găsesc trei exemplare, care ne pot sta de exemplu: un tîlv, lucrat artistic, inventariat sub nr. 1 655, avînd ca indicație, « Orient »; o tiuguliță, la fel ornamentată și ea, inventariată sub nr. 1654, cu mențiunea « Transilvania »; în sfîrșit, o tiugă larg deschisă la gură inventariată sub nr. 1 658, fără localizare geografică, se integrează, de asemenea, în rîndul tiugilor ornamentate.

Motivele folosite la înfrumusețarea acestor tiugi prezintă diferențe de la obiect la obiect: tîlvul e decorat pe toată suprafața, aproape pînă sus de tot. Se observă un ornament complicat, folosindu-se predominant elemente florale executate prin incizie — sgrafitare.

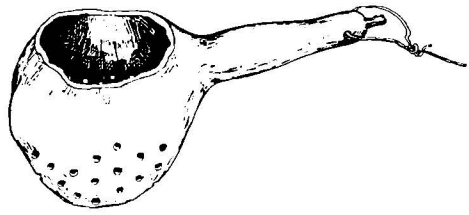

Tiugă pentru strecurat untură.

Tiugulița e decorată, de asemenea, pe suprafața întreagă (și pe fund). Decorul e realizat tot prin incizie. Se folosesc motive florale și unghiuri întretăiate cu linii. Excepție face vasul tiugă, deschis larg la gură, cu incrustații în unghiuri și romburi din care nu lipsesc nici puncte adîncite în corpul vasului. Vasul respectiv e zimțuit la gură și are fondul vopsit în oranj, dar și în ocru-roșu.

Toate aceste tiugi fac parte din fondul vechi de obiecte al Muzeului de artă populară, fără o datare și determinare precisă. Noi le considerăm ca provenind din țările din sudul Dunării sau din Orientul Apropiat.

Originară din zonele tropicale, din Asia și Africa, această plantă ajunge în Egipt, unde și astăzi crește în stare sălbatică. În Asia Mică este de asemenea aclimatizată, apoi în Spania centrală și de sud, în sudul Franței și Dalmația, în țările balcanice, ca și la noi.

Într-adevăr, țările mediteraneene îi acordă tiugii multiple întrebuințări, încă de multă vreme. Într-o arie așa de întinsă, *Lagenaria vulgaris* (mai ales varietatea gourda) a fost folosită cu succes în loc de sticle, oale, străchini (blide), talere, pahare, în loc de găleți, linguri. La noi se întrebuințează și ca sărărița,

Tîlv. Colecția Muzeului satului.

Tiugi folosite la înot.

https://biblioteca-digitala.ro

UN JOSEPH VERNET LA MUZEUL DE ARTĂ DIN IAȘI

LUCIA DRACOPOL — ISPIR

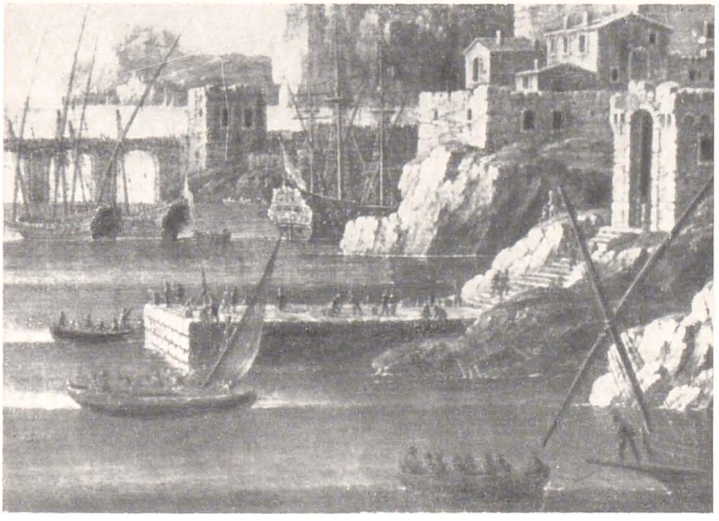

Joseph Vernet. Port francez (ulei. Muzeul de artă din Iași)

Joseph Vernet. Port francez (detaliu)

https://biblioteca-digitala.ro

Peisajul recent achiziționat de Muzeul de artă din Iași, reprezentînd unul din porturile maritime ale Franței, face desigur parte din opera lui Joseph Vernet creată în Franța, după 1751, cînd s-a întors definitiv în patrie din Italia. Ceea ce ne determină plasarea peisajului în această a doua parte a operei sale, denumită perioada franceză, nu este nici tema lucrării, întrucît vederile din porturi au constituit unul din subiectele sale preferate încă din vremea ședерii sale în Italia (1734—1751), nici predilecția sa pentru bogata figurație și forfota reprezentării porturilor, amănunte caracteristice artistului în toată întinderea activității sale.

În caietul de comenzi (conservat la Biblioteca din Avignon), în care pictorul a consemnat date prețioase cu privire la istoriografia operelor sale, subiectele marine abundă. De altfel, însăși întoarcerea sa în Franța, într-o vreme cînd se bucura la Roma de o mare glorie, care străbătuse în toată Europa, așa cum dovedesc comenzile din caietul pomenit, se explică nu atît chemării sale în rîndurile membrilor Academiei, unde a fost primit în 1753 [1], cît mai degrabă pentru a răspunde unei importante comenzi oficiale. Ludovic al XV-lea, regele Franței, la sugestia lui Marigny, pe atunci unul dintre mentorii artelor, a cerut artistului să-i ilustreze principalele porturi maritime ale țării. Repercusiunile complexe asupra creației și orientării artistului pe care le aduce această întoarcere în climatul Franței, sînt un sprijin pentru noi în localizarea în timp a peisajului de la Iași. În adevăr, această împrejurare, care împarte în două viața lui J. Vernet, va provoca și în maniera sa modificări substanțiale, de natură să contureze distinct caracteristicile celor două perioade.

Arta lui Vernet din perioada italiană, bine ilustrată la Salonul francez din 1753 se caracterizează printr-o puternică viziune dramatică, tenebroasă, inspirată de exemplul unor temperamente tumultoase, ca acela al lui Salvator Rosa, indiferent dacă înfățișează furtuni, naufragii sau porturi în flăcări, ori numai peisaje reprezentînd cascade cu ape argintii, stînci, ruine.

În cea de-a doua perioadă, condițiile mediului francez vor influența mult maniera, concepția și viziunea creației artistului. În atmosfera ideologică a Franței acestui secol de feudalism în descompunere, complex și contradictoriu, slujind deopotrivă virtuțile și viciile, stăpînit de un scepticism dezolant, ca în orice final de epocă, și de un raționalism tonic, care proiecta cataclismul social din penultimul deceniu [2], Vernet s-a scuturat de vechile deprinderi și s-a ancorat cu discernămînt în actualitate. Arta sa a devenit judicioasă și ponderată, dominată de o severă disciplină. Restructurîndu-și concepția despre peisaj și despre peisajul compozițional, lucrările din această epocă cîștigă în sinceritate. Pentru realizarea unui tablou, Vernet face acum nenumărate schițe în tuș, notații în culoare și chiar ebosе, numai pentru a nu îndepărta executarea în atelier a lucrării definitive de contactele cu modelul viu, spre a nu dilua febra emoției primare, originea căldurii stenice din opera sa. Astfel, fără a nesocoti datele documentare și dorințele beneficiarilor, ale căror pretenții le aflăm formulate în pomenitul caiet de comenzi, artistul se supune principiilor vremii în realizarea genului, dar, depășind chinga dogmelor, izbutește, urmărind îndeaproape realitatea, să dea operelor sale spontaneitate, să trezească emoții sincere și să transmită cu senzualismul său vizual voluptăți de culoare și lumină.

Lucrarea lui Vernet de la Iași nu prezintă portul ca pe o înfățișare ilustrativă și rece, ci ca pe un episod caracteristic, desfășurat în topografia locală. Artistul a ales un moment de mare animație, descărcarea galerelor și a vaselor de pescari într-o dimineață de vară, care poate convinge prin forța adevărului. În acest fel Vernet ne dezvăluie în peisajul în discuție și marele său talent de povestitor, de cronicar al vieții de toate zilele, rezumînd în ingeniozitatea numeroaselor episoade, aduse în scenă, viața și activitatea portului francez.

Concepția lui Vernet despre peisajul compozițional din perioada franceză care trezește în spectator sentimentul viu al naturii și învinge efectele impedimentelor dogmatice ale epocii face ca peisajele sale din această vreme să devină o portretizare a motivului din natură în care evoluează personaje, văzute tot ca portrete, în cadrul întîmplărilor, determinînd gruparea și gesticulația lor. Simbioza aceasta dintre om și elementele din natură o putem verifica cu prisosință și în peisajul de la Iași.

Încadrarea subiectului pentru o cît mai justă echilibrare a compoziției, procentul de convenționalism în tratarea norilor și a apei, paleta luminoasă și variată, armonioasă și caldă, sugerînd calmul optimist al atmosferei generale sînt caracteristici specifice celei de-a doua perioade a lui Vernet, care exprimă în peisajul în discuție stilul artistului din epoca franceză pînă la 1770.

[1] La Academia Sf. Luca din Roma, J. Vernet a fost primit în 1743.

[2] Marea revoluție franceză de la 1789.

https://biblioteca-digitala.ro

TEZAUR DE DRAHME DIN HISTRIA ŞI IMITAŢII FILIP II, DESCOPERIT LA CRIVĂŢ (RAIONUL OLTENIŢA)

C. PREDA şi B. IONESCU

Muzeul raional din Oltenița a intrat recent în posesia unui tezaur monetar deosebit de important, alcătuit din 7 drahme emise de orașul Histria și o imitație după tetradrahmele lui Filip II, regele Macedoniei. Tezaurul a fost descoperit de cantonierul Ene Ion, din comuna Crivăț, prin anii 1950—1952, pe vechea terasă a Argeșului, în sectorul cuprins între satul Scărișoara și comuna Crivăț. Punctul unde s-a făcut descoperirea este denumit de localnici « Ciricile » și se află pe panta de est a unui bot desprins din terasa amintită, în apropiere de « Puțul lui Moș Ion ».

Cu prilejul cercetărilor făcute la fața locului, descoperitorul ne-a relatat că tezaurul a fost găsit în timp ce săpa la cîmp, la o adîncime de circa 0,25 m. Mai întîi el a scos la iveală o căniță de lut ars cu toartă, de culoare cenușiu închis. Fără să bănuiască despre ce este vorba el a lovit cănița de coada sapei. Vasul s-a spart, iar din interiorul lui au căzut un număr de circa 10 monede de argint. Descoperitorul a reținut 7 drahme histriene și o imitație de tip Filip II, pe care le-a păstrat pînă în 1964, cînd le-a cedat Muzeului raional din Oltenița. O drahmă histriană și o imitație Filip II au fost luate de un alt locuitor din satul Scărișoara, aflat și el la fața locului în momentul descoperirii. Aceste ultime două monede nu se mai păstrează, ele fiind pierdute în cursul celor 15 ani de la data descoperirii.

Ținînd seama de importanța cu totul deosebită a acestei descoperiri, socotim necesar, ca pe lîngă schițarea problemelor principale pe care le ridică conținutul tezaurului, să prezentăm și descrierea monedelor, care se înfățișează astfel :

1. *Av.* două capete umane, tinere, cel din st. inversat; părul ușor ridicat și cu puține ondulații. *Rv.* IΣTPIH. Vultur pe delfin spre st.; sub delfin, A. *AR.* Greut. 5,94 g. Diam. 19,5 mm. Conservare bună, tocire ușoară. Pick, 416 (var. capul st. inversat).

2. *Av.* Idem, dar coafura părului puțin diferită. *Rv.* Idem, dar vulturul mai mare și cu poziție mai statică, iar delfinul mai voluminos spre cap; jumătatea superioară a legendei, bătută în afara planului monetar. *AR.* Greut. 5,60 g. Diam. 19 mm. Conservarea foarte bună. Pick, 416 (var. capul din st. inversat).

3. *Av.* Idem, dar părul cade în bucle în părți, avînd cărare la mijloc. *Rv.* Idem, dar [I]ΣTPIH. Vulturul ține capul ceva mai ridicat, iar delfinul arcuit, cu coada în sus; sub delfin, Δ. *AR.* Greut. 5,57 g. Diam. 19 mm. Conservarea foarte bună. Pick, 420.

4. *Av.* Idem, dar părul fără bucle și ceva mai răvășit. *Rv.* IΣTPI[H]. Idem, dar vulturul mai dezvoltat și cu penele zburlite; sub delfin, ΦУ. *AR.* Greut. 5,65 g.; Diam. 17 mm. Conservarea foarte bună. Pick, 425.

5. *Av.* Idem, dar capul din dr. inversat. *Rv.* [I]ΣTPI[H]. Idem, dar vulturul cu altă poziție; sub delfin, ΦУ *AR.* Greut. 6,13g. Diam. 18 mm. Conservarea foarte bună. Pick, 425.

6. *Av.* Idem, dar părul mai buclat. *Rv.* IΣTPIH. Idem, dar vulturul cu altă înfățișare

https://biblioteca-digitala.ro

și poziție și cu gîtul mai lung. Sub coada vulturului, Ξ *Ar*, Greut. 5,81 g. Diam. 19,5 mm. Conservarea bună, cu tocire ușoară. Pick, 429.

7. *Av.* Idem, dar cel din st. inversat. *Rv.* Idem, dar vulturul în altă poziție și cu penajul mai neîngrijit redat. Sub delfin Σ, iar deasupra cozii vulturului, ⊙. *Ar.* Greut. 5,65 g. Diam. 17 mm. Conservarea foarte bună. Pick, 434?

8. IMITAȚIE FILIP II

Av. Capul lui Zeus stilizat, dar încă bine redat, cu barbă și cunună de lauri. *Rv.* + ΔΙΙ ΠΥ. Călăreț cu calul în galop spre dr.; călărețul mult stilizat, ține ramura în stînga și cu dreapta se sprijină de cal; picioarele lipsesc, locul lor fiind luat de o globulă. Calul mai puțin stilizat, cu piciorul stîng din față ridicat. *Ar.* Greut. 12,37 g. Diam, 26 mm.

★

După cum rezultă din descrierea făcută, ca și din datele înfățișate de noi, tezaurul cuprinde două categorii de monede, total diferite între ele. Este vorba pe de o parte de drahme emise de orașul Histria, iar pe de altă parte de tetradrahme « barbare », imitații după monedele de argint ale regelui macedonean Filip II. Prin prezența la un loc a celor două categorii de monede, tezaurul de la Crivăț are o îndoită importanță. El ridică unele probleme deosebit de însemnate pentru istoria triburilor getice din regiunea cuprinsă între Dunăre și Carpați.

În ceea ce privește mai întîi drahmele histriene se constată că deși ele aparțin aceluiași tip general, luate fiecare în parte constituie variante care se deosebesc între ele, prin amănunte stilistice și prin sigle deosebite. Toate sînt bine și chiar foarte bine conservate. Urmele de tocire sînt destul de slabe, ceea ce dovedește că nu au circulat decît puțin timp. Greutatea lor variază între 5,57 g și 6,13 g.

După B. Pick, această categorie de drahme cu caracteristicile stilistice și greutățile care rezultă din descriere, datează din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., adică după anul 350 î.e.n., cînd Histria adoptă la baterea monedelor sistemul ponderal eginetic [1].

Drahme histriene din această vreme și din aceeași categorie s-au descoperit relativ în număr mare în Dobrogea, jumătatea de sud a Moldovei, poate de-a lungul litoralului de nord al Mării Negre [2] și în Tracia [3], în zona învecinată a Sciției Minor. Înspre vest, respectiv în cîmpia getică, numărul lor este mai redus. Cele cîteva descoperiri cunoscute de literatura de specialitate sînt relativ nesigure. Ele se înșiră mai ales de-a lungul Dunării fiind marcate prin drahme apărute, cîte una la Brăila [4], Călărași [5], Giurgiu [6] și Bistrețu [7] (raionul Băilești). Îndoielnică pare să fie și descoperirea cîtorva drahme histriene într-un tezaur cu denari romani republicani, descoperit la Cremenari [8], lîngă Rm. Vîlcea. Dacă asupra descoperirilor menționate există unele semne de întrebare în legătură cu locul lor de găsire, nu mai putem avea nici un fel de dubiu în această privință cînd este vorba de tezaurul de la Crivăț. El constituie o dovadă sigură a relațiilor de schimb, care au existat între orașul Histria și geții din cîmpia Dunării.

Descoperirea în regiunea cuprinsă între Dunăre și Carpați a unui însemnat și variat număr de produse grecești din secolele V-III î.e.n., în special ceramică, a atras încă de multă vreme atenția arheologilor noștri. S-a relevat adesea rolul pe care l-a jucat Histria în răspîndirea acestor produse [9]. Alteori rolul principal în vehicularea de mărfuri grecești a fost pus pe seama tracilor din sudul Dunării [10]. Faptul acesta se datorează desigur lipsei unor dovezi sigure și caracteristice. Ele sînt acum aduse însă de tezaurul de la Crivăț și pe baza lor se va putea stabili în mare parte adevăratul rol pe care l-a avut Histria în relațiile cu geții din cîmpia munteană.

Chiar de pe acum, socotim că avem dreptul să credem că grecii histrieni au urcat cu corăbiile lor mult în sus pe cursul Dunării, unde în schimbul mărfurilor lor au primit de la geți produse agricole la prețuri foarte convenabile. Probabil că și ei au avut contacte cu această regiune încă din secolul al V-lea î.e.n. Aceste contacte ajung să fie însă mai

---

[1] B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands-Dacien und Moesien*, I, 1, 1898, p. 148.

[2] Em. Condurachi, *Vechi monede pontice și importanța lor*, în *Acad. R.P.R., Buletin științific*, tom. II, 1950, 1, p. 13—26; același autor, *Der Beitrag der Münzfunde von Istros zur Kenntnis des Warenund Geldumlaufes an der unteren Donau im vorrömischen Zeitraum*, în *Wissenschaftlichen Annalen*, mai, 1957, p. 289—304; B. Mitrea, *Sur les monnaies des cités pontiques découvertes sur le territoire des populations locale*, în *Studii clasice*, III, 1961, p. 83—88; același autor, în *Studii clasice*, VII, 1965, p. 151—164.

[3] N. Mușmov, în *Izvestiia-Societé*, III, 1914, p. 271, nr. 18; T. Gherassimov, în *Izvestiia-Institut*, XXV, 1962, p. 228.

[4] Moneda se află în colecțiile Cabinetului numismatic al Academiei Republicii Socialiste România

[5] B. Mitrea, în *SCIV*, XII, 1, 1961, p. 146, după informația lui N. Anghelescu; același autor, în *Studii clasice*, VII, p. 165.

[6] Informație primită de la Gh. Rădulescu, de la Muzeul raional din Giurgiu.

[7] Moneda se află în colecțiile Cabinetului numismatic al Academiei Republicii Socialiste România; cf. B. Mitrea, în *Studii clasice*, VII, p. 165.

[8] Oct. Iliescu, în *SCN*, II, 1958, p. 449.

[9] V. Pârvan, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallé du Danube*, în *Acad. Rom. Bull. Sect. Hist.*, X, 1923, p. 23—47; D Berciu în *Materiale*, IV, 1975, p. 281—309; D. Tudor, în *Studii și referate privind istoria României*, I, 1954, p. 81—88; V. Eftimie, în *Dacia*, NS, III, p. 195—215.

[10] I. Nestor, *Keltische Gräber bei Mediaș*, în *Dacia*, VII-VIII, 1937—1940, p. 154—182; C. Preda, în *Dacia*, NS, III, 1959, p. 179—194

https://biblioteca-digitala.ro

Tezaurul de la Crivăt (1—7 drahme din Histria; 8—imitație de tip Filip II)

intense în cursul secolului al IV-lea î.e.n., cînd Histria continua încă să fie un oraș cu largi posibilități de schimb. De asemenea, în aceeași vreme, geții din cîmpia Dunării ajunseseră la un însemnat stadiu de dezvoltare economică și social-politică, ce le permitea să întrețină relații permanente nu numai cu Histria, ci și cu alte centre ale lumii grecești sclavagiste Acum este epoca în care triburile getice încep să se unească pe plan politic și să fie din ce în ce mai frecvent pomenite de izvoarele antice [11].

[11] Cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 43—63.

https://biblioteca-digitala.ro

Am amintit că studiul tezaurului de la Crivăț prezintă un dublu interes. Acest al doilea aspect de cercetare se datorește prezenței în tezaur a două imitații după tetradrahmele lui Filip II. Ținem să facem precizarea că moneda cercetată se înscrie în rîndul primelor serii de imitații, realizate nemijlocit după tetradrahmele lui Filip II. Nu știm încă, din lipsa cunoașterii tuturor descoperirilor de acest fel, dacă moneda amintită este sau nu o imitație locală getică sau ea a ajuns aici, venind din sud, unde asemenea piese nu lipsesc din rîndul descoperirilor monetare [12].

Referitor la datarea primelor imitații de tip Filip II, acelea realizate încă într-un stil bun și cu urme din legendă, au fost datate de unii numismați în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.[13], iar de alții în jurul anului 150 î.e.n. [14]. Descoperirea tetradrahmelor de la Crivăț, alături de drahme histriene, vine să contribuie în mare măsură la datarea întregii serii de imitații bune de tip Filip II. După cronologia drahmelor histriene din tezaurul nostru, cu timpul de emitere relativ bine fixat, urmează să admitem că imitația de tip Filip II datează din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., însă rămîne de presupus că baterea ei nu putea să aibă loc decît începînd cel mai devreme cu partea finală a domniei lui Filip II și pînă către sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. Deci întreg tezaurul de la Crivăț, adică și drahmele histriene, se datează aproximativ între anii 336 și 300 î.e.n.

O asemenea limitare în timp a depozitului monetar de la Crivăț vine să ne sugereze unele încheieri generale deosebit de importante pentru ambele categorii de monede. În primul rînd ținem să precizăm că datînd imitația de tip Filip II de la Crivăț înainte de anul 300 î.e.n., se poate trage concluzia mai generală că o parte din primele monede, care au fost imitate nemijlocit după tetradrahmele regelui macedonean Filip II, au început să fie bătute încă de la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. Întrucît însă nu putem dovedi paternitatea getodacică a acestor prime imitații « barbare », nu avem dreptul să vorbim de o monetărie locală în Dacia încă din secolul al IV-lea î.e.n. În această privință credem că trebuie să ne menținem la cele formulate anterior, potrivit cărora primele monede geto-dace nu sînt cu mult mai vechi de mijlocul secolului al III-lea î.e.n., ele începînd să fie bătute foarte probabil după anul 280 î.e.n. [15].

În al doilea rînd restrîngerea datării tezaurului de la Crivăț la ultimele trei decenii ale secolului al IV-lea î.e.n. este în măsură să ajute la lămurirea unor probleme de ordin economic și politic ale Histriei în perioada la care ne-am referit. După cum se știe, nici pînă acum nu s-a ajuns să se dea un răspuns unanim acceptat cu privire la natura raporturilor care au existat între statul macedonean din vremea lui Filip II și Alexandru cel Mare și orașul Histria. Uneori s-a afirmat că expansiunea statului macedonean din această perioadă a corespuns intereselor orașelor vest-pontice, care s-au bucurat și de unele avantaje de ordin economic [16]. Alteori s-a mers pe ideea că aceeași expansiune macedoneană, cel puțin în ceea ce privește Histria, i-ar fi adus oarecare prejudicii economice și politice [17]. Mai mult decît atît s-a afirmat în ultima vreme că Histria a devenit la această dată un centru de rezistență antimacedonean, motiv pentru care Filip II acționează hotărît și distruge orașul [18].

Dacă luăm în considerație faptul că majoritatea drahmelor histriene găsite în mediul local din Dobrogea, Moldova și Muntenia fac parte din aceeași serie cu monedele de la Crivăț, putem admite că cele mai multe din aceste descoperiri datează din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. Date în plus care să confirme o astfel de concluzie ne mai pot oferi și alte două tezaure de drahme histriene descoperite în R. P. Bulgaria [19], unde emisiunile Histriei se găsesc asociate cu monede de la Filip II. Luînd drept bază circulația drahmelor histriene din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., se poate dovedi că în perioada de domnie a celor doi regi macedoneni, Filip II și Alexandru cel Mare Histria a continuat să mențină și chiar să intensifice legăturile sale de schimb cu triburile getice. Prin urmare despre o slăbire economică și cu atît mai mult despre o distrugere a orașului în această perioadă, pe aceste date de ordin numismatic, nu credem că se poate vorbi. Se pare că mai degrabă trebuie să avem în vedere părerea, după care la Histria, în vremea expansiunii macedonene, chiar dacă nu putem fi suficient de siguri de existența unui reviriment economic, oricum avem dreptul să nu considerăm că orașul a slăbit sau că a avut de suferit de pe urma evenimentelor amintite.

---

[12] K. Pink, *Die Münzprägung der Ostketlen und ihrer Nachbarn*, în *Diss, Pann*, seria II, 15, 1939, p. 34—35.

[13] C. Moisil, *Monedele dacilor*, în *Buletinul Societății numismatice Române*, XV, 1920, p. 69.

[14] K. Pink, *op. cit.*, p. 123—125.

[15] V. Pârvan, *Getica*, p. 601; C. Daicoviciu, *La Transilvanie dans l'antiquité*, 1945, p. 57—59; același autor, în *Studii științifice*, Cluj, I, 1950, p. 117; M. Macrea în *Revista istorică română*, XVI, 1946, p. 201—202; B. Mitrea, în *Ephemeris Dacoromana*, X, 1945, p. 43—44; D. Popescu, în *Dacia*, IX-X, 1941—1944, p. 224, 228—229; C. Preda, în *Studii și cercetări de numismatică*, III, 1960, p. 67—69.

[16] R. Vulpe, *Dobroudja*, 1938, p. 78; Hr. Danov, *Zapodniat briag na Cerno More Drevnosta*, Sofia, 1947, p. 52; cf. Em. Condurachi, *Histria*, I, 1959, p. 39.

[17] Em. Condurachi, *Histria*, I, p. 39—40; B. Mitrea, în *Studii clasice*, VII, p. 143—165.

[18] M. Coja, în *SCIV*, XV, 3, 1964, p. 398.

[19] N. Mușmov, *op. cit.* și *loc. cit.*. T. Gherassimov, *op. cit. loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN PROBLEMA SATELOR MEDIEVALE DE PE VEDEA ŞI TELEORMAN: DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA GURUENI ŞI ORBEASCA DE JOS (r. ALEXANDRIA)

N. CONSTANTINESCU şi AL. MARINESCU

Partea de sud a cîmpiei străbătute de văile Vedei şi Teleormanului rămăsese pînă nu de mult în urmă cu cercetările privind orînduirea feudală şi mai cu seamă în problema atît de importantă a aşezărilor sătești. Abia în ultimii ani, prin cercetări de teren şi mai ales datorită săpăturilor arheologice (Bragadiru, Frumoasa [1]) au fost identificate aşezări şi fortificaţii medievale datînd cu începere din secolul al XIV-lea şi care aruncă o lumină nouă asupra istoriei acestei regiuni din Ţara Românească.

Recent, cunoştinţele noastre s-au îmbogăţit prin descoperirile înregistrate în actualele sate Gurueni şi Orbeasca de Jos, situate la nord şi nord-est de oraşul Alexandria.

I. CIMITIRUL MEDIEVAL DE LA GURUENI (COMUNA MĂGURA)

Cu prilejul unor lucrări de nivelare făcute în punctul numit « La Ruscă » de la marginea de nord a satului, pe partea stîngă a drumului raional Măgura Merişani, au fost sesizate urmele unui cimitir medieval [2]. Mormintele, în număr de 10, erau toate de inhumaţie şi se aflau la adîncimi variind în jurul a 0,75 m, răspîndite pe o arie de aproximativ 100 m [2]. Au fost recuperate următoarele piese:

1) **Monede**

a) — o *siliqua* de la *Constantius II* purtînd titlul de Caesar (*Av.* Capul laureat spre dreapta al împăratului; în jur cerc perlat. Fără legendă. *Rv.* CONSTANTIUS CAESAR. Victorie cu cunună şi ramură de palmier, în mers grăbit spre stînga. În exergă [?] H [N?] AR. Greutatea 2,91 g. Diam. 20 mm. Conservarea bună. Cohen [2], 15 variantă. Anii 323—337 [3]);

b) Jumătate de groş (aspru) emis de ţarul bulgar de la Vidin Ioan Sracimir (1360—1396). (*Av.* Ţarul pe tron, din faţă, purtînd în mîna dreaptă sceptrul cu o floare de crin în vîrf, iar în stînga un sul (volumen). Sub tron (ale cărui laturi au cîte o floare de crin) — o rozetă. Legenda: + Iω (AN) СРАЦИМИР ЦР Б[..] *Rv.* Bustul lui Christos, nimbat; în cîmp IC în dreapta şi XC în stînga, cu legenda: I ω (AN) СРАЦИМИР ЦР ББЛ [ГР?] AR. Greutatea 1,05 g. Diam. 17 mm [4]. Conservarea relativ bună.)

[1] Cercetări făcute de Bucur Mitrea, Maria Comşa, Gh. Bichir şi N. Constantinescu. Săpăturile de la Frumoasa au avut loc în toamna anului 1964, cu sprijinul Muzeului raional Alexandria.

[2] Ancheta preliminară a fost făcută de Al. Marinescu, directorul Muzeului raional Alexandria.

[3] Identificarea făcută de Bucur Mitrea, şeful Cabinetului numismatic al Institutului de arheologie al Academiei.

[4] Tip identic la N. Mušmov, *Monetite i peciatite na bălgarskite ţare*, Sofia, 1924, p. 136, nr. 176, Monede de acelaşi tip la Gogoşu-Mehedinţi (Al. Bărcăcilă, în C.N.A., XIV, nr. 113—114, 1939, p. 126; cf. şi *Materiale şi cercetări arheologice*, II, 1956, p. 461 şi fig. 185).

https://biblioteca-digitala.ro

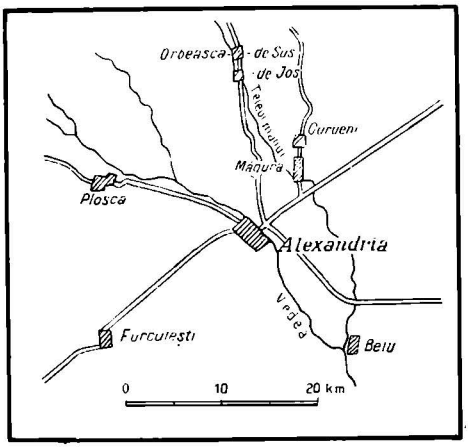

Fig. 1 — Harta împrejurimilor orașului Alexandria.

c) Aspru de la Soliman II (1687—1691). Locul de emisiune neciteț. AR. Greutatea 0,94 g. Diam. 15 mm.[5]

Monedele se află la Muzeul din Alexandria.

2) **Obiecte de podoabă**

a) Cercel de bronz (diam. 15 mm) obișnuit în cimitirele medievale românești din secolele XIV—XV (origine bizantină);

b) năsturași globulari și piriformi cu urechiușe, lucrați din argint (două exemplare) sau din bronz, turnați. În total 10 bucăți, în cea mai mare parte în stare fragmentară și

c) inel de argint, lucrat din sîrmă ovală în secțiune (2—3 mm grosime), cu o protuberanță montată în partea superioară a verigii. Execuție rudimentară (fig. 2/8). Nu poate intra în categoria inelelor sigilare.

3) **Inele sigilare**

În total 7 exemplare recuperate. Sînt lucrate din argint de calitate inferioară, piesa nr. 1 fiind însă aurită. Se compun dintr-o verigă — în secțiune rotundă sau lată —, un exemplar avînd veriga torsionată (fig. 2/6). Pe verigă au fost montate prin sudare fie plăcuțe discoidale, mai mult sau mai puțin circulare, fie o plăcuță rombică, așa cum o găsim pe exemplarul nr. 6 cu veriga torsionată.

Reprezentările gravate în negativ pe plăcuțele montate diferă de la un inel la altul, ca motiv și realizare stilistică. Alături de imaginea cruciformă (nr. 6), se întîlnesc motive florale stilizate și geometrice (nr. 2,4), precum și reprezentări heraldice. În această ultimă categorie se includ exemplarele nr. 1, 3 și 5, unde avem de-a face cu embleme zoomorfe. Astfel, o piesă din cele mai reușite ca execuție tehnică este inelul sigiliu nr. 1 (fig. 2) pe al cărui disc a fost gravată în negativ imaginea unui cap de bour cu coarnele ușor arcuite, liriforme, cu o stea în 6 raze între coarne și cu ramuri stilizate încadrîndu-i botul. Am menționat că piesa de argint a fost și aurită. Am fi tentați să vedem aici o influență a heraldicii moldovenești — în care caz modelul moldovean (monedă, pecete) ar data dinainte de anul 1408 (limită cronologică stabilită de un specialist pentru emisiunile monetare și pecețile moldovenești, în funcție de redarea liriformă a coarnelor bourului)[6]. Menționăm că, alături de exemplarul din Burnaz, se mai cunoaște un inel cu cap de bovideu în cimitirul medieval de la Turnu Severin[7], fiind găsit într-un mormînt din secolul al XV-lea.

Alte două exemplare de tip heraldic (nr. 3 și 5) au ca reprezentări păsările: una fantastică, un «zgriptor», foarte stilizată, dar expresiv redată ca mișcare (nr. 3) și o pasăre neidentificabilă, cu capul redat printr-un punct și cu penajul abia schițat de cîteva scrijilituri subțiri (nr. 5).

Este greu să afirmăm ce reprezintă imaginea sigilografică de pe exemplarul nr. 7 (fig. 2), la care schematismul (sau poate nepriceperea meșterului) ne poate duce deopotrivă în lumea plantelor și a viețuitoarelor stilizate. Un asemenea inel sigilar, de bronz însă, cu aproape aceeași reprezentare, a fost găsit în așezarea de la Coconi (raionul Oltenița) în stratul de la începutul secolului al XV-lea (piesă încă inedită).

După această sumară prezentare, problema care se ridică este aceea a datării materialelor găsite în cimitirul medieval de la Gurueni. Trebuie să recunoaștem că, datorită condițiilor de descoperire, nu mai putem fixa locul exact al fiecărei piese în parte. În orice caz, credem că trebuie să eliminăm moneda romană de la Constantius II — aceasta fiind probabil singulară în contextul arheologic de la Gurueni (sub rezerva elucidărilor care ar putea fi

Despre alte monede de la Sracimir de pe teritoriul țării noastre cf. Vasile Culică și Petre Diaconu, *Bolgarskie monety iz Păcuiul lui Soare (Rumînija)*, în Izvestiia-Institut, XXVI, 1963, p. 249 și urm.; Lucian Roșu si G. Popilian, *Tezaurul medieval de la Sușița*, în *Revista Muzeelor*, nr. 4, anul I, 1964, p. 326 și urm. Moneda de la Gurueni — ca și celelalte monede medievale menționate de noi aici, a fost identificată de Octavian Iliescu, șeful Cabinetului numismatic al Academiei și de Elena Isăcescu.

[5] Nu este sigur că moneda a fost găsită într-un mormînt. De altfel piesa nici nu este perforată.

[6] Precizările în această privință au fost făcute de Octavian Iliescu (cf. *Indreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emisiuni monetare feudale ale țărilor românești*, în *Studii și cercetări numismatice*, vol. I, Ed. Academiei 1957, p. 222, 232 și urm.).

[7] Cf. Al. Bărcăcilă, *Monede, podoabe de metal și fragmente ceramice de la termele Drubetei și din cimitirul medieval suprapus*, în *Materiale*, V. 1959, p. 777—779 și fig. 2/12. Tot aici se publică un inel sigilar pe care se găsesc motivele din partea centrală a inelului de la Gurueni (fig. 2/2).

https://biblioteca-digitala.ro

întreprinse la fața locului, pe cale arheologică). Ea nu se leagă în nici un caz de vreunul din mormintele descoperite. Rămân în discuție celelalte două monede medievale, dar una este prea veche și a doua prea nouă ca să admitem existența neîntreruptă a unui cimitir, pe durata a mai bine de trei veacuri (deși n-ar fi imposibil).

Cercelul de bronz pe care l-am menționat, moneda de la Sracimir, năsturașii de argint și de bronz și cîteva din inelele sigilare (nr. 1—5,7), ar împinge datarea în secolele XIV—XV. Într-adevăr, materiale de acest tip sînt foarte frecvente în aria munteană a culturii materiale medievale în secolele menționate — inclusiv inele sigilare de aproape aceeași factură. Amintim, de pildă, inelele sigiliu descoperite mai de mult la Verbicioara-Dolj — datate în a doua jumătate a secolului al XIV-lea [8] de același stil cu exemplarele nr. 2 și 4 de la Gurueni. Așadar, în parte cel puțin, cimitirul de aici poate să dateze începînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului următor. Cum însă în domeniul sigilografiei problemele de datare și de evoluție stilistică comportă încă studii de detaliu [9], considerăm că nu greșim dacă fixăm limita superioară a existenței cimitirului de la Gurueni și în prima parte a secolului al XVI-lea — judecînd după materialele scoase la lumină prin săpăturile de la Tîrgșor (inedite) și din alte părți din Țara Românească. (Moneda de la Soliman al II-lea poate să dateze un alt etaj stratigrafic al cimitirului, dar, repetăm, nu putem ști dacă vreunul din mormintele cu inele sigilare avea în inventar și moneda și un inel sigiliu).

II. TEZAURUL MEDIEVAL DE LA ORBEASCA DE JOS

Întîmplător, în iarna anului 1964, un sătean a descoperit în dreptul casei sale, la marginea de nord-est a satului, la circa 200 m de șoseaua Alexandria-Pitești, un tezaur medieval îngropat la adîncimea de 0,60 m. Tezaurul stătea ascuns într-un vas de tipul cană cu toartă, ars la roșu, cu pasta bună, fără decorații exterioare, păstrat fragmentar.

Conținutul tezaurului consta din 619 monede turcești de argint și din obiecte de podoabă de argint (2 cataname, 47 aplici de curea), inclusiv 2 inele de argint de tip sigilar.

Monedele sînt emisiuni de accé-le (aspri) [10] de la sultanii Mohamed al II-lea (1451—1481), Baiazid al II-lea (1481—1512), Selim I (1512—1520) — în total 557 monede identificate — și un lot de aspri din secolul al XVI-lea (62 buc.) cu *tugrá-ua* lui Selim I, dar cu anul și locul de emisiune neidentificate [11].

Piesele de podoabă care serveau drept accesorii la una sau două curele de piele sînt următoarele :

— *Cataramă* (fig. 3/1) în formă de inimă, cu vîrful ornamentat cu un cap de femeie (de o parte și de alta a bărbiei sînt două mici orificii). Marginile verigii au la exterior un șir de 10 proeminențe triunghiulare — linia de margine interioară fiind curbată simetric lateral și spre vîrf. De corpul cataramei stă prinsă printr-un ax de argint placa de fixare, formată dintr-o fîșie de tablă de argint îndoită și prevăzută cu trei orificii nituite (cu ținte de cupru), perforată la îndoitură — de unde pornește spinul cataramei. Corpul cataramei a fost executat prin turnarea argintului topit într-un tipar — celelalte părți ale piesei fiind lucrate prin ciocănire. Lungimea totală măsoară 77 mm, lățimea 52 mm.

— *Cataramă* (fig. 3/2) de forma literei majuscule grecești Ω la partea superioară decorată cu spirale gemene și vagi motive florale stilizate. Linia interioară în acoladă. Spinul și placa de fixare lipsesc. Axul era de fier. Același procedeu de execuție ca la precedenta. Lungimea 35 mm, lățimea 42 mm.

— 47 aplici de argint, turnate, împărțite în categorii sau tipuri după cum urmează :

a) *Tipul 1*, aplică-rozetă (circa 35 mm diametru), cu un orificiu central de 10 mm diametru. În trei locuri se găsesc mici găuri pentru nituri. Execuția celor 7 petale (ajurate) ale

---

[8] D. Berciu și colab., *Șantierul arheologic Verbicioara-Dolj*, în SCIV, anul II, nr. 1, 1951, p. 244 și fig. 13.

[9] Cf. Em. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind istoria României* (DIR), Introducere, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., 1956, p. 333—537.

[10] Accé = albișor (în documentele noastre medievale) este traducerea adjectivului grecesc *aspros*, de unde și denumirea de *aspru* pentru monedele divizionare turcești de argint sau aramă. Moneda cu acest nume a avut la început o valoare mai mare, cu timpul însă valoarea nominală i-a scăzut (în 1703, prin reforma sultanului Ahmed III, valoarea accé-lei a fost fixată la 1/3 dintr-o *parà* sau 1/20-a parte dintr-un *guruș*). Nu toți sultanii au bătut accé-le. Mohamed II a bătut cinci emisiuni (dintre care două — 1461 și 1481 — sînt documentate la Orbeasca). Baiazid II a bătut una singură, cea din anul 1481, iar Selim I două (1512 și 1517) — cf. studiul lui H. Dj. Sirouni, *Monetele turcești în Țările Române*, în *Balcania*, II-III (1939—1940), f.a., p. 11—82.

[11] *Tugrá* = cifră împărătească pe care o vedem în fruntea decretelor și ordinelor date de sultani, precum și pe monede. Cu ajutorul acestei sigle se identifică apartenența monedelor turcești care au pe ele și mențiunea anului și a locului de emisiune (a *hereghiei*) (H. Dj. Sirouni, *op. cit.*, p. 74—75). Iată componența tezaurului monetar de la Orbeasca de Jos : *Mohamed II* (1451—1481) — 1 **aspru** din 865 h. (1461) — Skoplje, 1 din 885 h. (1481); *Baiazid II* (1485—1512)—aspri din 886 h. (1481) bătuți la Constantinopol (19), Edirne (12), Serez (11), Skoplje (8), Karatova (34), Nevar (111), Ankara (2); aspri cu locul de emisiune necitet (34, inclusiv 5 aspri incuși și o imitație de aspru din secolul XV); *Selim I* (1512—1520) — 115 aspri din 918 h. (1512) — Constantinopol un aspru din același an și loc, dar cu batere dublă; din același an, dar bătuți la Edirne (26), Serez (6), Nevar (62), Tire (3), Skoplje (4), Karatova (3), Amid (1), Amasia (2), Tunis (2); din același an, dar fără loc de emisiune citeț (98); apoi, un aspru din 923 h. (1517) și 62 aspri de la Selim I, fără an și loc de emisiune. În total 619 monede.

https://biblioteca-digitala.ro

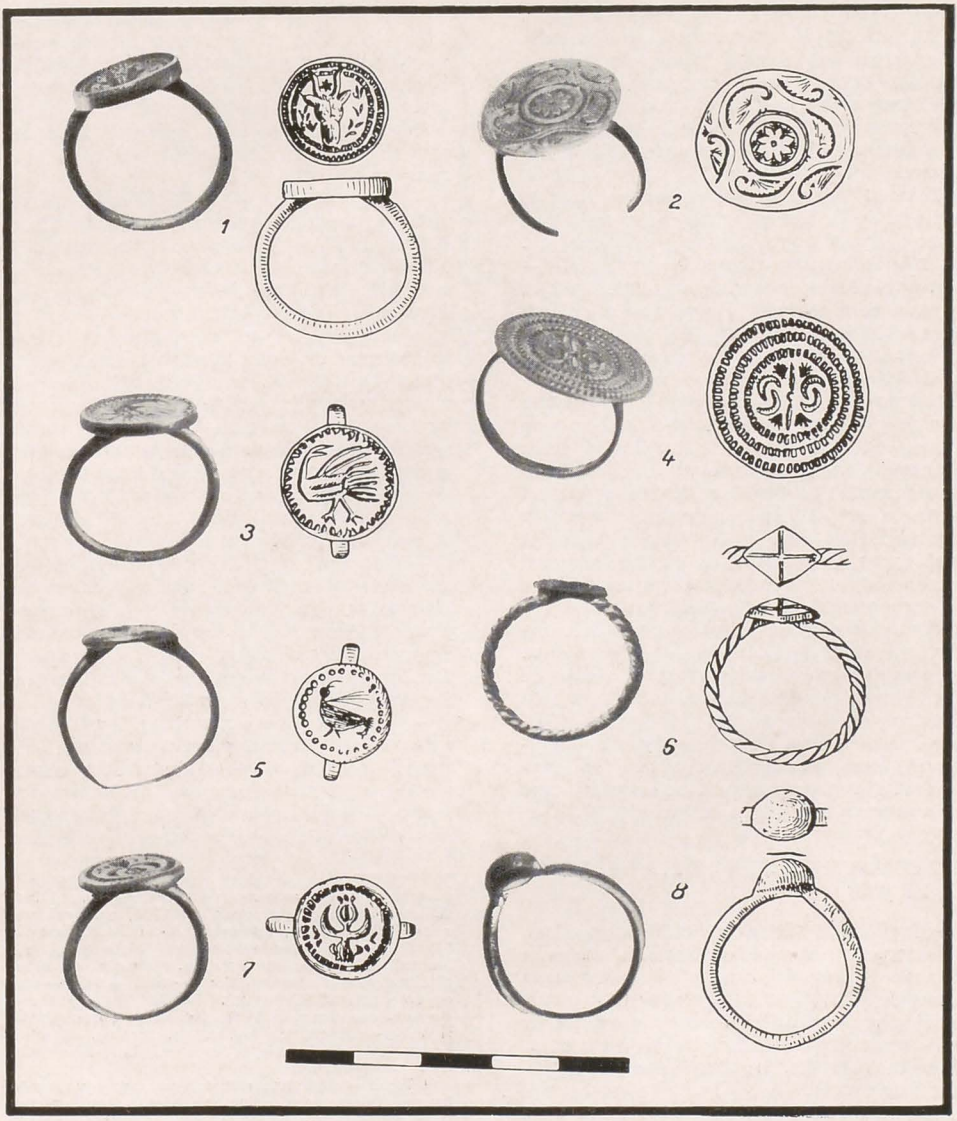

Fig. 2 — Inele descoperite în cimitirul medieval de la Gurueni (sec. XIV-XVI).

rozetei foarte puțin realizată artistic (fig. 3/5).

b) *Tipul 2*, un număr de 9 aplici dreptunghiulare (36 x 19 mm) de argint aurit, cu decor floral stilizat, ajurat. La extremități, pe mijloc, cîte o gaură pentru nituire (fig. 3/3).

c) *Tipul 3* cuprinde un număr total de 26 aplici în formă de ancore duble (gemelare); se disting *cinci variante* ale acestui tip, fiecare cu cîte două găuri pentru nituri — și anume:

— 13 bucăți (aurite) la care partea centrală ușor bombată și ovală prezintă două șănțuiri longitudinale (fig. 3/4);

https://biblioteca-digitala.ro

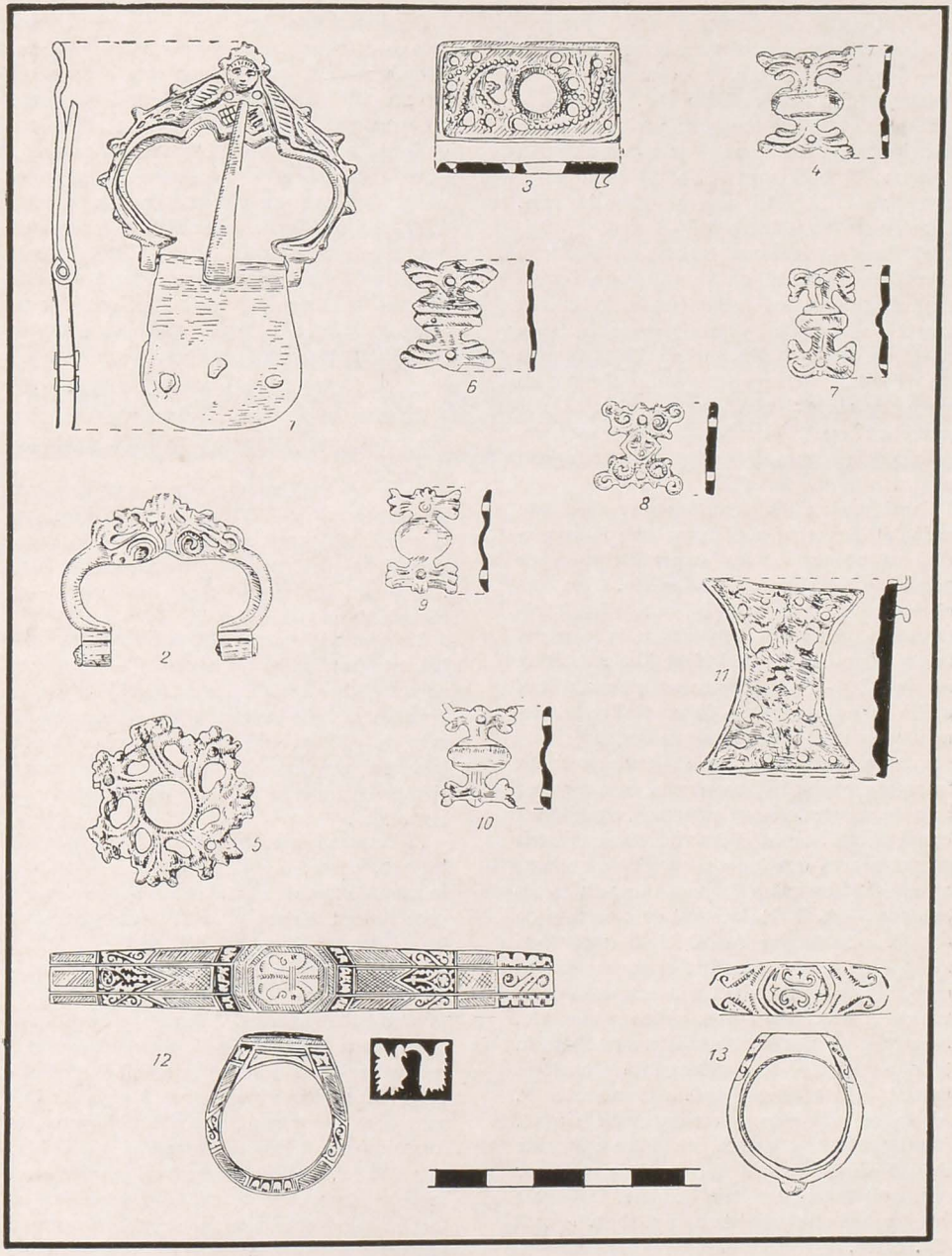

Fig. 3 — Desenele pieselor de argint din tezaurul medieval de la Orbeasca de Jos.

— 5 bucăți la care partea centrală, mai aplatisată, este străbătută longitudinal de trei șănțuiri (fig. 3/6) ;

— 1 bucată la care—alături de forma ancore duble — se distinge la capete stilul zoomor (fig. 3/7) ;

https://biblioteca-digitala.ro

— 5 bucăți cu partea centrală puternic bombată și lisă pe suprafața exterioară (fig. 4/9);

— 2 bucăți la care partea centrală prezintă două șănțuiri longitudinale (fig. 4/10).

Dimensiunile acestor cinci variante de tip (lungime și lățime maximă la capete) sînt în ordine: 23 × 20 mm, 22 × 20 mm, 23 × × 14 mm, 22 × 15 mm și 21 × 16 mm. Grosimea variază între 1,5—3 mm.

d) *Tipul 4*, este reprezentat de 7 bucăți avînd forma generală de X grefată pe un romb central decorat cu patru petale în cruce; capetele sînt de fapt volute gemene încărcate cu spirale (fig. 3/8). Dimensiuni: 16 × 14 mm.

e) *Tipul 5*, include patru aplici ajurate, cu motive florale în relief (dimensiuni 37 × 33 mm, la mijloc 17 mm). Prezintă slabe urme de aurire. La capetele drepte, în mijloc, cîte două găuri pentru nituire (fig. 3/11).

După tehnica de execuție, avem de-a face probabil cu același atelier, neputînd deocamdată să ne pronunțăm asupra centrului de producție, ca și asupra analogiilor. Cert este că pentru aplica de la fig. 3/7 putem fixa întrucîtva un precedent cronologic în tezaurul feudal timpuriu de la Voinești-Iași, datat în secolele XII—XIII, în care se găsesc și trei aplici de argint aurit — de un tip foarte asemănător cu cel de la Orbeasca de Jos [12].

În sfîrșit, cele două *inele sigilare* de argint întregesc conținutul tezaurului medieval de care ne ocupăm. Primul exemplar, o adevărată operă de artă, masiv, dintr-o bucată și măiestrit fațetat are ca imagine sigilografică o stilizare a unei flori de crin (?) gravată într-un cartuș octogonal (fig. 3/12), încadrat de o parte și de alta *de reprezentări de păsări în luptă* (vezi medalionul mărit), prezente și pe fața exterioară, la baza verigii. Restul inelului este peste tot decorat cu incizii fine, oblice și hașurate, precum și motive florale stilizate realizate în tehnica *niello*. Nu cunoaștem încă o analogie precisă pentru acest splendid exemplar [13]. Al doilea inel este o realizare mai simplă. Făurit tot dintr-o bucată, inelul are o imagine sigilară neidentificabilă, încadrată de un decor care seamănă cu volutele gemene. La partea inferioară veriga prezintă o mică protuberanță (fig. 3/13).

[12] Dan Gh. Theodor, *Tezaurul feudal timpuriu de obiecte de podoabă descoperit la Voinești-Iași*, în *Arheologia Moldovei*, vol. I, 1961, p. 259 și fig. 9/4—6, fig. 10/4—6.

[13] Tehnică identică însă la multe din inelele de la Tîrgșor (inedite), în secolul al XVI-lea, și la Retevoiești, în secolul al XV-lea (cf. D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Retevoiești*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 712—713 și fig. 14).

Datarea acestui important tezaur medieval este oarecum asigurată de monedele otomane. Ultima monedă datată sigur este o emisiune din anul 1517. Celelalte 62 monede, identificate ca aparținînd secolului al XVI-lea, fiind tot de la Selim I, nu modifică substanțial concluzia noastră că epoca de ascundere a tezaurului de la Orbeasca se plasează în jurul anului 1520, deci în domnia voievodului Țării Românești Neagoe Basarab (1512—1521). Piesele de podoabă din tezaur însă se datează dinainte de anul 1520, și, după uzura lor, pot fi încadrate cronologic la sfîrșitul secolului al XV-lea și la începutul celui următor.

★

Concluziile de ordin istoric care se desprind din această prezentare succintă sînt importante, și anume:

1. Se constată existența unei așezări rurale din secolele XIV—XVI pe locul actualului sat Gurueni. Așezarea medievală nu este menționată în nici unul din documentele Țării Românești, fiind dispărută sau schimbîndu-i-se numele în decursul vremii.

2. În această așezare sătească a intervenit — în urma destrămării obștei sătești — un proces de stratificare socială și economică, după cum dovedesc din plin inelele sigilare din necropolă, care nu pot aparține decît vîrfurilor locale înavuțite, deprinse să opereze cu acte, zapise și alte documente care necesitau o întărire cu pecete.

3. Tezaurul medieval de la Orbeasca de Jos are, poate, o semnificație și mai adîncă. În afară de faptul că satul actual stă pe urmele vechiului sat din secolul al XVI-lea (menționat în documente începînd din epoca lui Mihai Viteazu), aici întîlnim în documente o vie activitate de cumpărări-vînzări, schimburi ș. a. în care rolul principal îl joacă un dregător și anume *Vîlcu logofătul* din Orbeasca [14]. E drept, acesta din urmă trăiește la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în prima parte a celui următor. Dar spița neamului acestuia sau alte vîrfuri feudale locale de la începutul secolului al XVI-lea vor fi fost în legătură strînsă cu posesorii tezaurului descoperit în zilele noastre. Fără să forțăm interpretările, e clar că întregul material atestă prezența clasei dominante feudale pe meleagurile Vedei și Teleormanului, clasă care își trăgea existența și setea de lux din exploatarea satelor aservite din această regiune.

[14] DIR, B. veacul XVI, vol. VI (1953), p. 134, nr. 147, p. 135, nr. 148, p. 204, nr. 225; vol. IV (veac XVII), p. 310, nr. 326 etc. Satul este menționat *Orbesca*, *Orăbasca* sau *Orbasca*.

https://biblioteca-digitala.ro

VIAȚA ÎN PERIOADELE GEOLOGICE, PREZENTATĂ ÎN MICRODIORAME LA MUZEUL „GRIGORE ANTIPA"

LEONID APOSTOL

În muzeele de științe naturale secția de paleontologie are un rol însemnat, ea dovedind, prin exemple pregnante, că viețuitoarele au evoluat de-a lungul sutelor de milioane de ani sub influența mediului de viață. Piesele fosile, unele deosebit de impresionante prin dimensiuni, ajută pe vizitatori să se transpună cu gîndul în erele trecute.

În Muzeul « Grigore Antipa » există o colecție paleontologică destul de bogată, cu exponate prețioase, avînd printre altele și o piesă unică în lume, scheletul unui *Deinotherium gigantissimum*.

Pînă în anul 1951 expunerea paleontologică a acestui muzeu a fost în ordinea clasificației sistematice. Acest mod de expunere nu dădea posibilitate vizitatorului să perceapă raporturile diferitelor grupe de viețuitoare cu grupurile contemporane. De asemenea, în condițiile vechii expuneri, nu se putea urmări ușor dezvoltarea treptată a viețuitoarelor din epocile geologice. În afara acestor inconveniente, vechea expunere, din cauza lipsei de spațiu, era îmbîcsită, neaerisită, fiind poate bună numai pentru uzul studenților și al specialiștilor paleontologi.

Între 1951—1963 s-au făcut mai multe modificări în expunerea paleontologică, piesele fiind alese și expuse pentru prima oară în muzeu pe ere și perioade geologice. Acest al doilea mod de expunere prezenta avantajul că dintr-o singură privire se putea urmări gradul de dezvoltare al viețuitoarelor din fiecare epocă geologică, expunerea fiind însoțită, în afara prezentării exponatelor propriuzise, de picturi adecvate pentru fiecare perioadă geologică în parte. Am considerat totuși că vizitatorii nu pot intui ușor evoluția vieții de-a lungul erelor geologice, nu-și pot imagina forma și proporțiile viețuitoarelor. Am trecut atunci la prezentarea tridimensională, în microdiorame în care să fie expuse machete colorate ale plantelor și animalelor fosile. Restructurarea vechii expuneri a avut loc în 1963—1964, cînd au fost deschise succesiv 12 microdiorame prezentînd fosile specifice pentru fiecare perioadă geologică. Pînă în prezent cunoaștem foarte puține exemple de la alte muzee în ceea ce privește acest mod de expunere, mult mai atrăgător și mai instructiv pentru vizitatori. Astfel în R. S. Cehoslovacă (la muzeul Sileziei, din Opava), s-a expus paleontologia stratigrafică tot dioramatic, însă numai pentru erele geologice, luate în ansamblul lor. La noi această expunere nouă a mers mai în adînc, în cadrul perioadelor geologice. Fiecare microdioramă cuprinde un fundal pictat, iar pe plan orizontal figurine din ipsos sau ceramică, reprezentînd plantele și animalele caracteristice perioadei respective; figu-

https://biblioteca-digitala.ro

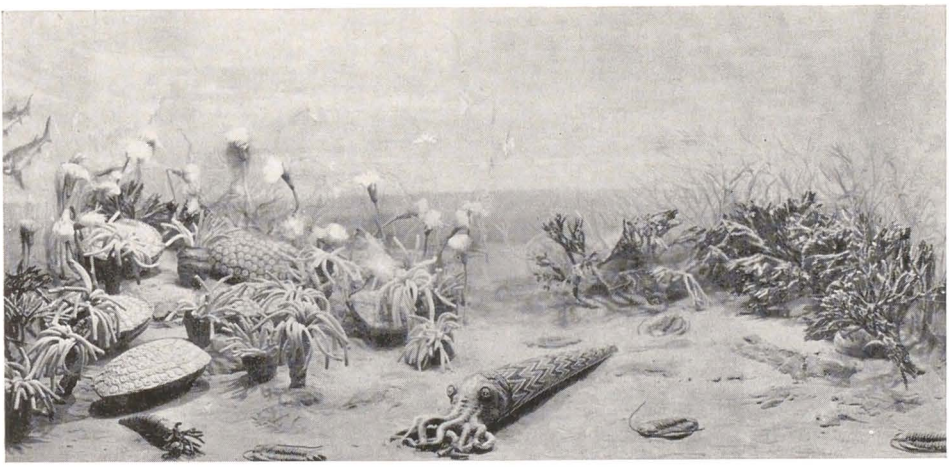

Fig. 1 — Microdiorama prezentînd viața în Ordovician și Silurian.

rinele sînt reduse, unele la scara 1 m = 5 cm, altele la scara 1 m = 7 cm. Dimensiunile carcaselor de la microdiorame variază, unele fiind de 1,20 m, altele 1,35 m (adîncime) la toate însă lățimea și înălțimea este de 0,80 m.

Microdioramele de la Muzeul „Antipa" au fost construite pe baza unei tematici întocmite de un colectiv de specialiști din muzeu. Machetele reprezentînd animalele provin de la 3 absolvenți ai Institutului de arte plastice « N. Grigorescu » din București. Plantele artificiale aparțin unui colectiv de specialiști dinafara muzeului, turnarea pieselor în ipsos a fost executată în atelierul de restaurări al muzeului, iar pictarea fundalelor a fost efectuată de pictorul muzeului. În fața microdioramelor sînt montate vitrine scunde de metal, în care sînt expuse fosile caracteristice pentru perioadele geologice respective.

Mai jos dăm o scurtă prezentare a conținutului microdioramelor.

1. *Viața în perioada Cambriană*

Pe fundalul microdioramei este pictat un peisaj marin stîncos, cîteva meduze plutind și alge marine din genul *Codium*. Dintre animalele expuse citățm dintre trilobiți: *Paradoxides gracilis*, *Ellipsocephalus hoffi*, precum și mai mulți indivizi fixați dintre archeociatizi.

2. *Viața în perioadele Ordovician și Silurian* (fig. 1).

S-a ales pentru reprezentarea vieții din aceste două perioade un fund marin stîncos acoperit cu alge marine din genul *Codium*. Animalele caracteristice pentru Ordovician se află plasate în partea dreaptă a microdioramei, și anume: *Echinospherites*, dintre echinoderme, *Trinucleus* și *Dalmanitina* dintre trilobiți, *Lituites*, dintre cephalopode și cîteva gasteropode din genul *Murchisonia*. În partea stîngă a microdioramei se află expuse animale de fund marin din perioada Siluriană, și anume: crinoizi *(Scyphocrinites)*, corali solitari *(Omphyma, Xylodes)*, trilobiți *(Cheirurus)*, cephalopode *(Michelinoceras* și *Cyrthoceras)*, corali coloniali *(Favosites)*, precum și pești primitivi.

3. *Viața în perioada Devoniană*

Această microdiorama este împărțită printr-o placă de sticlă, care reprezintă suprafața apei, în două părți—superioară și inferioară. Partea de sus cuprinde aspecte ale vieții terestre, iar cea de jos viața în apele devoniene. În jumătatea superioară este reprezentată o lagună pe malul căreia se înalță diverși reprezentanți ai florii devoniene, ca *Protolepidodendron*, *Archeosigillaria*, pe locurile mai înalte, iar în apropierea apei *Calamophyton*, *Asteroxylon*, *Psilophyton* și *Rhynia*. Ca animal adaptat la mediu de lagună este expus *Ichtiostega*. Jumătatea inferioară a microdioramei prezintă viața din mediul marin. Astfel pe fund, pe

https://biblioteca-digitala.ro

lîngă alge, se pot observa spongieri *(Hydnoceras)*, tetracoralieri coloniali *(Hexagonaria hexagona)*, trilobiți *(Tetraspis)*. În apă, venind din profunzime, se vede un *Dinichthys* (mărimea reală era 9 m), urmărind un grup de alți pești mai mici *(Cladoselache)*.

4. *Viața în perioada Carboniferă*

Microdiorama reprezintă aspectul unui colț de pădure mlăștinoasă, cu vegetație luxuriantă. Aici figurează arbori de *Lepidodendron*, *Sigillaria*, *Cordaites*, pe trunchiurile cărora se înfășoară *Sphenophylum*, apoi exemplare de *Calamites*. În etajul inferior al pădurii predomină ferigele *(Pecopteris*, *Alethopteris*, *Neuropteris)*, toate în luminișuri. De asemenea sînt reprezentate și trunchiuri căzute de *Lepidodendron* și *Cordaites*. Pe ele se văd amfibieni, ca *Urocordilus*, *Microbranchis*. Pe un teren stîncos se află un reptil ierbivor — *Edaphosaurus*, iar zburînd se văd insecte ca *Meganeura*.

5. *Viața în perioada Permiană*

Microdiorama reprezintă un aspect de pustiu din permian. Ca animale sînt reprezentate în primul plan un *Bradisaurus*, iar în planul doi mai multe exemplare de *Moscops*. Ca plante caracteristice, în jurul ochiului de apă sînt tufe de *Equisetites* și *Schizoneura*.

6. *Viața în perioada Triasică*

În partea stîngă a microdioramei, în primul plan, în mijloc, este reprezentat un aspect de pustiu și un ochi de apă în jurul căruia se află plante ca *Equisetites* (coada calului), *Schizoneura* și *Pleuromeia*. În planul doi, tot în partea stîngă, se află conifere *(Voltzia)*. În partea dreaptă a microdioramei se află mai multe lagune, în care, ca animale caracteristice, există un *Mastodonsaurus giganteus* (craniul singur avea mărimea reală de 1 m) și doi *Plateosauri* (reptile de 5,50 m înălțime reală). Ca vegetație caracteristică din jurul ochiurilor de apă sînt prezentate plante cu port de palmieri ca: *Cycas*, *Cicadeoidea* și *Dionithocarpidium*.

7. *Viața în perioada Jurasică* (fig. 2)

În partea dreaptă a microdioramei se reprezintă un *Brontosaurus* ieșind din apă (avea 18 m lungime reală), iar în partea ei stîngă se înfățișează o luptă dintre *Ceratosaurus* și *Stegosaurus*, prima reptilă carnivoră (avea 5 m lungime reală) și a doua ierbivoră (avea 9 m lungime reală). Ca plante caracteristice sînt expuse plante de baltă — *Equisetites*, *Schizoneura* — și plante cu port de palmieri *(Cycas*, *Cycadeoidea* și *Williamsonia)*.

8. *Viața în perioada Cretacică*

În partea dreaptă se află un *Triceratops*, reptil ierbivor cu 3 coarne, care avea lungimea reală de 6 m. În fața lui, în partea stîngă a microdioramei, se află o scenă de luptă dintre reptila carnivoră *Tyranosaurus* (avea lungimea reală 15 m) și reptila ierbivoră *Trachodon* (avea lungimea reală 10 m), cu botul în formă de cioc de rață. Peisajul vegetal este reprezentat

Fig. 2 — Microdiorama prezentînd viața în Jurasic.

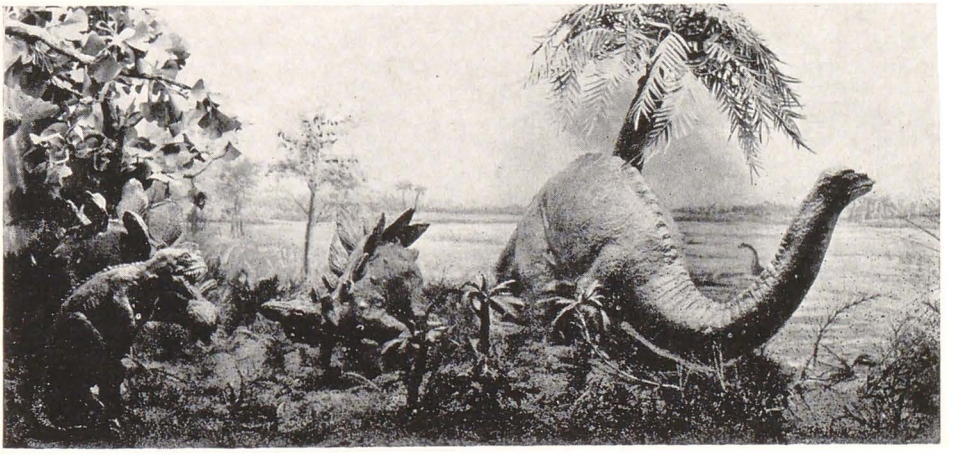

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3 — Microdiorama prezentînd viața în Cuaternar.

prin plante angiosperme: tufișuri de *Magnolia*, palmieri, arborele *Ginkgo* și ierburi.

9. *Viața în perioada Paleogenă*

În partea dreaptă a microdioramei se află două mamifere cu caractere colective numite *Uintatherium* (un adult și un tînăr), iar în partea stîngă, lîngă o baltă, se află mai mulți cai străvechi numiți *Orohippus*. Ca plante, pe lîngă numeroși palmieri, se află și plante de baltă (stuf și papură, nuferi etc.).

10. *Viața în epoca Miocenă*

În partea dreaptă a microdioramei se află mai multe cervidee din genul *Palaeomeryx* și *Dicrocerus* păscînd iarbă. În partea dreaptă se află doi mastodonți *Trilophodon angustidens*, iar în față, lîngă un ochi de apă, se află două păsări din neamul flamingilor *(Palaeodolus)*. Vegetația este reprezentată prin plante asemănătoare cu cele de astăzi: stejar, arțar, fag și dintre conifere *Sequoia gigantea*. Lîngă ochiul de apă se află stuf, papură și nuferi roșii.

11. *Viața în epoca Pliocenă.*

În mijlocul microdioramei, în partea stîngă, se află o scenă reprezentînd cum un individ tînăr de *Deinotherium*, împotmolit în mlaștină, este atacat de un *Machairodus*. În partea dreaptă se află un adult de *Deinotherium* și un pui ce se ascunde în fața primejdiei. Lîngă un pom se află un șarpe uriaș. Vegetația, asemănătoare cu cea din pădurile tropicale actuale, este constituită din lauri, palmieri, liane arborescente etc.

12. *Viața în perioada Cuaternară (Antropogenă)* (fig. 3).

Pe toată suprafața microdioramei, acoperită de zăpadă în cea mai mare parte, se văd arbori pitici (conifere, jnepeni, mesteceni, ienuperi, sălcii), iar în primul plan, dintr-o parte a microdioramei, vine un grup de *Mammuthus primigenius*, iar în partea cealaltă cîțiva *Coelodonta antiquitatis*.

Se poate obiecta că materialul original este pus în umbră de caracterul atractiv al microdioramelor. La rîndul lor, microdioramele ar cîștiga dacă ar fi văzute dintr-o sală întunecată, ceea ce nu e posibil tocmai din cauza materialului original. E cert însă că publicul e foarte interesat de această expunere, care are relief, culoare și evocă scene din trecutul îndepărtat al vieții. Specialiștii de peste hotare care au vizitat muzeul și-au exprimat de asemenea admirația pentru realizarea muzeului nostru, cu vechi tradiții în expunerea dioramatică.

https://biblioteca-digitala.ro

Acta Musei Napocensis

Apariția primului număr al Anuarului Muzeului de istorie Cluj, « Acta Musei Napocensis », tipărit sub îngrijirea unui colegiu redacțional avînd în frunte ca director pe academician profesor C. Daicoviciu, reprezintă o importantă realizare în activitatea științifică a muzeelor și, totodată, o nouă făclie de lumină în domeniul cunoașterii trecutului Transilvaniei.

În cuvîntul înainte semnat de academician profesor C. Daicoviciu, director al Muzeului de istorie Cluj, se arată că publicația « Acta Musei Napocensis » reprezintă « rodul activității muzeale și de cercetare științifică a muncii și gîndirii membrilor muzeului și a colaboratorilor săi, tinzînd a îmbrățișa toate epocile istorice de la paleolitic pînă la epoca măreților înfăptuiri ale vremurilor noastre ».

Din referatul Două decenii de cercetări arheologice și studii de istorie veche la Cluj (1944—1964) de M. Macrea și I. H. Crișan, desprindem cifric o bibliografie de 434 contribuții științifice împărțite pe 18 cercetători, locul prim fiind ocupat de academicianul profesor C. Daicoviciu cu 85 de titluri, în afară de numeroasele însemnări despre daci apărute în revista Steaua. Le urmează mai vîrstnicii I. I. Russu, K. Horedt și M. Macrea, secondați îndeaproape de pleiada tinerilor cercetători de nădejde clujeni H. Daicoviciu, N. Gostar, D. Protase, M. Russu și N. Vlassa.

În cei 20 de ani care s-au scurs, cercetătorii clujeni au făcut săpături, sondaje și recunoașteri în nu mai puțin de 121 de localități, prinzînd într-o plasă destul de deasă podișul Transilvaniei, lăsînd mai slab acoperite Banatul, Crișana și Maramureșul.

Deși muzeul și anuarul își propun să îmbrățișeze toate epocile istoriei noastre, începînd cu paleoliticul, subliniez și cu acest prilej lipsa unor preocupări pentru această epocă. În 20 ani de activitate cercetătorii clujeni nu au semnalat în scris aproape nimic privitor la aceste îndepărtate vremuri atît de bogat reprezentate în Transilvania și este regretabil că paleoliticul nu se bucură de atenție nici în celelalte două centre universitare, Iașul și Timișoara. Socot că a sosit momentul ca muzeele regiunilor respective să dea atenția cuvenită și acestor străvechi timpuri de viață și muncă pe pămîntul patriei cu ajutorul cărora să înțelegem mai bine rădăcinile adînci ale istoriei României.

Muzeul de istorie Cluj reprezintă, fără îndoială, după Institutul de arheologie din București, cel mai puternic centru pentru cercetări și studii arheologice de istorie veche și filologie clasică. Dintre realizările mai de seamă relevăm, pe linia unor mai vechi tradiții de cercetare, adîncirea cunoașterii istorice a Daciei în antichitate, a limbii și culturii traco-dacilor și a populației dacoromane după retragerea aureliană. De asemenea, trebuie amintită larga și competenta contribuție adusă la întocmirea repertoriului arheologic al Republicii Socialiste România pentru Transilvania și la întocmirea corpusului inscripțiilor grecești și latinești descoperite pe teritoriul patriei noastre.

Aplecîndu-ne cu cuvenita atenție asupra cîtorva din studiile, referatele, comunicările, notele și discuțiile cuprinse în acest volum, care însumează aproape 500 de pagini — realizare tehnică superioară a Intreprinderii poligrafice Cluj — ne permitem a face unele observații și constatări. Astfel, N. Vlassa în lucrarea în legătură cu neoliticul timpuriu de la Dîrțu-Ceahlău socotește că cele descoperite acolo s-ar încadra « în cel mai vechi aspect al culturii Criș, cunoscut pînă acum în Transilvania ». Autorul, probabil, nu a luat cunoștință de rezultatul analizelor publicate de noi care au înlăturat existența cioburilor pisate în pasta ceramicei de acolo. De asemenea, nu se vede îndreptățită susținerea unor analogii atît de strînse între cele descoperite la Dîrțu și cele aflate în peșterile Transilvaniei. Problema este prea complicată pentru a putea fi soluționată prin cîteva rînduri, fără a ține seama de cele ce s-au scris în țară în această chestiune.

Același autor publică o serie de resturi arheologice presupuse a proveni de la Tikos (R. P. Ungară) care îi oferă posibilitatea de a face unele considerații asupra culturilor: liniară, Bükk și Tisa. Materialele sînt insuficiente pentru a oferi o bază documentară pentru asemenea supoziții care își puteau găsi o justificare cu prilejul unor astfel de descoperiri făcute la noi, rezultate dintr-o săpătură științifică. De așezări din vremurile acelea nu ducem lipsă.

Géza și Ștefan Ferenczi publică rezultatul unor săpături restrînse de salvare într-o așezare ariușdeană săracă în materiale arheologice. Pe baza unor informații, culese la fața locului, asupra existenței unor gropi pe care le consideră înmormîntări de oameni și animale, cercetătorii amintiți găsesc prilejul de a face un larg tur de orizont în bibliografia europeană cu referire la înmormîntări rituale de animale în diferite epoci. Deși socotim că descoperirea de la Doboșeni nu oferă suficiente date pentru amploarea temei discutate, este bine totuși că autorii atrag atenția asupra unei problematici atît de interesante.

Ștefan Ferenczi, în Contribuții la cunoașterea așezării întărite din epoca hallstattiană de la Someșul Rece pune în valoare rezultatele unor sondaje mai vechi, socotind că este vorba de o așezare întărită de la începutul epocii fierului (Hallsttat A și B). Aceasta ținînd seama că în val apar resturi ceramice pînă la Hallsttat inclusiv.

H. Daicoviciu, în « *Addenda la* Așezările dacice din munții Orăștiei » face cunoscute rezultatele cercetărilor de teren întreprinse în munții Orăștiei, cu care prilej a ieșit la iveală un serios număr de așezări dacice, completîndu-se harta descoperirilor mai vechi consemnate în lucrarea cu acest titlu a academicianului C. Daicoviciu. Fără îndoială, așa cum de altfel accentuează și autorul, publicarea rezultatelor acestor ample cercetări de teren vor

https://biblioteca-digitala.ro

contribui la precizarea densității populației dacice din această regiune și la cunoașterea tipurilor de așezări.

E. Chirilă, în Relațiile dintre daci și romani pînă la expediția lui M. Vincius, fără a aduce puncte de vedere noi sau date necunoscute, face o prezentare concentrată a problemei privită sub aspect mai ales militar, dar și economic.

A. Bodor, în Contribuții la problema cuceririi Daciei, se ocupă îndeosebi de numărul și soarta prizonierilor de război daci din timpul războaielor cu romanii, precum și de pierderile suferite de daci. Studiu serios documentat cu concluzii bine documentate.

Acad. C. Daicoviciu și D. Protase publică O diplomă militară din Dacia Porolissensis. Știri noi despre organizarea Daciei romane. Publicarea acestei diplome prezintă, desigur, o importanță deosebită pentru istoria Daciei romane, atît pentru viața militară a provinciei, cît mai ales pentru împărțirea ei administrativă. Deși din diplomă n-a rămas decît prima tăbliță, autorii au știut să tragă toate concluziile din datele pe care le cuprinde. Cea mai importantă dintre aceste concluzii este faptul că la 2 iulie 133 e.n. exista provincia Dacia Porolissensis și, ca atare, Dacia era deja împărțită în trei provincii. Autorii încadrează înființarea provinciei Dacia Porolissensis în seria de măsuri organizatorice luate de împăratul Hadrian: organizarea Daciei din anii 118—119, cînd se creează Dacia Inferior, se scoate Muntenia din provincia Moesia Inferior fiind lăsată în stare de teritoriu « extra provinciam »; se construiește « limes alutanus » și, în sfîrșit, se creează Dacia Porolissensis. Ipoteza propusă de acad. C. Daicoviciu, cu privire la data cînd a fost creată Dacia Porolissensis (anul 124 cînd Hadrian face o inspecție în Dacia și la Dunărea de jos) ni se pare verosimilă. Părerea lui Ritterling și a lui R. Syme, că Dacia Porolissensis ar putea fi pusă în legătură cu lărgirea graniței spre nord, deci cu o nouă cucerire, este combătută de autori cu argumente puternice care arată că prezența unității militare de Palmyreni Sagittari este atestată la Porolissum încă din anul 120, că « un punct strategic ca Prolissum, atît de bine întărit de la natură, nu putea fi lăsat în afara provinciei de excelentul militar care era împăratul Traian » și că, în sfîrșit, o nouă cucerire contrazice, principial, politica imperială promovată de Hadrian. Dacia Porolissensis a fost creată deci numai ca urmare a necesității unei bune apărări a teritoriului cucerit de Traian.

Diploma de la Gherla, prin informațiile pe care le aduce, coroborate cu date epigrafice mai vechi, dă posibilitatea autorilor de a reconstitui corpul de trupe romane care se află în Dacia Porolissensis și, ceea ce este mai important, de a fixa, cu o oarecare siguranță, limitele mari ale noii provincii (teritoriu de la nord de Arieș și de la nord de cursul superior al Mureșului, începînd de la confluența acestuia cu Mureșul).

În ceea ce privește formațiile auxiliare de cavalerie și infanterie amintite în diploma de la Gherla, cunoscute și din date epigrafice mai vechi, punctul cîștigat este faptul că toate aceste trupe se aflau în 133 în Dacia Porolissensis sub comanda lui Flavius Italicus, nume cunoscut pînă acum în prosopografia imperiului roman. Publicarea diplomei de la Gherla și magistrala interpretare dată de către acad. C. Daicoviciu constituie o contribuție însemnată la cunoașterea istoriei Daciei romane.

I. I. Russu, cu competența sa recunoscută, publică Materiale epigrafice din estul Daciei și seria a VII-a de Note epigrafice, anunțînd că întreg materialul epigrafic este «controlat, studiat și publicat în marea culegere de inscripții antice din Republica Socialistă România» de un colectiv al Institutului de istorie al Academiei Republicii Socialiste România, filiala Cluj, după criterii și mijloace științifice riguroase și precise.

În legătură cu istoria veche a Transilvaniei, menționăm Contribuții la cunoașterea orașului Napoca de I. Mitofan, Despre circulația monetară la Porolissum de I. Winkler, Teracote reprezentînd pe Venus de L. Țeposu-David, Un pasaj din Scholia Bernensia despre daci de E. Chirilă, și o notă în legătură cu « torna, torna, frater » de I. Glodariu.

Anuarul Muzeului de istorie Cluj, îmbrățișînd toate epocile istoriei noastre pînă în epoca mărețelor înfăptuiri ale vremurilor de azi, publică și o serie de valoroase contribuții privitoare la epoca modernă și contemporană a Transilvaniei, dintre care amintim la loc de frunte: « Insurecția armată din August 1944 — cotitură istorică în viața poporului român »; « Contribuții la istoria destrămării breslelor din Cluj »; « Revoluția populară din țara noastră, necesitate obiectivă » de P. Bunta; « Condițiile de muncă și de viață ale minerilor din Valea Jiului și luptele lor greviste pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea » de M. Toth-Gáspár; « Acțiuni de luptă ale muncitorilor ceferiști din Cluj în ianuarie-februarie 1933 » de L. Fodor; « Apariția primelor mașini agricole perfecționate în Transilvania » de I. Kovaks; « Regulamentul provizoriu din 1857 pentru servitorii agricoli » de Fr. Pap; « Începuturile dezvoltării mineritului de cărbuni în Transilvania » de L. Vajda; precum și un studiu de T. Hăgan privind contribuția sindicatelor conduse de Partidul Comunist Român în sprijinirea frontului antihitlerist.

În încheiere vom menționa și contribuțiile altor științe la lămurirea unora din problemele istorice ale Transilvaniei.

Astfel, subliniem importanța lucrării lui H. Țintea și V. Kovács cu privire la compoziția chimică a unor monede de argint din antichitate. Stabilirea compoziției chimice a monedelor de argint prin metoda spectrografică a documentat deosebiri nete în compoziția monedelor dacice, grecești și romane. Astfel de analize efectuate pe un cît mai mare număr de monede cu loc sigur de descoperire va duce neapărat la importante concluzii istorice.

Nu trebuie trecută cu vederea și o contribuție antropologică semnată de dr. Eva Crișan cu privire la un craniu « trepanat » din necropola scitică de la Cristești. Din însăși descrierea făcută de autoare reiese că nu este vorba de o trepanație, ci de o lovitură puternică ce a dus la perforația largă a osului. Simpla extragere a așchiilor osoase care, după autoare « a intrat în substanța cerebrală » nu însemnează trepanație sau intervenție care « probabil n-a reușit ». Nici « existența așchiilor osoase și faptul că marginile trepanației n-au fost complet uniformizate » nu pledează pentru « moartea individului în timpul intervenției». Cu toate că datele de observație menționate de autoare pledează împotriva diagnosticului de craniu trepanat, menționăm ca fapt deosebit de îmbucurător reluarea cercetărilor paleoantropologice la Cluj. Subliniem metoda serioasă de lucru și bogata informație istorică în problemă.

Față de amploarea cercetărilor arheologice și bogăția de material paleoantropologic, recoltat în Transilvania, un laborator antropologic la Muzeul de istorie din Cluj ar fi bine și la timp venit, prețiosul material osteologic uman putînd fi studiat acolo.

Dr. C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

https://biblioteca-digitala.ro

Jarbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig *

Mai mult ca în celelalte anuare publicate de Muzeul de etnologie din Leipzig, în volumul de față sînt puse în lumină cele două direcții principale ale activității acestei apreciate instituții culturale din Republica Democrată Germană: munca de cercetare științifică și activitatea cultural-educativă. Din cele nouă articole cuprinse în anuar, cinci reprezintă studii de etnologie, iar patru privesc teme de muzeologie teoretică și practică.

Volumul este închinat, în general, etnologiei Asiei, un singur articol referindu-se la America.

Studiul lui Georg Höltker despre ceramica utilitară și figurinele de ceramică la o populație din Noua Guinee (pag. 7—22) sintetizează rezultatele unei expediții științifice din anii 1936—1939. Interesant de semnalat este tehnica rudimentară de lucru prin suluri de lut înfășurate în spirală.

Studiul lui Dietrich Treide despre reprezentările indienilor nord-americani în legătură cu pescuitul somonului (pag. 23—71) trebuie pus în conexiune cu volumul editat ca lucrare de sine stătătoare (« Die Organisierung des indianischen Lachsfangs im westlichen Nordamerika », Berlin, Akademie Verlag, 1965, 170 pag. + 6 il.) în care se analizează structura grupurilor sociale ale unei comunități aflate într-un stadiu inferior de dezvoltare, cercetîndu-se sistemele de organizare în comun a muncii de procurare a hranei. Lucrarea arată cum toate produsele spirituale ale acestor populații oglindesc originalul și interesantul lor sistem de pescuit.

În articolul lui Walter Böttger (pag. 72—80) este analizată o stampă chineză de la începutul secolului nostru care înfățișează China înconjurată de o serie de animale heraldice, reprezentînd marile puteri capitaliste care, în acea vreme, își disputau sfere de influență economică și politică în cuprinsul țării. După afirmația lui Hans Damm, din scurta prefață a volumului, această stampă este « ein ethnographisches Unikum ».

Lucrarea lui Lothar Stein (pag. 81—90) prezintă o nouă colecție de obiecte etnografice din Irak, strînsă în 1961, în special de la populația kurzilor. După o sumară prezentare privind situația socială, economică și culturală a acestor populații, autorul descrie piesele colecției: obiecte de port femeiesc și bărbătesc, interesante obiecte de uz casnic din lemn, obiecte de ceramică, arme, podoabe de metal pentru animale.

Din seria primelor cinci studii, remarcăm în mod deosebit cercetarea lui Wolfgang König asupra economiei pastorale a populației dzachčin din R. P. Mongolă (pag. 91—110) rezultată în urma călătoriei de studii făcută în august-septembrie 1963.

Din seria studiilor de muzeografie, cel mai important este, incontestabil, cel al lui Ernst Germer (pag. 111—143), care prezintă rezultatele obținute pe baza unui test sociologic asupra vizitatorilor Muzeului etnologic din Leipzig între octombrie 1962 și ianuarie 1963. Inițiatorii acestui test au urmărit să vină în întîmpinarea intereselor științifice și culturale ale publicului, întreținînd pe această cale o convorbire critică cu masele, confruntînd opinii, păreri și puncte de vedere. Sistemul testelor de acest gen a mai fost folosit de Muzeul de științe din Dresda și de cel de istorie din Berlin.

Autorul totalizează diversele răspunsuri și propuneri, obținînd astfel primele date precise asupra tuturor problemelor, total diferite de ceea ce oferea, în mod obișnuit, cartea de impresii. Ceea ce constituie aportul cel mai însemnat al acestui experiment sociologic este posibilitatea largă pe care o oferă aplicării practice a unor concepții metodologice noi, din ce în ce mai eficiente.

În articolul său, Kurt Patzwall (pag. 158—170) discută din punct de vedere pedagogic expoziția « Muncă și unealtă », deschisă de Muzeul de etnologie din Leipzig în 1961—1962.

În fine, un ultim material înfățișează organizarea și activitatea Muzeului de stat pentru etnografie al U.R.S.S. (pag. 171—181). Articolul este scris de M. V. Sazonova din Leningrad și oferă o viziune generală asupra colecțiilor (200 000 obiecte), bibliotecii (77 000 volume), fototecii (100 000 clișee și reproduceri), precum și asupra activității desfășurate de muzeu.

Volumul este bogat ilustrat și apare în condiții tehnice deosebite, cu o ținută elegantă și sobră. În anexă, într-o broșură de 6 pagini, se dau date despre activitatea Muzeului etnologic din Leipzig pe 1963. Anuarul marchează așadar un remarcabil succes, nu numai al etnografiei, ci și al muzeografiei din Republica Democrată Germană.

ADRIAN FOCHI

* Band XXI, Academie-Verlag-Berlin, 182 pag. + 36 pl.

Ferdinando Salamon: Il conoscitore di stampe *

Lucrarea constituie un excelent manual și în același timp un ghid pentru cercetarea și expertiza gravurilor. Scopul cărții este de a face cunoscută evoluția gravurii de-a lungul secolelor sub aspectele ei tehnice și de a pune la îndemîna cititorului cunoștințele indispensabile oricărui specialist sau amator în domeniul gravurii.

Lucrările mai vechi despre gravură, cum sînt « Les procédés de la gravure » (1880) de A. de Lostalot, « Le cabinet des Estampes » (1893) de H. Bouchot, «Der Kupferstich Sammler» (1922) de Hans W. Singer, « Original Engraving and Etching » (1931) de H. Furst, « L'estampe » (1959) de Jean Laran, cuprind sau istoricul gravurei, ca monumentala lucrare a lui Jean Laran, sau descrierea procedeelor tehnice ca manualele lui Lostalot sau Singer. Cartea lui Ferdinando Salamon răspunde la amîndouă cerințele și cuprinde atît o istorie a gravurii în Europa și Japonia, cît și o descriere minuțioasă a procedeelor, împreună cu evoluția lor.

Dintr-un început, autorul distinge gravura originală de gravura de reproducere și consideră doar pe prima ca o artă autonomă, înfloritoare în Europa începînd de la Renaștere.

Un capitol substanțial este consacrat tehnicilor întrebuințate de gravori: gravura în relief, în adîncime, în plan (litografia), xilogravura, gravura în metal, în taille-douce, în criblé, în maniera neagră, în pointe-seche, în aquatinta, în mezzotinta, în aquaforte, în pointillé, ca și

* Editore Giulio Einandi, Torino, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro

tehnicile asociate. Nu sînt lăsate la o parte nici procedeele tehnice vechi mai puțin folosite, cum este gravura pe placă de argint pe care se desena cu o vopsea neagră, compusă dintr-un amestec de plumb și ceară, practicată în secolul al XV-lea, nici cele moderne, cum este clișeul pe sticlă.

Alt capitol important e consacrat istoriei gravurii, insistîndu-se asupra creației marilor maeștri. În prima parte se prezintă gravurile lui Daumier și ale artiștilor nordici: Cranach, Holbein, van Leyden, Brueghel. În partea a doua gravura lui Pollajolo, Mantegna și Marc Antonio Raimondi și cea a francezilor Callot și Lorrain. Ultima parte este consacrată gravurii din Țările-de-Jos (Rembrandt, Van Dyck și Feithorne), și unei succinte prezentări a gravurii japoneze (Morunobi, Harunobu, Utamaro, Hokusai și Hiroshiga).

Un alt capitol este consacrat «Dezastrelor războiului», «Capriciilor» și «Proverbelor» lui Goya, artiștilor din secolul al XIX-lea (Daumier, Meryon, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Redon) ca și a celor contemporani (Picasso, Marc Chagal, W. Kandinski).

Celelalte capitole cuprind un adevărat ghid al amatorului de stampe, începînd cu caracteristicile hîrtiei, texturei, filigranului, pastei, terminînd cu indicațiile de tiraj, de gravor, de imprimare, inscripțiile, prescurtările, semnăturile etc. Spre exemplificare sînt reproduse în facsimil semnăturile lui Rembrandt și Toulouse-Lautrec, monograma lui Albrecht Dürer și a lui Martin Schongauer ca și ștampilele unor cunoscute colecții (Pierre Mariette, Louis Galichon, Waldburg Wolfegg). Criteriile de autenticitate ale unei stampe sînt expuse pe larg și se dau în reproducere cîteva exemple de falsificări și metodele pentru a le descoperi.

Pentru conservarea și restaurarea stampelor, se prezintă de asemenea indicații și sfaturi utile atît specialiștilor, cît și amatorilor.

Sînt menționate marile colecții publice cu caracteristicile lor: Biblioteca Națională din Paris, Muzeul Louvre (Colecția Rotschild), British Museum, Cabinetul Albertini din Viena, Cabinetul din Dresda, Cabinetul din Berlin, Rijksmuseum din Amsterdam, Ermitajul din Leningrad, Cabinetul Național de Stampe din Roma, Kunsthalle din Brema, Cabinetul din Basel ș. a

Urmează o scurtă prezentare biografică a unor colecționari renumiți din secolele XVII-XX ca: I. Mariette, Jan Six, Rotschild etc.

În sfîrșit, un ultim capitol e consacrat circulației stampelor, vînzărilor la licitații, prețiii stampelor, o adevărată bursă a gravurilor care ating uneori prețuri fabuloase.

Volumul lui Ferdinando Salamon este o prețioasă lucrare de inițiere indispensabilă pentru specialiști ca și pentru amatori și, în același timp, un prețios izvor de referințe.

NATALIA IACOBESCU

Sesiune de etnografie și folclor

Între 5 și 8 octombrie 1965 s-au desfășurat, la București, lucrările Sesiunii de etnografie și folclor organizată de Academia Republicii Socialiste România în colaborare cu Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă.

Ședința de deschidere a fost consacrată referatelor privitoare la Atlasul etnografic al României, lucrare a cărei elaborare va solicita eforturi concentrate ale tuturor cercetătorilor în domeniul etnografiei, atît de la institutele de specialitate ale Academiei, cît și de la muzeele etnografice. După referatul general, care avea sarcina să traseze direcțiile teoretice și metodologice în elaborarea Atlasului etnografic al României, au fost prezentate referate parțiale privind construcțiile țărănești, uneltele de muncă și portul popular. Discuțiile care au avut loc au subliniat importanța lucrării și au precizat numeroase probleme și aspecte legate de alcătuirea atlasului.

În zilele următoare ședințele s-au ținut pe secții.

În cadrul secției de etnografie, pe lîngă referatele științifice prezentate de cercetătorii de la institutele Academiei Republicii Socialiste România (Institutul de etnografie și folclor, Institutul de istoria artei, Institutul de studii sud-est europene), o serie de comunicări au fost susținute și de muzeografi de la muzeele etnografice din țară. Din seria acestora menționăm comunicările «Diversitatea ocupațiilor și structura așezărilor din zona Zarandului» (Gheorghe Focșa); «Contribuții la studiul tipurilor de sate din Carpații românești» (Valeriu Butură); «Vînătoarea de albine — bîrcuitul — în România» (Tancred Bănățeanu); «Forme și mijloace vechi de pescuit pe valea superioară a Begheiului» (Ion Dihor); «Contribuții la problema apariției și dezvoltării instalațiilor de tehnică populară» (Cornel Irimie); «Repartiția teritorială a unor instalații tehnice populare în România la începutul secolului al XX lea» (Aurelian Motomancea); «Considerații cu privire la dezvoltarea istorică a tehnicii populare» (Nicolae Ungureanu); «Baița, un centru de ladari necunoscut» (Hedwiga Formagiu, Milcana Pauncev, Smaranda Stanciu); «Contribuții la studiul decorului zoomorf în ceramica populară din România» (Silvia Zderciuc); «Tehnici și sisteme de ornamentare a țesăturilor populare» (Marcela Focșa); » Utilizarea borangicului în industria casnică txetilă» (Georgeta Stoica); «O tehnică necunoscută pentru prelucrarea țesaturilor de casă» (Ion Chelcea).

Portretul fotografic

Pornind de la clasica definiție a portretului, aceea de a reprezenta imaginea unei persoane, Károly Koffán, artist fotograf din R. P. Ungară, a reușit să ne prezinte în recenta sa expoziție de la Galeria națională din Budapesta o adevărată școală a portretului fotografic.

Cele 112 lucrări din expoziție, am putea zice fără titluri, avînd drept indicații doar numele celor portretizați, transmit privitorului o dată cu perceperea directă și nemijlocită a imaginilor și personalitatea artistului fotograf. Imaginile caracterizează pe deplin atît trăsăturile fizice ale modelelor, cît și cele lăuntrice, lumea spirituală cu însușirile sale specifice. Károly Koffán a reușit să ne redea imagini clare, elocvente,

https://biblioteca-digitala.ro

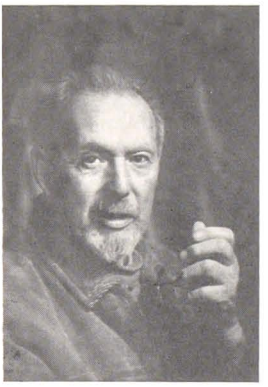

Portret de Károly Koffán

perfect conturate, ceea ce denotă din partea sa o profundă cunoaștere psihologică a vieții și activității celui portretizat. În fotografie, obținerea unor asemenea imagini este deosebit de dificilă. În timp ce artistul plastic (pictor, sculptor sau grafician etc.) are posibilitatea pe de o parte de a observa și studia subiectul portretizării, iar pe de altă parte de a nu depinde de starea lui dintr-un anumit moment, artistul fotograf se găsește în dependență directă de această stare și este legat direct de cel portretizat.

Fața omenească este schimbătoare, mobilă și sub influența diferitelor cauze ce acționează asupra psihicului omenesc, ea poate avea în decursul unui timp scurt o mulțime de expresii, care schimbă adesea formele feței. Aceasta face ca printr-o « regie » impusă lui însuși și, adesea, în mult mai puțină măsură subiectului, artistul fotograf Koffán să găsească la fotografierea unui portret un asemenea moment, cînd starea sufletească a subiectului, corespunde cel mai bine redării caracterului omului portretizat. Toate acestea reprezintă de fapt o elaborare artistică, fotografierea instantanee reprezentînd numai actul final al procesului de creație.

Károly Koffán ne dovedește prin lucrările sale că este un perfect cunoscător al practicii « instantanee » a portretului. Alegînd cu o deosebită abilitate unghiul de fotografiere ca și decuparea finală a lucrărilor, constatăm la majoritatea fotografiilor sale un deosebit simț compozițional. Sînt linii compoziționale clasice, ca și unele compoziții mai îndrăznețe, care, tocmai prin « evadarea » din principiile rigide, dau lucrărilor originalitate, trezesc curiozitatea privitorului, contribuie astfel la ieșirea din monotonia unei expoziții de același gen fotografic. Aceasta este o altă latură ce trebuie apreciată la expoziția Koffán.

Un alt aspect ce se desprinde din expoziția artistului fotograf de la Budapesta este și acela al perfectei mînuiri a iluminării persoanelor portretizate, de la portretele de tip clasic, în care « clar-obscurul » este impus de sobrietatea subiectului, pînă la iluminările « dure », contraste sau la iluminarea generală de ambianță. Potrivirea luminii se încadrează armonios în ansamblul general artistic al lucrărilor. Cu toate că artistul fotograf se pare că « a ales » tipurile de modele, expoziția prezintă totuși și un caracter documentar, fiindcă conține o serie de portrete ale unor oameni de artă și cultură din R. P. Ungară.

Deosebit de remarcabil este faptul că fotografia artistică de portret este al doilea gen fotografic în care Koffán ne prezintă lucrări artistice valoroase. Numai cu cîțiva ani în urmă a realizat un excelent album fotografic privind viața păsărilor, album care datorită și valorii sale științifice s-a bucurat și de aprecierea unanimă a specialiștilor ornitologi din patria sa ca și din alte țări (o ediție a albumului s-a tipărit în Anglia).

O remarcă, de altă natură, este aceea că din expoziție lipsesc portretele feminine, care credem că și ele oferă tot atîtea posibilități de fine analize psihologice, redate fotografic, ca de altfel și celelalte portrete.

Expoziția de portrete artistice a lui Károly Koffán, artist fotograf complex, este una din cele mai reușite pledoarii în favoarea fotografiei artistice a genului.

SILVIU COMĂNESCU

Muzeul național al Bosniei și Herțegovinei, de la Sarajevo, unitate muzeală complexă, întrunește un uriaș material informativ și de studiu.

Pe o suprafață de peste 24 000 m² se găsesc patru clădiri moderne, așezate în careu, avînd la mijloc o grădină botanică. În prima clădire este instalată Secția de arheologie, a doua este ocupată de Secția de istorie naturală, a treia de Secția etnografică, iar în ultima dintre clădiri se află biblioteca și administrația muzeului.

Secția de arheologie este în același timp și Institutul central de arheologie al Bosniei și Herțegovinei care se ocupă cu istoria comunei primitive, istoria antică și medievală.

Colecția de obiecte ale culturii materiale din comuna primitivă se referă la teritoriul actual al Bosniei și Herțegovinei. În primele vitrine sînt expuse, în ordine cronologică, arme și unelte datînd de la începutul epocii de piatră, apoi ceramică și vestigii aparținînd neoliticului, epocii bronzului și începutul epocii de fier. Cu această ocazie se arată că în timpul epocii de bronz regiunile de aici erau populate de numeroase triburi înrudite între ele — ilirii. Începutul epocii de fier aparține în întregime civilizației ilirice și influențelor culturale ale grecilor, celților și romanilor asupra acestei culturi. Una din cele mai importante așezări se găsea la Donja Dolina. O hartă cu becuri luminoase indică stațiunile arheologice, iar în fiecare an se expun materialele rezultate din descoperirile cele mai recente.

Secția sclavagistă reflectă, cu toată diversitatea materialelor, un tablou închegat al evenimentelor economice și sociale care au marcat perioada ocupației romane. Este de semnalat paralelismul în prezentarea elementelor caracteristice vieții cuceritorilor romani și a autohtonilor care se face simțit în permanență. Regăsim viața ilirilor care, după 200 de ani de războaie, prin înfrîngerea definitivă a revoltei lui Bato în anul 9 e.n. sînt cuceriți de romani și începe partial procesul de romanizare.

Monumentele funerare ale legionarilor romani descoperite la Humac, altarele, obiectele ornamentale și artistice sînt dovezi ale culturii și artei romane în această provincie. Sînt expuse monumente din piatră care reprezintă divinități romane (Jupiter și Junona), ilirice (Vidasus — zeul pădurilor, Thana — zeița protectoare a vînătoarei, Bindus — zeul apei, Terminus — zeul frontierelor). Cultura ilirică își păstrează trăsăturile sale caracteristice cu toată influența puternică exercitată de cultura romană.

Colecția prezintă un mare număr de obiecte datînd din epoca romană, prețioase pentru studiul economiei, artei și societății din acea vreme.

Secția feudală este bogat reprezentată prin arme și ceramică veche slavă (secolele VII—XI), arme albe și arme de foc, fragmente de textile, unelte, monezi (secolele XII—XVI) și o machetă a orașului medieval Jajce.

https://biblioteca-digitala.ro

Colecția de documente scrise ne face cunoscute detalii despre viața și raporturile sociale ale acestei epoci. Se pot vedea monumente funerare expuse în aer liber sub formă de lapidarium descoperite în diverse regiuni ale Bosniei și Herțegovinei.

Secția etnografică are o clădire adecvată expozițiilor de acest gen, legată de particularitățile de dezvoltare tehnică și națională. Pe baza materialului etnografic și folcloric, analizat și prelucrat în trei săli la parter, și într-un grup de interioare de camere, la etaj, vizitatorul poate cuprinde un material divers și vast despre viața poporului din Bosnia și Herțegovina

Cultura populară este larg reprezentată prin unelte de muncă legate de agricultură, creșterea vitelor, pescuit, transport,obiecte de uz casnic și de prelucrare a produselor agricole. Varietatea portului popular, broderiile, țesăturile naționale deosebit de fine, instrumentele populare, obiectele de artizanat (opere ale armurierilor, giuvaiergiilor, croitorilor, cizmarilor), ustensilele atelierelor de fierărie, cojocărie, tăbăcărie, machetele de locuințe ilustrează bogata creație populară a acestei regiuni din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi.

De remarcat o frumoasă colecție de arme, săbii, iatagane, securi, piese de harnașament, împodobite cu motive naționale bătute în argint și aur, lucrate cu grijă și gust.

La etajul clădirii, unde sînt amenajate camere cu mobilier original, este oglindită îndeosebi viața celor cu stare, cu multe influențe orientale. Sînt prezentate interioarele unui harem, în care se văd costume de femei, interiorul unui apartament de familie musulmană cu o baie rituală, o cameră cu balcon pentru tinerele fete care lucrează broderii, o cameră de judecată, alta deosebit de încărcată, cu sculpturi originale și cu două manechine, reprezentînd un bei și femeia sa, care redau viața plină de fast a celor bogați. Mobilierul, plafoanele camerelor și costumele feudalilor sînt lucrate în stil oriental, stil nespecific obiceiurilor și tradițiilor populare.

Secția de etnografie poate fi apreciată și pentru modul de prezentare. Tablouri și vitrine, miniaturi și machete, manechine, hărți sînt menite să oglindească aspecte locale integrate în contextul general al regiunii. Varietatea exponatelor, gruparea lor pe teme și probleme, prezentarea elegantă și modernă completează frumusețea acestei secții.

Secția de istorie naturală cuprinde colecții de geologie, botanică și zoologie. La intrare este instalat vivariumul cu reptile și batracieni ce populează teritoriul Bosniei și Herțegovinei. Dintre speciile locale nu lipsește șopirla *Lacerta oxycephala*, lezardul de Mosor și nici tritonul, *Triturus alpestris* pe care-l întîlnim cînd în lacul Prokosko, cînd pe uscat, ducînd o viață ascunsă și nocturnă. De mult interes se bucură și expunerea dioramatică. Multitudinea păsărilor, reptilelor, batracienilor și peștilor completează colecția de vertebrate a Muzeului național din Sarajevo.

Insectele, în special fluturii, impresionează prin numărul de reprezentanți și prin coloritul de-a dreptul fascinant. Numai fluturii ocupă vitrinele unei săli întregi. Moluștele, echinodermele și un mic număr de indivizi aparținînd altor clase, încheie galeria nevertebratelor.

Referindu-ne la floră menționăm că o colecție bogată de sistematica plantelor inferioare (alge, ciuperci, licheni, mușchi) și de plante superioare, merită toată atenția.

Trei săli adăpostesc colecția geologică. Sînt expuse bogate colecții mineralogice, alcătuite din mineralele caracteristice colectate din Bosnia, Herțegovina și alte republici ale Iugoslaviei și din alte țări. O sală cuprinde colecția generală de roci.

Muzeul național din Sarajevo, prin unitatea tematică și complexitatea materialelor expuse, reușește să dea o imagine de ansamblu asupra istoriei și bogăției uneia din republicile componente ale R. S. F. Iugoslavia.

DOINA MAKSUTOVICI

★

În luna noiembrie 1965 Consiliul Muzeelor a organizat, timp de 25 zile, un curs de perfecționare pentru muzeografi și îndrumători ai muzeelor și caselor memoriale din întreaga țară. Lecțiile teoretice s-au ținut la Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, iar cele practice la unele muzee bucureștene și din regiunea Ploiești.

De peste hotare

O școală de arheologie submarină. În Anglia sud-occidentală, la Swanage, s-a înființat de către Institutul de arheologie și Grupul științific și tehnic al Clubului submarin, sub conducerea prof. dr. John Waechter, prima școală arheologică submarină din lume, avînd drept scop inițierea teoretică și practică a cercetărilor în descoperirea și valorificarea urmelor antice, aflate pe fundul diferitelor mări și oceane (Archeologia, IV, 26, 1965, Roma).

★

Un magnetometru cu rezonanță protonică diferențială. Se cunoaște încă din 1956 folosirea în arheologie a magnetometrului de către englezul Balshe. Recent dr. Irwin Scollar a perfecționat mult acest sistem de prospecțiune magnetică, reușind să-l pună în aplicare la Muzeul regional de la Bonn. Cu ajutorul lui au fost identificate cu mare precizie, la Froitzheim, două mari complexe de clădiri romane. Fotografiile aeriene și săpăturile au confirmat succesiv rezultatul spectacular obținut cu acest magnetometru protonic (Archeologia, IV, 26, 1965, Roma).

★

Magnetometru cu rubidium. Se știe că orașul Sybaris din Magna Graecia, adică din sudul Italiei, era vestit prin bogăția, luxul și localurile sale de desfătare. Se spune că cetățenii din Sybaris au obișnuit caii să danseze la sunetul flautului, ceea ce le-a adus pieirea. Crotoniazii, vecinii lor, i-au atacat și întreaga lor cavalerie a fost imobilizată prin muzică. Orașul a fost complet distrus ; el a dispărut de pe harta Italiei. Mulțumită magnetometrului cu rubidium, produs al civilizației atomice, care detectează modificările cîmpului magnetic terestru cu o foarte mare precizie, prof. dr. Froelich G. Raney, directorul Muzeului din Pennsylvania (S.U.A.) a reușit să descopere planul exact al orașului Sybaris, situat în Calabria, pe cîmpia Crati, pe țărmul Mării Ionice, la 6 metri adîncime, adică sub nivelul mării. Cercetările arheologice se vor putea face numai prin construirea unui dig de mari proporții.

Acest aparat n-are nevoie, ca alte magnetometre folosite în arheologie, de legăturile cu pămîntul : el poate opera direct și încontinuu, într-un timp record Arheologia) [Paris], 2, 1965).

★

Un mormînt homeric. În Cipru, la Famagusta, pe locul vechi așezări Samais, a fost descoperit un uriaș mormînt cu o cameră funerară, largă de 30 de metri, și cu un tu mul, în care s-au găsi

https://biblioteca-digitala.ro

resturile unui car de luptă, ale unei armuri, scheletele a doi cai și mai multe piese de harnașament aurite. Cunoscutele descrieri ale lui Homer, privitoare la riturile de înmormîntare, din Iliada, corespund cu această extrem de interesantă descoperire arheologică, singura de acest fel, cunoscută pînă în prezent (Arheologia, [Paris], 2, 1965).

★

O uriașă bibliotecă pe blocuri de piatră. O misiune internațională științifică se găsește în prezent în Peru pentru a studia o gigantică « bibliotecă de piatră » ale cărei «cărți» sînt săpate în stîncile munților, de către o populație străveche ce a locuit înaltele platouri ale Anzilor de pe valea fluviului Mages, încadrată de vulcanii Ampato, Cacchani și Misti ale căror vîrfuri ating înălțimea de 7 000 m. În această vale nelocuită și dezolantă au fost descoperite circa 10 000 de blocuri de stîncă, aliniate, pe o suprafață de 8—10 km², pe care sînt desenate sau pictate în culori vii tablouri înfățișînd: căprioare, jaguari, șerpi, vulpi, păsări, reprezentări naive ale omului, semne abstracte, simboluri, stele, motive sinuoase, cercuri în formă de soare etc. Stilul acestei « scrieri » se apropie de acela al misterioasei culturi Tiahnanaco din Bolivia. Pînă în prezent nu s-a dezlegat încă enigma acestei « cronici » din Peru (Arheologia [Paris], 2, 1965).

★

Medicină și arheologie. Dr. M.P.S. Rawson, un recunoscut savant englez, studiază de mai multă vreme mumia unui egiptean de acum 4 000 de ani. El a constatat că acest om avea pietre la rinichi, mai multe vertebre deplasate și era ciung, dar folosea un aparat special, probabil o proteză, lucru ce-l va stabili printr-un examen radioscopic aprofundat (Arheologia [Paris], 4, 1965).

★

Cercetări subacvatice în America. Anul trecut s-a ținut la Toronto, în Canada, a XI-a conferință americană asupra cercetărilor arheologice subacvatice. În comunicările făcute s-au dat informații asupra rezultatelor obținute în apele americane. Se studiază epavele corăbiilor descoperite pe cunoscutul drum al blănurilor din Canada, epava vasului « Cairo », scufundat în timpul războiului de secesiune, în riul Yazzo, precum și resturile vaselor spaniole de pe coasta Floridei, scufundate în secolele XVII—XVIII. Universitatea din Pennsylvania execută cercetări submarine și la Yassi Ada în Turcia. Noi mijloace tehnice au fost puse la dispoziția cercetătorilor: vase special construite, dintre care și un submarin înzestrat cu aparate de stereofotogrametrie, adaptat la procedeul clasic de fotografiere aeriană, magnetometre cu rubidium și hidrosonde (Arheologia [Paris], 5,1965)

★

Un îndreptar arheologic util. Secția arheologică a Turing Clubului Franței publică o serie de notițe tehnice de o importanță deosebită nu numai pentru membrii săi, ci pentru orientarea generală a tinerilor cercetători, studenți și muzeografi.

Pînă în prezent au apărut următoarele broșuri: 1. Bibliografie (o listă a lucrărilor de bază pentru o solidă inițiere în domeniul arheologiei clasice; trei ediții, 1960, 1961, 1962); 2. Fotografia aeriană în serviciul arheologiei; 3. Prospecțiunea de ‚suprafață; 4. Ceramica sigilată — terra sigillata; 5. Toponimia drumurilor romane; 6. Organizarea cercetărilor drumurilor romane; 7. Elemente de topografie; 8. Centrele fortificate — oppida (un repertoriu al fortificațiilor preromane, clasate după natura construcțiilor); 9. Opaițele romane din lut ars; 10. Ceramica sigilată — terra sigillata (cu planșe documentare); 11. Detectarea aeriană în arheologie (expunerea sintetică a tehnicii, principiilor și metodei pentru observație aeriană a vechilor urme și de interpretare a fotografiilor luate); 12. Armamentul celtic din Galia; 13. Armamentul roman în Galia; 14 și 15. Unelte casnice, unelte agricole, ustensile meșteșugărești.

Fiecare notiță tehnică, elaborată de cei mai de seamă specialiști în sectorul respectiv, pe lîngă un text sintetic și material ilustrativ suficient, cuprinde indicații bibliografice esențiale, în urmărirea exhaustivă a problemei respective.

ION BERCIU

În Tahiti s-a inaugurat în luna iunie un Muzeu Gauguin, cu caracter didactic. Piesele ce formează muzeul sînt 850 fotografii, reproduceri, documente și obiecte ce mărturisesc despre viața pictorului. Nici o lucrare originală. Inițiativa aparține etnologului O'Reilly, construcția lui Claude Bach, fondurile fiind oferite de fundația Singer-Polignac. Muzeul este alcătuit din 4 construcții lungi, fără etaj, dispuse dreptunghiular, unite printr-o galerie acoperită și are anumiți pereți colorați în roșu, în roz sau în alternanțe de piatră albă și neagră în construcție. Expunerea pieselor a pus probleme de ordin muzeografic, determinate de clima umedă. Documentele, plastificate în mare parte, au fost expuse în vitrine construite etanș. Evoluția tehnicii artistului de la perioada Pont-Aven la aceea din Insulele Marchize este înfățișată prin studii macrofotografice stabilite de Muzeul Louvre. Cu o peluză în curtea interioară, muzeul se află situat în mijlocul unei grădini botanice, la 50 km de Papeete.

Connaissance des arts, iunie, iulie august 1965.

★

Alexandru Ananoff, istoric și expert de artă, specialist în arta secolului al XVIII-lea, autor al unor lucrări asupra lui Fragonard, face în fiecare an comunicări asupra artei acestui secol. Printre concluziile izvorîte din cercetările sale mai noi menționăm pe acelea referitoare la importanța examenului hîrtiei în expertiza unui desen vechi, la posibilitatea datării unui desen după hîrtie, importanța semnăturii în datarea și evaluarea unei opere, la valoarea unei schițe în raport cu desenul finit, la moda pentru desen. În legătură cu aceasta din urmă, Al. Ananoff, subliniază că ea este moda secolului al XVIII-lea, publicul preferînd subiectele în ordinea următoare: subiectele reprezentînd femei, peisajele, copiii și scenele animate. Subiectele religioase declasate încă din secolul al XVIII-lea sînt cele mai puțin căutate.

HARITON CLONARU

https://biblioteca-digitala.ro

CRONICA SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE ALE MUZEELOR

1964 (partea I-a)

Cercetările arheologice efectuate în anul 1964 de către muzeele de istorie din țară, în colaborare cu institutele de specialitate ale Academiei Republicii Socialiste România, au adus noi și bogate informații pentru multe epoci ale istoriei României.

Toate aceste descoperiri vor completa imaginea noastră asupra principalelor momente din istoria poporului nostru (procesul formării poporului român, a statelor feudale românești, a culturii românești medievale.)

REGIUNEA ARGEȘ

I. MUZEUL PITEȘTI

1. *Miloștea-Ferigile* (comuna Slătioara, raionul Horezu). Săpăturile efectuate în cursul lunii septembrie au avut drept obiect necropola tumulară de incinerație situată în preajma satului Ferigele de-a lungul șoselei Rîmnicu-Vîlcea — Tg. Jiu. S-a săpat o singură movilă, constituită din juxtapunerea mai multor movile mici în jurul uneia centrale. Toate movilele comportă un inel de pietre periferic și un depozit de cenușă în centru, în care nu s-au putut sesiza resturi arheologice. Lipsa de inventar face dificilă atribuirea lor culturală și cronologică. Un mormînt secundar, posterior mormintelor descrise, și conținînd un vîrf de lance din fier, de tip Ferigele, se datează în prima perioadă a epocii fierului (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Mătăsaru-Magoșani* (comuna Mătăsaru, raionul Găiești). În cursul lunii iulie-august s-au efectuat săpături de mare amploare în așezarea de daci liberi din secolul al III-lea e.n. S-au precizat trei nivele de locuire, între care în primele două sînt folosite bordeiele cu vetre libere, iar al treilea este constituit din resturile unor locuințe de suprafață cu vetre de asemenea deschise. Materialul ceramic este caracteristic pentru cultura Chilia-Militari și se împarte în două tipuri mari: ceramica de factură grosolană și cea fină arsă reductor — de culoare cenușie — sau oxidant — de culoare roșie. Pe lîngă acestea s-a mai descoperit și un variat inventar legat de ocupațiile locuitorilor. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

II. MUZEUL CÎMPULUNG MUSCEL

1. *Cetățeni* (comuna Cetățeni, raionul Muscel). Săpăturile au durat de la 15 iunie pînă în septembrie. Descoperiri importante — fortificații, locuințe și arme din secolul al XIV-lea — localizează aci Cetatea Dîmboviței de Sus. Un bogat și variat inventar din epoca dacică întărește caracterizarea ca emporion al așezării dace de aci. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Jidava* (orașul Cîmpulung). Săpăturile efectuate în luna iulie la castrul Jidava au dus la obținerea unor precizări noi cu privire la planul castrului, a dispozițiilor sale defensive și cu privire la datarea lui. Pe lîngă zidurile de incintă au fost identificate o serie de locuințe din secolul al IV-lea e.n., posterioare abandonării castrului. Din săpături a rezultat și un bogat inventar de cultură materială: ceramică, obiecte, inscripții. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

3. *Lerești* (comuna Lerești, raionul Muscel). Săpăturile sumare de salvare întreprinse aci în cursul lunii iunie au dus la descoperirea unei silișți și a unui cimitir din secolele XV—XVI. Din cimitir provin bogate descoperiri de podoabe, piese lapidare și unelte. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

III. MUZEUL RÎMNICU-VÎLCEA

1. *Govora Sat* (comuna Buțița, raionul Rîmnicu-Vîlcea). Săpăturile efectuate aci în lunile august-septembrie au urmărit cercetarea așezării sătești din vremea mai tîrzie a primei perioade a epocii fierului și din vremea dacică de început. S-a putut preciza existența a două nivele în cadrul cărora s-au surprins trei locuințe și mai multe gropi. Între descoperirile mărunte sînt de semnalat două cuțite și un mare număr de fragmente ceramice. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Valea Răii* (comuna Riureni, raionul Rîmnicu-Vîlcea). Săpăturile efectuate aci în a doua jumătate a trimestrului al III-lea au urmărit explorarea unei așezări neolitice de tip Criș. S-au putut identifica două nivele, dintre care cel mai vechi caracterizat de locuințe constituite din alăturarea a două gropi. Ceramica, făcută din pastă de argilă cu amestec de pleavă și nisip, este decorată atît prin procedee plastice-proeminente (brîuri de alveole), cît și prin pictură. În afară de acestea s-au descoperit și multe unelte de piatră. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

IV. MUZEUL SLATINA

1. *Brebeni* (raionul Slatina). Sondaj într-o așezare neolitică aparținînd culturii Sălcuța; s-au determinat mai multe niveluri, la baza cărora există urme de locuințe. Material în parte similar celui de la Strehăreț. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

REGIUNEA BACĂU

I. MUZEUL BACĂU

1. *Călugăra* (raionul Bacău). Au continuat — în cursul lunii iunie — cercetările în așezarea carpică (secolele II—III e.n.). S-a reușit să se delimiteze așezarea propriu-zisă.

2. *Țigănești* (comuna Lichitișeni, raionul Adjud). Au continuat săpăturile arheologice în așezarea din punctul « Cetățuia ». Au fost identificate cca 20 locuințe neolitice, aparținînd culturii Cucuteni A și B, resturi ceramice, aparținînd culturii Horodiștea-Folteștl II și o locuință, aparținînd culturii Monteoru (epoca bronzului). Cercetările au fost efectuate în luna iulie. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei — Iași).

3. *Bărboasa* (comuna Lozinca, raionul Bacău). Săpăturile arheologice efectuate în septembrie au avut ca obiectiv dezvelirea resturilor arheologice ale unui cenușar aparținînd culturii Noua. Tot în același punct au fost descoperite și cîteva locuințe hallstattiene. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei — Iași).

https://biblioteca-digitala.ro

4. *Lespezi* (comuna Racila, raionul Buhuși). Săpăturile efectuate pe terasa lutăriei de la Lespezi au durat de la 10 iunie la 1 iulie. Cercetările au identificat cinci niveluri de locuire caracterizate prin unelte de piatră cioplită de tip gravettian și aurignacian. S-a putut astfel stabili că este vorba de un popas al unui grup de vînători de reni cu vetrele lor de foc și cu uneltele și resturile osteologice specifice. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

5. *Tîrpești* (comuna Petricani, raionul Tg. Neamț). S-a săpat în continuare în așezarea neolitică de la Ripa lui Bodai, dezvelindu-se încă patru locuințe cucuteniene (A), precum și unele mici complexe precucuteniene, cu materiale variate ale acestor culturi. De semnalat și prezența ceramicii de tip Cucuteni B, pentru prima dată sesizabilă aici. S-a mai descoperit și ceramică de tip bastarn și ceramică din secolele II—III e. n. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

6. *Cucuteni-Băiceni* (comuna Băiceni, raionul Pașcani, regiunea Iași). S-au continuat săpăturile în așezarea neolitică de pe « Cetățuia », explorîndu-se îndeosebi locuințele de tip Cucuteni AI, A-B și B2. De asemenea s-au cercetat șanțurile de apărare din faza Cucuteni A-B de pe locul « Dîmbul morii ». În așezarea de la *Băiceni-Siliște*, datînd din a doua jumătate a secolului al IV-lea e.n., s-au continuat cercetările începute în 1963, descoperindu-se șapte locuințe, un cuptor de ars oale și mai multe gropi cu resturi menajere (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei — Iași).

7. *Ripiceni-Izvor* (raionul Trușești, regiunea Suceava). Cercetările de aci, efectuate între 1 august și 1 octombrie au surprins 17 nivele de locuire aparținînd clactonianului, levalloisianului, musterianului, aurignacianului, gravettianului, tardenoisianului, precum și unei locuiri post paleolitice. În nivelurile paleolitice s-au descoperit un bogat inventar litic, resturi faunistice, urmele unor ateliere de prelucrat silexul și două complexe rituale. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

8. *Deleni* (satul Negulești, comuna Piatra Șoimului, raionul P. Neamț). Sondaj într-o așezare din epoca bronzului, aparținînd culturii Costișa. Stratul de cultură prezintă un singur nivel sărac în material. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

II. MUZEUL DE ISTORIE DIN ORAȘUL GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

1. *Bîtca Oituz* (comuna Oituz, raionul Tg. Ocna). La sfîrșitul lunii august și începutul lui septembrie s-au efectuat aci săpături care au surprins resturile deranjate ale unor așezări aparținînd culturilor Hlincea și Dridu, precum și ale unei așezări moldovenești din secolul al XVII-lea.

III. MUZEUL ROMAN

1. *Brad* (comuna Negri, raionul Bacău). Săpăturile au durat din a doua jumătate a lunii iunie pînă la 1 august. Ele au identificat limitele necropolei unei așezări dacice fortificate. În nivelurile inferioare s-au descoperit urmele unor așezări neolitice (Cucuteni A-B) din epoca bronzului și din prima perioadă a epocii fierului. Într-o epocă mai tîrzie, pe locul vechii așezări dacice s-a așezat un cimitir feudal din secolele XVI—XVII. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Văleni* (comuna Văleni, raionul Roman). Săpăturile efectuate în cursul verii au urmărit să identifice necropola așezării carpice (secolele II—III e.n.) cercetată în campaniile anterioare. S-au surprins astfel două complexe de înmormîntare, birituale, din care s-au descoperit 124 morminte. Este posibil ca cele două complexe de înmormîntare să corespundă celor două nivele surprinse în așezare.

REGIUNEA BANAT

I. MUZEUL TIMIȘOARA

1. *Tibiscum* (orașul Caransebeș). Săpăturile efectuate în cursul lunilor septembrie și octombrie au adus noi și importante informații cu privire la cronologia și planul castrului de la Tibiscum. S-au putut preciza astfel detaliile de fortificație a două laturi ale incintei, amplasamentul și principalele dispoziții ale comandamentului. De asemenea s-a putut observa felul în care s-a făcut trecerea de la castrul de pămînt inițial la cel de piatră.

II. MUZEUL LUGOJ

1. *Românești* (comuna Curtea, raionul Făget). În cursul lunilor septembrie și octombrie s-au executat scurte sondaje în stațiunea paleoliticâ de la Românești. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Coșava* (comuna Curtea, raionul Făget). Au fost continuate săpăturile pe dealul « Cuca Mare », stabilindu-se cu precizie existența a două straturi paleolitice și a unui strat epipaleolitic (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

3. *Vișag* (comuna Vișag, raionul Lugoj). Sondajul efectuat în cursul lunii octombrie a avut drept rezultat obținerea de material din prima perioadă a epocii fierului, ca și din vremea dacică. Tot material de tip dacic a dat și micul sondaj în așezarea de la Sacoșul Mare. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

III. MUZEUL REȘIȚA

1. *Greoni* (comuna Grădinarii, raionul Oravița). Între satele Cacova și Greoni, în lunca de pe malul stîng al Carașului, la locul zis « Hîrboace », s-au făcut sondaje într-o întinsă așezare, care, pe baza ceramicii, se datează în secolul al IV-lea e.n. Au fost dezvelite două locuințe de suprafață, construite din bîrne. Una din aceste locuințe a fost mistuită de un puternic incendiu. Așezarea de la Greoni se caracterizează prin impresionanta cantitate de ceramică existentă în cuprinsul ei (În colaborare cu Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România. Filiala Cluj).

2. *Zorlențu Mare* (comuna Zorlențu Mare, raionul Reșița). Săpăturile efectuate între 15—26 iulie, în zona Codrului, pe dealul Giurii, au precizat stratigrafia așezării neolitice, în cadrul căreia s-a identificat o nouă cultură neolitică sincronică culturii Vinča. S-au surprins două gropi de bordeie, locuințe de suprafață și gropi, precum și un bogat inventar — material ceramic, utilaj litic, figurine de teracotă antropomorfe și zoomorfe. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

IV. MUZEUL ARAD

1. *Pecica* (comuna Pecica, raionul Pecica). Săpăturile efectuate în cursul lunii septembrie au avut drept obiectiv așezarea de mari proporții, cu caracter de oraș, aparținînd populațiilor dacice din zona de vest a României, identificată și cercetată în campanii anterioare la punctul Șanțul Mare. Cercetările au urmărit extinderea așezării și topografia ei, și s-au concentrat în jurul punctului Movila. (În colaborare cu Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România. Filiala Cluj).

REGIUNEA BRAȘOV

I. MUZEUL BRAȘOV

1. *Hărman* (comuna Hărman, raionul Codlea). Săpăturile efectuate între 23 iunie și 8 august, în punctul « Groapa banului », au dus la descoperirea unor bordeie din secolul al IV-lea și a unor complexe feudale timpurii, marcate în special de vetre. Extinderea cercetărilor pe suprafețele învecinate a dus la surprinderea unor gropi dacice

https://biblioteca-digitala.ro

și din prima perioadă a epocii fierului, precum și a unor depuneri din epoca bronzului — Schneckenberg — și neolitice — Criș și liniare. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Codlea* (orașul Codlea, raionul Codlea). Între 2 și 7 noiembrie s-a efectuat un sondaj în partea de vest a cetății de pe Măgura Codlei. Secțiunea dispusă perpendicular pe fața interioară a laturii vestice a zidului de incintă a dus la descoperirea de obiecte de fier și de os, precum și de fragmente ceramice din secolele XIII—XIV. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

II. MUZEUL SIGHIȘOARA

1. *Sighișoara*. Săpăturile efectuate în cursul lunii iulie, în punctul « Podmoale », au precizat traseul și detaliile constructive ale laturilor de nord și vest ale castrului roman identificat aci încă din 1963. Sub agger au fost surprinse și resturi de locuire dacică. (În colaborare cu Muzeul de istorie Cluj).

REGIUNEA BUCUREȘTI

I. MUZEUL CĂLĂRAȘI

1. *Păcuiul lui Soare* (satul Galița, comuna Gîrlița, raionul Adamclisi). Săpăturile, care au durat de la 8 august pînă la 30 septembrie, au urmărit descoperirea construcțiilor portuare, militare și civile existente în cadrul cetății bizantine. S-au dezvelit astfel jumătate din suprafața ocupată de instalațiile portuare, poarta cetății și turnul de sud-est. S-au cercetat de asemenea urmele de locuire din nivelele cuprinse între cel corespunzător cetății din secolul al X-lea e.n. și cel corespunzător zidului de incintă de la anul 1000. În sfîrșit s-a surprins și un bordei din secolul al XI-lea. Cercetările au dat de asemenea un bogat inventar de material mărunt (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

II. MUZEL GIURGIU

1. *Izvorul* (fost Cacaleți, comuna Izvorul, raionul Giurgiu). Săpăturile, care au durat aproape întreaga lună septembrie, au dus la descoperirea a 42 morminte, bogate în inventar funerar — constînd din vase, podoabe ș.a. dintr-o necropolă birituală din secolele IX—X e.n. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

III. MUZEUL OLTENIȚA

1. *Căscioarele* (comuna Căscioarele, raionul Oltenița). Săpăturile efectuate între 22 iunie și 23 iulie în așezarea neolitică au identificat un nivel caracterizat prin resturi de cultură materială aparținînd culturii Gumelnița. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Radovanu* (comuna Radovanu, raionul Oltenița). În punctul « *Pe Neguleasă* » s-au continuat cercetările în așezările din epoca feudală timpurie și din epoca feudală. Au fost cercetate două locuințe de suprafață, două bordeie și o groapă din epoca feudalismului dezvoltat (secolele XV—XVII) și trei bordeie din epoca feudalismului timpuriu (secolele X—XI). (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

3. *Coconi* (comuna Coconi, raionul Oltenița). Săpăturile, care au durat de la 4 septembrie la 3 octombrie, au avut drept obiect așezarea feudală sătească întărită. Cercetările au identificat elemente de fortificație, bordeie, cuptoare ceramice, morminte, precum și descoperiri mărunte ca unelte de metal, ceramică, monede. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

IV. MUZEUL ALEXANDRIA

1. *Cetatea Frumoasă—Zimnicea*. Săpăturile au fost efectuate în cursul lunii noiembrie și au avut drept rezultat precizarea cronologiei cetății medievale (secolul al XIV-lea). S-au surprins și urme de locuire din aceeași vreme. Alături s-a cercetat și cimitirul medieval, descoperindu-se treisprezece morminte, dintre care numai două au avut un inventar redus, constînd din cercei de argint. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

2. *Beiu* (comuna Ștorobăneasa, raionul Alexandria). Plecînd de la o descoperire întîmplătoare, constînd din trei vase întregibile, datînd din prima perioadă a epocii fierului, s-au efectuat în cursul lunii septembrie sondaje urmărind precizarea întinderii stațiunii. Puținele descoperiri constau din fragmente ceramice (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

3. *Ciolănești-Deal* (comuna Ciolănești, raionul Roșiorii de Vede). Săpătura, efectuată în luna octombrie, a constat dintr-o secțiune stratigrafică, în așezarea dacică, cunoscută încă din 1910 printr-o descoperire întîmplătoare. Ca rezultat se poate cita obținerea unei mari cantități de fragmente ceramice de același tip cu vasele întregi descoperite în 1910. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei — Iași).

REGIUNEA CLUJ

I. MUZEUL TURDA

1. *Potaissa — Turda*. Cu prilejul unor lucrări de construcții, întreprinse în cursul verii pe dealul Zînelor, săpăturile de salvare au scos la iveală cinci cuptoare ceramice, un edificiu cu hypocaust și absidă, resturi ale unor construcții, monumente lapidare, monede, fragmente ceramice etc . . . La poalele dealului s-a descoperit un mormînt de cărămidă din secolul al IV-lea e.n., iar în partea de vest a cimitirului roman trei sarcofagii de piatră. (În colaborare cu Muzeul de istorie Cluj).

II. MUZEUL BISTRIȚA

1. Archiud (comuna Archiud, raionul Bistrița). Între 3—14 septembrie săpăturile efectuate la punctul Fundătura au identificat locuințe și cuptoare din epoca feudală, iar la punctul Hinsuri morminte de incinerație celto-dacice. (În colaborare cu Muzeul de istorie Cluj).

REGIUNEA CRIȘANA

I. MUZEUL ORADEA

1. *Sălacea* (comuna Sălacea, raionul Săcueni). Săpăturile întreprinse în cursul lunii iulie au urmărit cercetarea unui tumul funerar, aparținînd culturii Otomani (epoca bronzului), în interiorul căruia s-a putut surprinde un mormînt de incinerație, așezat deasupra rugului funerar.

2. *Derșida* (comuna Bohota, raionul Șimleu). Săpăturile efectuate în cursul lunii septembrie pe dealul Balotă au curmat cercetarea unei așezări Wietenberg. În cadrul ei s-a putut preciza existența a două nivele de locuire caracterizate respectiv prin locuirea în semibordeie și în locuințe de suprafață. În al doilea nivel s-a putut observa și prezența ceramicii aparținînd unei faze tîrzii a culturii Otomani. În afară de acestea s-au descoperit douăzeci de vase întregi, unelte de os și o mare varietate de mărgele.

https://biblioteca-digitala.ro

3. *Olari* (raionul Criș). Sondaj efectuat la 5 km de satul Olari, în apropierea drumului ce duce la Sîntana; în punctul numit « Holumb », s-a descoperit o așezare neolitică de tip Tisa și 2 morminte. Unul din morminte avea ca inventar un colier compus din 400 mărgele din pastă.

REGIUNEA DOBROGEA

I. MUZEUL ARHEOLOGIC CONSTANȚA

1. *Constanța — oraș.* În cadrul lucrărilor edilitare s-a continuat dezvelirea amenajărilor falezei portului antic construite în secolul al IV-lea e.n. S-a descoperit astfel un mare edificiu, asemănător ca tehnică și sistem constructiv cu acela cu mozaic, dar folosit ca sediu al unui mare magazin de pînzeturi. Starea de conservare relativ bună a părții adosate falezei a permis observații atît asupra sistemului de acoperire a încăperii, cît și asupra elementelor de arhitectură interioară (ancadramente ale deschiderilor, pavaje, placajul pereților).

REGIUNEA GALAȚI

I. MUZEUL GALAȚI

1. *Barboși* (comuna Șendreni, raionul Galați). Săpăturile s-au efectuat în cursul lunilor iulie, august și septembrie pe dealul Tirighina. Aci s-a putut preciza unele aspecte legate de cronologia castellum-ului roman, în cadrul căruia s-au putut preciza două faze, precum și de așezarea dacică anterioară, din care s-a putut identifica un sanctuar aliniament din tamburi de lemn. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei).

2. *Enisala* (comuna Enisala, raionul Istria). Săpăturile, efectuate în luna septembrie și începutul lui octombrie, au urmărit o serie de obiective, atît în interiorul cît și în afara incintei. Astfel s-a putut preciza traseul zidului exterior pe latura de nord, iar în interiorul incintei s-a surprins trei locuințe patrulatere cu fundații de piatră și elevație de lemn. S-au descoperit unelte și arme de fier, ceramică smălțuită și comună, de proveniență bizantină, monede bizantine, genoveze, românești, turcești și bulgărești. În nivelurile inferioare s-au descoperit resturi de locuire din epoca bronzului și din prima perioadă a epocii fierului. (În colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România).

II. MUZEUL BRĂILA

1. *Brăilița* (orașul Brăila). Săpăturile, efectuate în luna mai, în așezarea neolitică, cunoscută încă mai demult, au dus la dezvelirea unui bordei aparținînd fazei Giulești a culturii Boian, precum și la descoperirea unui bogat inventar de unelte și ceramică.

2. *Baldovinești* (comuna Baldovinești, raionul Brăila). Săpăturile efectuate în luna iulie, în necropola din perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului au avut drept rezultat descoperirea a patru morminte de inhumație aparținînd culturii Gorodsk-Ussatovo și unul tot de inhumație cu inventar tipic pentru cultura Tei. În mantaua movilei s-au surprins și resturi, deranjate de arătura cu tractorul, ale unor așezări din secolul al XI-lea.

3. *Tichilești* (comuna Tichilești, raionul Brăila). Săpăturile efectuate în luna august au avut caracter de salvare. Ele au dus la descoperirea a patru morminte de inhumație, cu inventar bogat, tipice pentru cultura Sîntana de Mureș.

III MUZEUL FOCȘANI

1. *Cîndești* (comuna Cîndești, raionul Focșani). Săpăturile efectuate între 15 — 31 iulie, pe un promontoriu cu marginile escarpate, au dus la descoperirea unui oppidum dacic, situat pe un punct în care așezări anterioare din epoca bronzului și prima epocă a fierului acumulaseră mai multe niveluri de depuneri arheologice. Oppidum-ul dacic are la rîndul său 4 nivele în cadrul cărora s-au putut surprinde trei locuințe de suprafață, patru vetre și 3 cuptoare, și un variat inventar de cultură materială (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei—Iași).

IV. MUZEUL TECUCI

1. *Girbovăț* (comuna Ghidigeni, raionul Tecuci). Săpăturile au fost efectuate între 8 octombrie și 27 noiembrie, într-o așezare aparținînd culturii Noua de pe dealul Zahareasca. În această campanie săpăturile au atacat cenușarul nr. 6, reușind să epuizeze cam jumătate din suprafața lui. S-a descoperit un bogat inventar din obiecte de os, piatră și bronz, ca și numeroase fragmente ceramice. Pe unele dintre acestea se surprind elemente moștenite sau împrumutate de la culturile epocii bronzului. Date noi s-au obținut și cu privire la structura interioară a cenușarelor, putîndu-se preciza că cenușa din interiorul lor provine de la vetre și cuptoare, iar nu din incendiul suprastructurii locuințelor. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei—Iași))

2. *Munteni* (comuna Munteni, raionul Tecuci). În prima jumătate a lunii noiembrie s-a efectuat un sondaj în așezarea neolitică de la punctul Broscărie. Sondajul nu a epuizat toată grosimea depunerilor arheologice. S-au putut identifica două complexe de locuire și un bogat material ceramic de tip Criș, după cîte se pare aparținînd unei faze timpurii a acestei culturi. De asemenea s-au surprins și cîteva unelte de piatră cioplită de aspect paleolitic. (În colaborare cu Muzeul de istorie a Moldovei — Iași).

REGIUNEA HUNEDOARA

I. MUZEUL DIN DEVA

1. *Cimpuri-Surduc* (comuna Gura Sada, raionul Ilia). Săpăturile din luna septembrie-octombrie au atacat atît cetatea dacică de pe dealul Cetățeaua, cît și fortificația din punctul Mănăstirea. Pe dealul Cetățeaua s-au putut surprinde resturile unui zid constînd dintr-un șanț umplut cu bolovani de piatră. În apropierea lui s-au descoperit urme și resturi de locuire.

II. MUZEUL ALBA IULIA

1. *Piatra Craivii.* Săpăturile efectuate între 27 iulie și 17 august au avut ca rezultat obținerea unor noi precizări cu privire la topografia cetății dacice, precum și descoperirea unui bogat material: ceramică, unelte, scule, obiecte de uz comun, piese de harnașament, obiecte de podoabă și monede. S-a dezvelit complet un sanctuar aliniament pe terasa V și s-a urmărit în continuare traseul zidului de incintă cu diferitele amenajări legate de el.

2. *Apulum* (orașul Alba Iulia). Cu prilejul arăturilor de toamnă, atît în suburbia Partoș, vatra coloniei Apulensis, în terenul de cultură « După Partoș », cît și pe « Platoul Romanilor », deasupra cimitirului, au apărut urme compacte de ziduri, țigle, cărămizi, mortar și fragmente ceramice și piese arhitectonice.

3. *Tăuți* (comuna Meteș, raionul Alba). Săpăturile efectuate în luna iunie la cetatea feudală au precizat traseul și fazele zidului de incintă și cronologia și traseele șanțurilor de apărare.

4. *Alba Iulia.* La mitropolia lui Mihai Viteazu s-au început, în acest an, săpăturile preliminare de determinare a locului unde a fost zidită, în anul 1597, mitropolia lui Mihai Viteazu, în imediata apropiere a cetății feudale pătrate. În primele sondaje, executate pe locul indicat pe planul arhitectului italian Giovani Modando Visconti, au apărut cîteva morminte, datate prin monede, la începutul secolului al XVI-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

Victor Condurache
1924—1966

La 4 ianuarie 1966 a încetat din viață Victor Condurache, director al Complexului muzeal al Moldovei din Iași, lector universitar. I-au fost curmate astfel, prea devreme, la numai 41 de ani, dorința de a-și vedea încununate mai deplin eforturile, mulțumirea îndeplinirilor de pînă acum în acțiunile la care s-a înscris părtaș cu îndrăzneală și pricepere.

Din rîndurile muzeografilor lipsește acum unul din cadrele de nădejde, de la care se aștepta, date fiind temeinicia pregătirii, entuziasmul și experiența bogată acumulată, să atingă, în perspectivă, trepte superioare în domeniul cercetării științifice, în activitatea general-muzeală.

Născut la 7 octombrie 1924 la Tg. Mureș, dintr-o familie originară din Bălteni-Vaslui, își face studiile secundare la Vaslui, iar studiile superioare la Universitatea « Al. I. Cuza» din Iași — Facultatea de istorie și filozofie.

De la absolvirea facultății în 1952, Victor Condurache s-a dedicat cu pasiune multor preocupări didactico-culturale.

In prima perioadă, 1952—1957, a îmbrățișat pe scurte durate munca de: profesor de istorie în mediul rural, profesor la Iași la Liceul « Mihail Sadoveanu », profesor și director al Palatului pionierilor din Iași, inspector în cadrul Secției de învățămît a Sfatului popular al regiunii Iași.

Domeniul în care rezultatele priceperii și muncii lui nu s-au lăsat așteptate a fost cel al muzeografiei. Din anul 1957 Victor Condurache își desfășoară întreaga capacitate științifică și organizatorică pentru realizarea Muzeului Unirii din Iași, unitate care înseamnă deopotrivă începuturile activității sale muzeografice, dar și încununarea cu deplin succes a acestei activități în 1959, o dată cu deschiderea festivă a Muzeului Unirii, prilejuită de aniversarea Centenarului Unirii Principatelor Române.

Împreună cu colectivul de cercetători muzeografi, Victor Condurache a avut satisfacția muncii îndeplinite, pe măsură ce s-a conturat minunatul Complex muzeal al Moldovei, cu secțiile de istorie-etnografie, tehnică, artă și memoriale, cărora li se adaugă și Muzeul Unirii.

Toate aceste unități poartă, pornind de la principiile muncii colective, și amprenta energiei și înzestrării sale.

Victor Condurache, dincolo de preocupările muzeografiei ieșene, a cultivat o prețioasă și neîntreruptă colaborare cu o serie de alte muzee din țară, în primul rînd cu cele din Moldova, dar și cu cele din regiunile Dobrogea, Cluj, Brașov, Mureș-Autonomă Maghiară.

Consiliul muzeelor din C.S.C.A. s-a bizuit permanent pe aportul competent pe care Victor Condurache, în calitate de membru al acestuia, l-a adus, ori de cîte ori i s-a cerut.

Meritele lui Victor Condurache în domeniul muzeografiei i-au atras prețuirea sinceră și încrederea cercetătorilor colegi, de la Iași și din țară, i-au adus cooptarea în Divizia Monumentelor și Muzeelor din cadrul U.N.E.S.C.O. — Paris, unde prin munca depusă în anii 1962—1964 a îndreptățit cu prisosință această încredere, reprezentînd cu cinste școala muzeografică românească peste hotare.

Munca și priceperea sa în folosul prosperării muzeografiei românești, ne prezintă un frumos exemplu și un îndemn firesc pentru noi eforturi.

Revista Muzeelor

https://biblioteca-digitala.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI

Lucian ROŞU — Cu privire la cele mai vechi urme de activitate a omului (Pe marginea discuţiilor asupra descoperirilor villafranchiene de la Bugiuleşti) 3
I. R. SELIMHANOV (U.R.S.S.) — Unele probleme ale istoriei metalurgiei vechi din Caucaz, în lumina celor mai recente rezultate ale analizei spectrale 7
Aurel GERASIM — Metodele muncii de expunere în muzeele cu profil de istorie naturală 16
N. UNGUREANU, B. ZDERCIUC, C. IRIMIE, V. BUTURĂ — Muzeele etnografice în aer liber din România 19
Ioana STANCOVEANU — Muzeul, factor de formare a conştiinţei socialiste 25
Ion FRUNZETTI — « Unirea » în arta plastică 28
Ion TOBESCU — Arta franceză modernă în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România .. 30

DIN ISTORIA MUZEOGRAFIEI ROMÂNEŞTI

Ioana Cristache-PANAIT şi Panait Ion PANAIT — Începuturile muzeografiei la Bucureşti.... 37

ACTIVITATEA CULTURAL-EDUCATIVĂ

R. MAYER — Conferinţe de popularizare a ştiinţelor naturii la Muzeul „Grigore Antipa".... 44
Eugenia ISAC — Munca de popularizare la Muzeul memorial „Emil Isac" din Cluj 45
Georgeta STOICA şi Natalia POPOVSCHI — Expoziţia volantă « Aspecte din activitatea Muzeului satului » 46

MUZEE, EXPOZIŢII, COLECŢII

Matei IONESCU — În memoria lui Nicolae Iorga 48

PĂSTRAREA PATRIMONIULUI MUZEAL

Iosif KORÓDI — Restaurarea şi conservarea obiectelor de metal la Muzeul de istorie Cluj 50
Vasile IACOB — Mai multă grijă pentru animalele ţinute în captivitate 60

COMUNICĂRI, NOTE

Ion CHELCEA — Cu privire la tiugi 62
Lucia DRACOPOL-ISPIR — Un Joseph Vernet la Muzeul de artă din Iaşi..... 65
C. PREDA şi B. IONESCU — Tezaur de drahme din Histria şi imitaţii Filip II, descoperit la Crivăţ (raionul Oltenita) 67
N. CONSTANTINESCU şi Al. MARINESCU — În problema satelor medievale de pe Vedea şi Teleorman: Descoperirile arheologice de la Gurueni şi Orbeasca de Jos (raionul Alexandria)..... 71
Leonid APOSTOL — Viaţa în perioadele geologice, prezentată în microdiorame la Muzeul „Grigore Antipa" 77

CRONICA, RECENZII

Acta Musei Napocensis — C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR 81
* * * — Jahrbuch des Museums für Volkerkunde zu Leipzig — Adrian FOCHI 83
Ferdinando Salamon: Il conoscitore di stampe — Natalia IACOBESCU..... 83
* * * — Sesiune de etnografie şi folclor 84
Silviu COMĂNESCU — Portretul fotografic 84
Doina MAKSUTOVICI — Muzeul naţional din Sarajevo..... 85
— De peste hotare — Ion BERCIU şi Hariton CLONARU..... 86
* * * — Cronica săpăturilor arheologice ale muzeelor pe 1964 (Partea I-a) 88

Victor Condurache — 1924—1966 — 92

https://biblioteca-digitala.ro

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ

ЛУЧИАН РОШУ — Относительно самых древних следов деятельности человека (Виллафранские открытия в Буджулешть) 3

И. Р. СЕЛИМХАНОВ (С.С.С.Р.) — Некоторые вопросы истории древней металлургии на Кавказе в свете самых последних результатов спектрального анализа 7

АУРЕЛ ДЖЕРАСИМ — Методы выставочной работы в музеях естествоведческого профиля 16

НИКОЛАЕ УНГУРЯНУ, БОРИС ЗДЕРЧУК, КОРНЕЛ ИРИМИЕ, ВАЛЕРИЮ БУТУРА — Этнографические музеи на открытом воздухе, в Румынии 19

ИОАНА СТАНКОВЯНУ — Музей — фактор формирования социалистического сознания 25

ИОН ФРУНЗЕТТИ — Объединение румынских княжеств, в изобразительном искусстве 28

ИОН ТОБЕСКУ — Современное французское изобразительное искусство, в Музее искусств Румынской Социалистической Республики 30

ИСТОРИЯ РУМЫНСКОГО МУЗЕЕВЕДЕНИЯ

ИОАНА КРИСТАКЕ ПАНАИТ и ПАНАИТ ПАНАИТ—Зарождение музееведения в Бухаресте 37

КУЛЬТУРНО-ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

РУДОЛЬФ МАЙЕР — Конференции по распространению естествоведческих наук в музее Г. Антипа 44

ЭУДЖЕНИЯ ИСАК — Популяризация в мемориальном музее Эмиля Исака . 45

ДЖОРДЖЕТА СТОЙКА и НАТАЛИЯ ПОПОВСКИЙ — Передвижная выставка «Некоторые виды деятельности Музея села» 46

МУЗЕИ, ВЫСТАВКИ, КОЛЛЕКЦИИ

МАТЕЙ ИОНЕСКУ — Памяти Н. Иорга 48

СОХРАНЕНИЕ МУЗЕЙНОГО ФОНДА

ИОСИФ КОРОДИ — Реставрация и консервация металлических объектов в Клужском историческом музее 50

ВАСИЛЕ ЯКОБ — Уход за животными, содержащимися в неволе 60

ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ

ИОН КЕЛЬЧЯ — Относительно тыкв 62

ЛУЧИЯ ДРАКОПОЛ-ИСПИР — Картина Жосефа Верне в Музее искусств в Яссах 65

Н. КОНСТАНТИНЕСКУ и АЛ. МАРИНЕСКУ — К вопросу о средневековых деревнях в Ведя и Телеормане (Археологические открытия в Гурьене и Орбяске де Жос, район Александрия) 77

ЛЕОНИД АПОСТОЛ — Геологические периоды жизни в микродиорамах Музея Григоре Антипа 77

ХРОНИКА, РЕЦЕНЗИИ

Acta Musei Napocensis — К. С. НИКОЛАЕСКУ-ПЛОПШОР 81

x x x Jarbuch des Museums für Volkerkunde zu Leipzig —АДРИАН ФОКИ . . . 83

Фердинандо Саламон: Il conoscitore di stampe. —НАТАЛИЯ ЯКОБЕСКУ . . . 83

* * * — Сессия по этнографии и фольклору 84

СИЛЬВИЮ КОМАНЕСКУ — Фотографический портрет 84

ДОЙНА МАКСУТОВИЧ — Национальный музей в Сараево 85

x x x — Хроника археологических раскопок, проведенных музеями в 1964 году (часть I) 88

ВИКТОР КОНДУРАКЕ — 1924 — 1966 92

https://biblioteca-digitala.ro

ETUDES ET RECHERCHES

Lucian ROSU — Sur les traces les plus anciennes de l'activité de l'homme (A propos des découvertes villafranchiennes faites à Bugiulești) 3

I. R. SELIMHANOV (U.R.S.S.) — Quelques problèmes de l'histoire de la métallurgie ancienne dans le Caucase, à la lumière des plus récentes analyses spectrales 7

Aurel GERASIM — Les méthodes du travail d'exposition dans les musées d'histoire naturelle 16

Nicolae UNGUREANU, Boris ZDERCIUC, Cornel IRIMIE, Valeriu BUTURA, — Les musées ethnographiques en plein air en Roumanie..... 19

Ioana STANCOVEANU — Le musée, facteur de développement de la conscience socialiste.. 25

Ion FRUNZETTI — L'union des Principautés Roumaines, reflétée dans les Arts Plastiques .. 28

Ioan TOBESCO—L'art français moderne dans le Musée d'Art de la République Socialiste de Roumanie 30

HISTOIRE DE LA MUSÉOGRAPHIE ROUMAINE

Ioana Cristache PANAIT et Panait Ion PANAIT — Les débuts de la muséographie a Bucarest 37

ACTIVITÉS CULTURELLES ET ÉDUCATIVES

R. MAYER — Les conférences pour la popularisation des sciences naturelles données au Musée « Gr. Antipa » 44

Eugenia ISAC — Les activités de popularisation au Musée mémorial Emil Isac 45

Georgeta STOICA et Natalia POPOVSCHI — L'exposition itinérante « Aspects des activités du Musée du Village » 46

MUSÉES, EXPOSITIONS, COLLECTIONS

Matei IONESCO — A la mémoire de N. Iorga 48

CONSERVATION DU PATRIMOINE MUSÉAL

Iosif KORODI — Restauration et conservation des objets en métal au Musée d'Histoire de Cluj. 50

Vasile IACOB — Ayons soin des animaux tenus en captivité 60

NOTES ET COMMUNICATIONS

Ion CHELCEA — A propos des calebasses..... 62

Lucia DRACOPOL-ISPIR — Une toile de Joseph Vernet dans le Musée d'art de Jassy..... 65

C. PREDA et B. Jonesco — Le trésor de drachmes d'Istria et d'imitations de monnaies frappées à l'effigie de Philippe II 67

N. CONSTANTINESCO et AL. MARINESCO — A propos des villages moyen-âgeux situés sur la Vedea et le Teleorman (découvertes archéologiques à Gurieni et à Orbeasca de Jos, district d'Alexandria) 71

Leonid APOSTOL — Les micro-diorames de la vie dans les périodes géologiques du Musée Grigore Antipa 77

CHRONIQUE, COMPTES-RENDUS

Acta musei napocensis — C. S. NICOLAESCO-PLOPȘOR 81

* * * — Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig, — Adrian FOCHI..... 83

Fernando Salamon — Il conoscitore di stampe — Natalia IACOBESCO 83

* * * — La session d'Ethnographie et de Folklore 84

Silviu COMANESCO — Le portrait photographique 84

Doina MAKSUTOVICI — Le Musée National de Sarajevo 85

* * * — Chroniques des fouilles archéologiques effectuées par les Musées en 1964 (I- e partie) 88

Victor Condurache — 1924—1966 — 92

https://biblioteca-digitala.ro

STUDIES AND RESEARCH

Lucian ROSU — About the most remote traces of Man's activity (Villafranchian finds at Bugiuleşti) 3

I. R. SELIMHANOV (S.U.). — Some problems of the history of ancient metallurgy in the Caucasus in the light of the latest spectral analysis. 7

Aurel GERASIM — Ehibxition methods in the natural history museum 16

Nicolae UNGUREANU, Boris ZDERCIUC Cornel IRIMIE, Valeriu BUTURA, — Open air ethnographical museums in Romania 19

Ioana STANCOVEANU — The Museum as a factor for the development of socialist conscience 25

Ion FRUNZETTI — The union of the Rumanian's principauties as reflected in Plastic Arts.....

Ioan TOBESCU — Modern french art in the Art Museum of the Rumanian Socialist Republic.. 30

HISTORY OF RUMANIAN MUSEOGRAPHY 28

Panait Ion PANAIT and Ioana Cristahe PANAIT—The beginnings of Museography in Bucharest 37

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES

Rudolf MAYER — Lectures on Natural Sciences popularization at the « Gr. Antipa » Museum 44

EUGENIA ISAC — Popularization activites at the Emil Isac Memorial Museum..... 45

Georgeta STOICA and Natalia POPOVSCHI — The temporary exhibition on « Aspect of the activities carried on at the Village Museum» 46

MUSEUMS, EXHIBITIONS, COLLECTIONS

Matei IONESCU — In memoriam N. Iorga 48

PRESERVATION OF MUSEUM PATRIMONY

Iosif KORODI — Restoration and preservation of metal objects at the Cluj Historical Museum 50

Vasile IACOB — The care to captive animals 60

NOTES AND PAPERS

Ion CHELCEA — About gourds 62

Lucia DRACOPOL-ISPIR — A painting by Joseph Vernet at the Jassy Art Museum. 65

C. PREDA and AL. MARINESCU — The find of Istrian drachmas and of imitations of coins from Phillip II's time 67

N. CONSTANTINESCU and AL. MARINESCU — Concerning the medieval villages on Vedea and Teleorman rivers (Archaeological finds at Gurieni and at Orbeasca de Jos, Alexadria district) 71

Leonid APOSTOL — The life in geological periods shown in micro-dioramas at the « Grigore Antipa » Museum 77

CRONICLE. REVIEWS

Acta musei napocensis — C. S. NICOLAESCU-PLOPŞOR 81

* * * — Jahrbruch des Museums für Volkerkunde zu Leipzig, Adrian FOCHI 83

— Fernando Salamon — Il conoscitore di stampe Natalia IACOBESCU..... 83

Ethnography and Folklore session..... 84

Silviu COMANESCU — The photographic portrait 84

Doina MAKSUTOVICI — The Naţional Museum in Sarajevo..... 85

* * * — The chronicle of archaeological digs by the museums in 1964 (First part)..... 88

Victor Condurache — 1924—1966 — 92

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

43.474

Lei 7

https://biblioteca-digitala.ro